

ΑΤΕΙ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Η ΚΡΗΤΗ ΩΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ
ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ
ΚΑΙ
ΕΝΝΑΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ
ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΑΚΗ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΑ

Α.Μ. 3301

ΕΠΟΠΤΗΣ: ΑΝΤ. ΦΡΑΓΚΟΥΛΗΣ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο	
ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	
1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	4
1.2 ΘΕΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΕΠΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	5
1.2.1 ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	
1.2.2 ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ	
1.2.3 ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
1.3 ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	9
1.3.1 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	
1.3.1.1 Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	
1.3.1.2 Ο ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	
1.3.2 ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο	
Η ΚΡΗΤΗ ΩΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ	
2.1 Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ.....	21
2.1.1 ΚΡΗΤΗ: ΓΕΩΓΡΦΙΚΑ-ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	
2.1.2 ΟΙ ΝΟΜΟΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ	
2.1.2.1 ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ	
2.1.2.2 ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΟΥ	
2.1.2.3 ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	
2.1.2.4 ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο	
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	
3.1 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ.....	43
3.2 ΟΙ ΕΠΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ.....	44
3.3 ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΚΡΗΤΗΣ.....	45

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

ΕΝΝΑΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

4.1 Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ.....	46
4.2 ΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΕΝΝΑΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ.....	48
4.3 ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΔΕΟΝΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΙΣ ΕΝΝΑΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ.....	48
4.4 ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΝΝΑΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ.....	50
4.5 ΕΝΝΑΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ...57	
4.5.1 ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΑΖΙΚΟΥ-ΕΝΝΑΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	
4.6 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΝΝΑΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ.....	59
4.7 ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΝΝΑΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	60
4.7.1 ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΑ	
4.7.2 Ο ΕΝΝΑΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΑΣ	
4.7.3 Ο ΕΝΝΑΛΑΚΤΙΚΟΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

5.1 ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT.....	64
5.1.1 ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ	
5.1.2 ΑΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ	
5.1.3 ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	
5.1.4 ΑΠΕΙΛΕΣ	
5.2 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ.....	73
5.2.1 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
5.2.2 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΙΟΝ	
5.2.3 ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ	
5.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	79
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	81

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία αυτή γίνεται στο πλαίσιο των υποχρεώσεων για την απόκτηση πτυχίου στο Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων της Σχολής Διοίκησης και Οικονομίας του ΑΤΕΙ Κρήτης και στοχεύει στη μελέτη της ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη.

Είναι δεδομένο ότι μια μελέτη που φιλοδοξεί να καλύψει όλες τις πλευρές του θέματος αυτού, σίγουρα υπερβαίνει τις απαιτήσεις μιας πτυχιακής εργασίας όμως αυτό δε σημαίνει ότι δεν έγινε προσπάθεια ώστε η παρούσα εργασία να μη στερείται των αναγκαίων επιστημονικών και ερευνητικών κριτηρίων, προκειμένου να έχει εγκυρότητα σε σχέση με το θέμα που πραγματεύεται.

Για το ζήτημα των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη, έχουν γραφτεί και ειπωθεί πολλά. Η εργασία αυτή έχει στόχο να εντοπίσει και να καταστήσει συγκεκριμένο και ευκρινές το πλαίσιο και να περιγράψει την ανάπτυξη των μορφών αυτών τουρισμού στην Κρήτη, τόσο ως προς τη μεγέθυνσή τους όσο και ως προς την ποιοτική τους διάσταση. Θα προσπαθήσω να παρουσιάσω με απλό, κατανοητό και συνάμα έγκυρο τρόπο τη σχετική συζήτηση που αφορά τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Κρήτη. Να παρουσιάσω τις διαφοροποιήσεις που υπάρχουν, να περιγράψω σε γενικές γραμμές τις υφιστάμενες δομές και να εντοπίσω τα σχετικά προβλήματα αλλά και τις τάσεις και τις προοπτικές που διαμορφώνονται.

Ξεκινώντας την εργασία **στο πρώτο κεφάλαιο** αναπτύσσετε γενικότερα **ο όρος του Τουρισμού**, οι θετικές και αρνητικές επιπτώσεις του στην οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον καθώς επίσης και οι Μορφές Τουρισμού. **Στο δεύτερο κεφάλαιο** προσδιορίζετε ειδικότερα **η Κρήτη ως τουριστικός προορισμός**, τα γεωγραφικά και μορφολογικά της στοιχεία και αναλύονται οι 4 νομοί της ξεχωριστά. Προχωρώντας **στο τρίτο κεφάλαιο** θεώρησα ότι έπρεπε να αναφερθώ και στην υπάρχουσα κατάσταση. **Ο Ελληνικός Τουρισμός και η Διεθνής Οικονομική Κρίση**, οι επιπτώσεις της κρίσης στην οικονομία και ειδικότερα στην Κρήτη. **Στο τέταρτο κεφάλαιο** φέρνουμε στο επίκεντρο τον **Εναλλακτικό τουρισμό στην Κρήτη**. Παρουσιάζετε η υπάρχουσα κατάσταση εναλλακτικού τουρισμού και τα προβλήματα ανάπτυξης εναλλακτικού τουρισμού. Τελειώνοντας **στο πέμπτο κεφάλαιο** χρησιμοποιώντας την **Ανάλυση Swot** βλέπουμε τα δυνατά και αδύνατα σημεία της Κρήτης όπως επίσης τις ευκαιρίες και απειλές που παρουσιάζονται μέσω του τουρισμού.

Ελπίζω η εργασία μου αυτή να προσφέρει γνώσεις στους αναγνώστες χωρίς να γίνει κουραστική.

Ευχαριστώ την οικογένεια μου που με βοήθησαν να φέρω σε πέρας και αυτήν την εργασία και τον κύριο Αντώνη Φραγκούλη καθηγητή μου στο ΑΤΕΙ Ηρακλείου .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τουρισμός αποτελεί σήμερα μια οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική δραστηριότητα που κινείται σε διεθνή επίπεδα. Καλύπτει σχεδόν όλες τις κοινωνικές και εισοδηματικές τάξεις αποβλέποντας στην ικανοποίηση, της βασικής πλέον ανάγκης του ανθρώπου, της ανάγκης της πρόσκαιρης φυγής από την καθημερινότητα, και δίνει τη δυνατότητα της δημιουργίας προϋποθέσεων γνωριμίας και συναδέλφωσης των λαών, για ένα καλύτερο και ειρηνικό μέλλον της ανθρωπότητας.

Ο όρος τουρισμός προέρχεται από την αγγλική λέξη TOURING ή την γαλλική λέξη TOUR, που στη γλώσσα μας σημαίνει περιηγητισμός. Δεν υιοθετήθηκε όμως ο όρος αυτός και έτσι επικράτησε ο όρος ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ, που χρησιμοποιείται και διεθνώς.

Τι σημαίνει όμως ο όρος τουρισμός;

“Ως τουρισμός θα μπορούσε να οριστεί η μετακίνηση των ανθρώπων από έναν τόπο σε έναν άλλο και η ιστορική του πορεία είναι τέτοια, όσο και ο πολιτισμός του ανθρώπου.

Η έννοια του τουρισμού μπορεί να εξεταστεί από δυο σκοπιές: μια θεωρητική, που να καλύπτει όλες τις πτυχές του φαινομένου όπως οικονομικές, κοινωνικές, ψυχολογικές και μια πρακτική που να ρυθμίζει τις συναλλακτικές σχέσεις. Από την πρακτική του σκοπιά η έννοια του τουρισμού έχει σκοπό να βρεθεί ο κατάλληλος τρόπος συνεννόησης όλων αυτών που ασχολούνται σε διεθνή κλίμακα με τις τουριστικές δραστηριότητες.

Η έννοια του τουρισμού από θεωρητική σκοπιά μπορεί να προσδιοριστεί σαν η πρόσκαιρη μετακίνηση ατόμων από τον μόνιμο τόπο κατοικίας τους σε έναν άλλο τόπο για λόγους κυρίως ψυχολογικούς, χωρίς κερδοσκοπικό κίνητρο και οργανωμένη προσπάθεια για την προσέλκυση, υποδοχή και εξυπηρέτηση των ατόμων. Ο συγκεκριμένος τύπος τουρισμού έχει δυο πλευρές: η πρώτη αναφέρεται στη μετακίνηση των ατόμων, η οποία αντιπροσωπεύει το καταναλωτικό μέρος του τουρισμού και ταυτίζεται με την τουριστική ζήτηση και η δεύτερη αναφέρεται στην υποδοχή και την εξυπηρέτηση των μετακινούμενων, αντιπροσωπεύοντας έτσι το παραγωγικό μέρος του τουρισμού που ταυτίζεται με την τουριστική προσφορά.

Η τουριστική βιομηχανία αποτελεί βασικό παράγοντα της παγκόσμιας οικονομίας που παρουσιάζει την ταχύτερη ανάπτυξη. Εξάλλου αντιπροσωπεύει το 10 με 12% του Παγκόσμιου Ακαθάριστου Προϊόντος. Στο νέο μακροοικονομικό περιβάλλον που διαμορφώνεται, ο τουρισμός αποτελεί το κλειδί για την επιτυχία στην ανάπτυξη και την κοινωνική ευημερία κάθε χώρας.

Η σύγχρονη αντίληψη για την ανάπτυξη του τουρισμού στηρίζεται στην ποιότητα, την πιστοποίηση, την διεύρυνση και διαφοροποίηση των τουριστικών υπηρεσιών, τη σύνδεση τους με την τοπική οικονομία και την ολοκλήρωση μιας σειράς έργων τα όποια αφορούν στις υποδομές και το περιβάλλον. Ο τουρισμός αποτελεί μια γιγάντια οικονομική δραστηριότητα. Είναι η πρώτη σε παγκόσμιο επίπεδο, έχοντας υποσκελίσει την αυτοκινητοβιομηχανία, ενώ βρίσκεται πολύ ψηλότερα από τις βιομηχανίες χημικών, τροφίμων ή καυσίμων. Ιδιαίτερο

χαρακτηριστικό της ακόμη, είναι ότι αποτελεί τη μόνη ίσως δραστηριότητα που έχει πραγματικά παγκόσμια διάσταση

1.2 ΘΕΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ:

Κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα παρουσιάζει επιπτώσεις στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον έτσι και ο τουρισμός έχει ευνοϊκές και αρνητικές μεταβολές σε αυτό. Οι σημαντικότεροι τομείς που συνήθως επηρεάζει είτε θετικά είτε αρνητικά είναι η οικονομία, η κοινωνία και τέλος το περιβάλλον. Παρακάτω θα αναλύσουμε κάθε τομέα ξεχωριστά πως επηρεάζεται απ' τον τουρισμό.

1.2.1 Για την οικονομία:

Θετικές:

Ο τουρισμός αναμφισβήτητα πλέον έχει αναγνωρισθεί ως η πρώτη μορφή οικονομικής δραστηριότητας παγκοσμίως, γι αυτό εξάλλου χρησιμοποιούν τον όρο «τουριστική βιομηχανία». Το ποσοστό συμβολής του τουρισμού στη δημιουργία εισοδήματος και απασχόλησης υπολογίζεται στο 8 % για τη χώρα μας και λίγο λιγότερο σε παγκόσμιο επίπεδο. Τα ποσοστά αυτά αφορούν τον κυρίως τουριστικό τομέα. Αν προστεθούν σε αυτά εκείνα των τομέων υποστήριξης καθώς και όλων των τομέων της οικονομίας που ευνοούνται από τις συναλλαγές που προκύπτουν από τις τουριστικές δραστηριότητες, τότε η σημασία του τουριστικού τομέα καθίσταται προφανής.

Πώς επηρεάζει θετικά την οικονομία:

1. με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας (μείωση ανεργίας)
2. με τη δημιουργία εισοδήματος
3. με την περιφερειακή τοπική ανάπτυξη
4. με τις πρόσθετες επενδύσεις
5. και με τη βελτίωση ισοζυγίου πληρωμών

Παγκοσμίως ο τουρισμός θεωρείται βασική οικονομική δραστηριότητα που συντελεί στην καταπολέμηση της φτώχειας εφόσον με την αύξηση του πραγματοποιούνται νέες επενδύσεις που αφορούν άμεσα και έμμεσα το εθνικό εισόδημα. Οι επενδύσεις αυτές αφορούν πχ το χτίσιμο ενός ξενοδοχείου, την κατασκευή ενός αεροδρομίου κ.τ.λ. Έτσι δημιουργούνται θέσεις εργασίας για τα άτομα που εμπλέκονται σε επιχειρήσεις που ανήκουν στον ευρύτερο κατασκευαστικό τομέα με συνέπεια να αυξηθεί η απασχόληση και να δημιουργηθούν νέα και πρόσθετα εισοδήματα (μισθοί, τόκοι, ενοίκια και επιχειρηματικά κέρδη) για τους απασχολούμενους και κυρίως σε περιοχές όπου άλλες δραστηριότητες όπως η βιομηχανία ή η γεωργία αδυνατούν να δημιουργήσουν. Κατά συνέπεια, ένα σημαντικό μέρος της ευημερίας των λαών, που εξαρτώνται από τον τουρισμό, οφείλεται σ' αυτόν. Αναμφισβήτητα λοιπόν ο τουρισμός δημιουργεί απασχόληση.

Σύμφωνα με το WTTC, ο τουριστικός κλάδος απασχολεί 200 εκατομμύρια άτομα παγκοσμίως. Εκτιμάται ότι στη χώρα μας απασχολούνται στον ευρύτερο τουριστικό τομέα περίπου 800.000 άτομα. Γενικά, ο τομέας παροχής υπηρεσιών είναι εντάσεως εργασίας, δηλαδή απασχολούνται πολλά άτομα σ' αυτόν. Συνεπώς, ο τουριστικός τομέας, που είναι από τους σημαντικότερους τομείς προσφοράς

υπηρεσιών, συμβάλλει αποφασιστικά στη μείωση της ανεργίας, έστω και με τα προβλήματα εποχικότητας που παρουσιάζει.

Ο τουρισμός, από τη φύση του, ευνοεί την περιφερειακή ανάπτυξη, ακόμη και σε χώρες όπως η δική μας, όπου κύριος κορμός της οικονομικής δραστηριότητας θεωρείται το κέντρο της Αθήνας. Υπολογίζεται ότι περίπου το 60% του ΑΕΠ της χώρας μας παράγεται στην ευρύτερη περιοχή της πρωτεύουσας.

Η τουριστική ανάπτυξη εστιάστηκε σε περιοχές που παραδοσιακά χαρακτηρίζονταν από χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης και εισοδημάτων, δηλ. στην ύπαιθρο και τα μικρότερα οικιστικά κέντρα. Προσέφερε έτσι ένα εναλλακτικό τομέα δραστηριοποίησης των τοπικών πληθυσμών έναντι του διαχρονικά συρρικνωμένου αγροτικού τομέα. Είναι βέβαιο ότι χωρίς την ανάπτυξη του τουρισμού η μετανάστευση προς τις μεγάλες πόλεις θα ήταν πιο έντονη και θα είχε οδηγήσει σε αποψίλωση του μεγαλύτερου τμήματος της επικράτειας και της υπαίθρου. Παράλληλα, ο τουρισμός συνέβαλε στη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων.

Ως υποδομή στην οικονομία εννοούμε τα έργα που βοηθούν τη συγκοινωνία (δρόμοι, σιδηρόδρομοι, λιμάνια, αερολιμένες κλπ), τα έργα υδροδότησης, αποχέτευσης, τηλεπικοινωνίας, ηλεκτρισμού κ.α. Η δημιουργία νέων εγκαταστάσεων αυτής της μορφής, συνήθως από κρατικούς φορείς, αποτελούν τις επενδύσεις που βοηθούν στην καλύτερη και οικονομικότερη διεξαγωγή των οικονομικών δραστηριοτήτων και επομένως και του τουρισμού. Οι ευνοϊκές αυτές επιδράσεις στην οικονομία καλούνται «εξωτερικές οικονομίες» μια και δεν αφορούν άμεσα και δεν επηρεάζονται από την κάθε μια επιχείρηση. Ο τουρισμός, σαν ένας σημαντικός τομέας της οικονομίας, αποτελεί ισχυρό παράγοντα δημιουργίας αυτών των επενδύσεων.

Οι συναλλαγματικές εισπράξεις από τον εισερχόμενο τουρισμό, που είναι πολύ σημαντικές στη χώρα μας, βοηθούν στην κάλυψη ενός τμήματος του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου (πληρωμές και εισπράξεις για εισαγόμενα και εξαγόμενα εμπορεύματα). Αν δεν γινόταν αυτό, θα εξαναγκαζόμασταν είτε να περικόσουμε τις εισαγωγές και να αυξήσουμε τις εξαγωγές, είτε να δανειστούμε από το εξωτερικό, με συνέπεια την αύξηση της εξάρτησης της χώρας μας από τους δανειστές. Ο τουρισμός συμβάλλει σημαντικά στην μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών, αυτό προσδιορίζεται από τις εισροές και τις εκροές συναλλάγματος που αφορούν τουριστικά προϊόντα (έλλειμμα = εισροές – εκροές).

Αρνητικές:

Παρά τα προφανή πλεονεκτήματα που αποδίδει η τουριστική δραστηριότητα στην οικονομία μίας χώρας, εν τούτοις δεν απουσιάζουν και τα μειονεκτήματα, όπως:

1. Πληθωρισμός (άνοδος των τιμών και αγαθών) :

Είναι γνωστό ότι όπου υπάρχει αυξημένη ζήτηση σε σχέση με την προσφορά οι τιμές των αγαθών και των υπηρεσιών αυξάνονται, με δυσμενείς επιπτώσεις στο βιοτικό επίπεδο των κατοίκων, ιδίως εκείνων που δεν επωφελούνται άμεσα από τον τουρισμό. Το ίδιο δυσμενής είναι η άνοδος της αξίας της γης.

Η Ελλάδα θεωρείται απ' τις ακριβότερες χώρες της Ευρώπης με ισχυρή οικονομία συγκριτικά με τις υπηρεσίες που παρέχει και τα αγαθά που προσφέρει. Αυτό λειτουργεί αρνητικά εφόσον μειώνει τη ζήτηση του ελληνικού τουρισμού, αποτρέπει τους Ευρωπαίους από το να επιλέξουν την χώρα μας για τις διακοπές τους και μειώνει την ανταγωνιστικότητα που αυτό επιβαρύνει περισσότερο απ' όλα τον ελληνικό τουρισμό.

2. Εποχικότητα :

Το τουριστικό φαινόμενο είναι εποχιακό. Συνήθως διαρκεί 7-8 μήνες τον χρόνο και έτσι δεν προσφέρει σιγουριά στον εργαζόμενο. Τα τουριστικά επαγγέλματα δεν είναι κατοχυρωμένα και αυτό οδηγεί στην εποχική ανεργία. Το πρόβλημα της εποχικότητας στον τουρισμό είναι από τα σημαντικότερα που αντιμετωπίζει η τουριστική οικονομία της χώρας μας.

3. Οι διαρροές εισοδήματος σε άλλες χώρες:

Τα οικονομικά ωφελήματα δε θα είναι αρκετά αν οι δαπάνες που πραγματοποιούν οι τουρίστες διαρρέουν σε άλλες χώρες. Ένα σημαντικό μέρος των δαπανών αυτών εισπράττεται ως έσοδα από ξένες επιχειρήσεις, π.χ. ξένες αεροπορικές εταιρείες, tour operators κλπ. Επίσης ένα μέρος των δαπανών που πραγματοποιούν οι ξένοι τουρίστες στη χώρα μας αφορά εισαγόμενα προϊόντα, όπως π.χ. εισαγόμενα ποτά και τρόφιμα.

4. Περιφερειακές ανισότητες:

Ο τουρισμός δείχνει την προτίμηση του δυστυχώς σε ορισμένες περιοχές και όχι σε όλες. Έτσι ορισμένοι τουριστικοί προορισμοί κυριολεκτικά "βουλιάζουν" το καλοκαίρι, ενώ άλλοι τόποι αγνοούνται. Εκτός από τα προφανή κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα, δημιουργούνται ανισότητες στην κατανομή του εθνικού εισοδήματος κατά περιφέρειες.

5. Μονοκαλλιέργεια – Μη ισορροπημένη ανάπτυξη:

Είναι γνωστή παρακίνηση « να μη βάζουμε όλα τα' αυγά σ' ένα καλάθι». Η υπερβολική, μονομερής προσήλωση σε ορισμένο τύπο δραστηριότητας ενέχει πάρα πολλούς κινδύνους, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για την οικονομία. Έτσι, όπως συμβαίνει σε ορισμένες περιοχές ή χώρες όπου κυριαρχεί ως μονοκαλλιέργεια ένα συγκεκριμένο είδος παραγωγής, το ίδιο και στην περίπτωση του τουρισμού, κινδυνεύουν οι τουριστικοί προορισμοί που βασίζονται αποκλειστικά ή κυρίως στον τουρισμό.

1.2.2 Για την κοινωνία:

Θετικές:

Βοηθάει:

1. στη συγκράτηση του πληθυσμού στα αστικά κέντρα
2. στο πλησίασμα λαών, στην ανακάλυψη νέων πολιτισμών και κουλτούρων
3. στις πρόσθετες πολιτιστικές δραστηριότητες

Χωρίς τον τουρισμό ένα μεγάλο κομμάτι από το παγκόσμιο πολιτισμικό απόθεμα (μνημεία, παραδόσεις, τρόποι ζωής, κ.ά.) θα είχε χαθεί για πάντα. Ο τουρισμός, προσφέροντας εργασία και εισόδημα σε αναρίθμητες οικογένειες και επιχειρήσεις, έχει συντελέσει στη συγκράτηση της διαρροής πληθυσμού σε πολλές περιοχές. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για τις απομακρυσμένες περιοχές.

Η οικονομική επίσης ανάπτυξη, που οφείλεται άμεσα και έμμεσα στον τουρισμό, μειώνοντας την ανεργία έχει συντελέσει στη μείωση των κοινωνικών φαινομένων που οφείλονται σ' αυτήν, όπως μετανάστευση, εγκληματικότητα, ναρκωτικά κλπ. Με τον τουρισμό κυρίως τον εξερχόμενο πλησιάζουν οι λαοί μεταξύ τους μέσα από τη συνεχή επαφή των κατοίκων των τουριστικών τόπων με τους επισκέπτες που προέρχονται από άλλες χώρες ή περιοχές. Κατανοούν έτσι ότι όλοι αποτελούν μέλη μιας μεγαλύτερης κοινότητας.

Αρνητικές:

Οι αρνητικές κοινωνικές και πολιτιστικές συνέπειες λόγω του τουρισμού είναι προφανείς. Αυξημένη εγκληματικότητα, πορνεία, διάδοση σεξουαλικώς

μεταδιδόμενων νοσημάτων (AIDS), ναρκωτικά, χαλάρωση των ηθών και της οικογενειακής συνοχής είναι μερικές από τις συνέπειες της σχέσης φιλοξενούντα - φιλοξενούμενου. Ο εξατομικευμένος τουρίστας που επισκέπτεται μια άλλη χώρα, παρασυρμένος από την επιθυμία του να τη γνωρίσει, ίσως δεν αναλογίζεται πόσο η δική του συμπεριφορά, ο τρόπος ενδυμασίας και οι συνήθειες του φαντάζουν ξένες για το πολιτισμικό πλαίσιο της χώρας υποδοχής. Έχοντας προπληρώσει ένα σεβαστό αντίτιμο για τις διακοπές του, θεωρεί ότι του επιτρέπεται να υπερβαίνει τα πολιτισμικά όρια και να αναιρεί / προσβάλλει του άτυπους κώδικες που έχουν τεθεί από τις κοινωνίες. Η αστρονομική αύξηση του αριθμού των τουριστών και η ελαστικότητα στη σεξουαλική συμπεριφορά αλλοδαπών και ημεδαπών προκάλεσε τεράστια αύξηση των σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων της χώρας, ιδιαίτερα των παραθαλάσσιων τουριστικών περιοχών. Σε πολλές περιπτώσεις καταργείται το 40ωρο εργασίας την εβδομάδα, ενώ δεν αναγνωρίζονται δικαιώματα των εργαζομένων για διακοπές και δεν υπάρχουν κατώτατα όρια μισθών. Απουσιάζουν κανόνες για την προστασία της εργασίας ενώ σε πολλές χώρες αναπτυσσόμενες αλλά και ανεπτυγμένες η ανασφάλιστη εργασία του παιδιού έχει γίνει κανόνας.

Για όλα αυτά αρμόδιοι φορείς και ιατρικοί επιστήμονες έχουν επισημάνει τον κίνδυνο προειδοποιώντας συγχρόνως τον πληθυσμό. Όλα αυτά τα δυσμενή αποτελέσματα οφείλονται κυρίως στο μαζικό τουρισμό.

Ο μαζικός τουρισμός προκαλεί «συνωστισμούς» επισκεπτών, σε ξενοδοχειακά συγκροτήματα και περιοχές με υποδομή αναψυχής, πράγμα που οδηγεί στην υπέρβαση της «φέρουσας ικανότητας» της αντίστοιχης περιοχής και του αντίστοιχου «συστήματος» περιβαλλοντικού ή πολιτιστικού.

1.2.3 Για το περιβάλλον:

Θετικές:

Η ακριβής εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης αποτελεί σύνθετο πρόβλημα, γεγονός που καθιστά αναγκαίο τον σχεδιασμό μίας ολοκληρωμένης τουριστικής-περιβαλλοντικής πολιτικής.

Το περιβάλλον αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο ενεργητικού για τον τουρισμό και κάθε τουριστική επιχείρηση. Στο πλαίσιο αυτό, η σημασία της πρόληψης και επίλυσης των προβλημάτων που σχετίζονται με την τουριστική ανάπτυξη και το περιβάλλον είναι πολύ σημαντική.

Παράγοντες που επηρεάζει θετικά:

1. προστασία τόπων βιότοπων και ειδών πανίδας και χλωρίδας
2. ευγενής άμιλλα για βελτίωση των τουριστικών τόπων
3. αναβάθμιση και αναγέννηση των υποβαθμισμένων περιοχών
4. αύξηση της οικολογικής ευαισθησίας

Αυξάνεται:

- το ενδιαφέρον των κατοίκων για την φύση και η περιβαλλοντική ευαισθησία.
- η συνειδητοποίηση της σημασίας της διατήρησης του φυσικού περιβάλλοντος.
- η προσπάθεια βελτίωσης και προστασίας αρχαιολογικών τόπων, μνημείων, περιοχών και κτιρίων.
- η διάδοση αρχαιολογικών τόπων, μνημείων, περιοχών και κτιρίων.

Ο τουρισμός βοηθάει την διατήρηση και ανάπτυξη σημαντικών φυσικών και προστατευόμενων περιοχών οι οποίες αποτελούν πόλους τουριστικής έλξης. Συντελεστή βελτίωση της περιβαλλοντικής αισθητικής μέσω προγραμμάτων διατήρησης του τοπίου, σχεδιασμού και καλύτερης συντήρησης κτιρίων.

Με τον τουρισμό βελτιώνονται οι οδικές, αεροπορικές υποδομές, οι υποδομές ύδρευσης, αποχέτευσης, απορριμμάτων, επεξεργασίας υγρών αποβλήτων και επικοινωνιών.

Αρνητικές:

Η υπέρμετρη ανάπτυξη του τουρισμού προκαλεί υποβάθμιση στο φυσικό περιβάλλον των περιοχών.

Οι αρνητικές αυτές επιπτώσεις προκαλούνται απ' τα παρακάτω:

- Στην Ελλάδα ειδικά, συναντάμε αυτές τις επιπτώσεις στις παράκτιες και νησιώτικες περιοχές. Αυτό οφείλεται σε ένα μεγάλο βαθμό στην υιοθέτηση του κυρίαρχου μοντέλου του τουρισμού (τουρισμός των 4s: sun, sea, sand, sex). Στην Ελλάδα το 90% όλων των τουριστικών δραστηριοτήτων βρίσκονται συγκεντρωμένα στις ακτές. Καταστροφές στο περιβάλλον δημιουργούνται κυρίως στις ακτές και τα δάση από καταπατήσεις μεγάλων εκτάσεων και ανοικοδόμηση ξενοδοχειακών μονάδων και άλλων εγκαταστάσεων.

- μόλυνση του φυσικού περιβάλλοντος από τα μέσα μεταφοράς των τουριστών. Όπως προκύπτει από τα στοιχεία του Π.Ο.Τ το 60% των τουριστικών μετακινήσεων στις βιομηχανικές χώρες γίνεται με ΙΧ ενώ οι πτήσεις των αεροπλάνων (τακτικές ή τσάρτερ) συνεχώς αυξάνουν.

-Υπερβολική σπατάλη νερού για πισίνες και γκαζόν ακόμη και σε ορεινές περιοχές ή νησιά με λίγες βροχοπτώσεις.

Η μέση ημερήσια κατανάλωση νερού ενός τουρίστα υπολογίζεται σε 200 λίτρα (0,2 κυβικά μέτρα), μέγεθος που επιβαρύνει σε υπερβολικό βαθμό την κατανάλωση υδατικών

πόρων στις περιοχές υποδοχής,

- Ρύπανση του αέρα, του εδάφους και των υδάτων από τους χιλιάδες τουρίστες που κατακλύζουν τις περιοχές.

-Σπατάλη ενέργειας και φυσικών πόρων. Η κατ' έτος κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας

από τουριστικές μονάδες είναι πολλαπλάσια της κατανάλωσης του μέσου νοικοκυριού.

Για παράδειγμα, ένα ξενοδοχείο στο Κάιρο καταναλώνει κατά μέσο όρο τόση ηλεκτρική

ενέργεια όση 4.000 νοικοκυριά της ίδιας πόλης.

1.3Μορφές Τουρισμού

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (ICAP, 2008) ο τουρισμός διακρίνεται σε :

- Εγχώριο, που αφορά τους κατοίκους μιας χώρας που ταξιδεύουν εντός αυτής (π.χ Έλληνες εντός της Ελλάδας),
- Εξερχόμενο, που αφορά τους κατοίκους μιας χώρας που ταξιδεύουν σε άλλη χώρα (π.χ Έλληνες που ταξιδεύουν στην Αγγλία),
- Εισερχόμενο, που αφορά τους αλλοδαπούς που ταξιδεύουν σε μια δεδομένη χώρα (π.χ Άγγλοι που έρχονται στην Ελλάδα).

Πέρα από τις τρεις βασικές κατηγορίες τουρισμού, υπάρχει και ο λεγόμενος εσωτερικός τουρισμός, ο οποίος καλύπτει τον εγχώριο και τον εισερχόμενο τουρισμό μαζί, ο εθνικός τουρισμός που καλύπτει τον εγχώριο και τον εξερχόμενο τουρισμό και τέλος ο διεθνής τουρισμός, ο οποίος είναι ο εξερχόμενος και ο εισερχόμενος μαζί.

Πέρα από τις διακρίσεις του τουρισμού στις παραπάνω κατηγορίες, έχουν καθιερωθεί επίσης ορολογίες σχετικές με μορφές τουρισμού με κριτήριο τα κίνητρα των τουριστών που ταξιδεύουν.

Έτσι η πρώτη και πιο διαδεδομένη μορφή τουρισμού είναι ο Μαζικός Τουρισμός. Ουσιαστικά περιλαμβάνει τους τουρίστες, που αναζητούν στο ταξίδι κυρίως ξεκούραση και διασκέδαση, ενώ κύρια χαρακτηριστικά του είναι η μαζικότητα, η ομαδικότητα και ο διεθνισμός.

Η δεύτερη μορφή τουρισμού είναι γνωστή ως Ειδικός Τουρισμός και περιλαμβάνει τον τουρισμό Ειδικών Ενδιαφερόντων και τον Εναλλακτικό τουρισμό. Αφορά περισσότερο τους τουρίστες που επιλέγουν ειδικές μορφές τουρισμού ανάλογα με πιο εξειδικευμένα ενδιαφέροντα και κίνητρα που έχουν (π.χ. θρησκευτικός τουρισμός, οικολογικός- περιβαλλοντικός τουρισμός, ιαματικός τουρισμός, πολιτιστικός και συνεδριακός τουρισμός, αγροτουρισμός κτλ.) και τουρίστες, οι οποίοι αναζητούν γενικότερα διαφορετικό τύπο διακοπών (αθλητικός τουρισμός, θαλάσσιος, ορειβατικός).

Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια γίνεται προσπάθεια να αναπτυχθεί ιδιαίτερα ο συνεδριακός τουρισμός, ο οποίος αποτελεί μια από τις σημαντικότερες ειδικές μορφές τουρισμού. Ο μαζικός τουρισμός θεωρείται πιο παραδοσιακός και συνδέεται πιο άμεσα με τα τουριστικά γραφεία, σε αντίθεση με τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού που είναι λιγότερο εξαρτημένες από τους tour operators και λιγότερο συνδεδεμένες με την θερινή περίοδο.

Τα είδη του τουρισμού στην Ελλάδα είναι τα εξής:

Θαλάσσιος Τουρισμός: Τα νησιά της Ελλάδος θεωρούνται από τα καλύτερα στον κόσμο και για το λόγο αυτό αποτελούν και ελκυστικούς τουριστικούς προορισμούς κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Αυτός ο τουριστικός πλούτος της Ελλάδας είναι μοναδικός στη Μεσόγειο και αξιοποιείται από ξένους επισκέπτες υψηλού εισοδηματικού και ποιοτικού επιπέδου. Ο θαλάσσιος τουρισμός ετησίως αποφέρει πολλά έσοδα στη χώρα.

Ενδημικός Τουρισμός: Ο ενδημικός τουρισμός αφορά κυρίως την τρίτη ηλικία τουριστών όπως για παράδειγμα συνταξιούχους αλλά και νεότερους που δεν έχουν δεσμεύσεις εργασίας στη χώρα τους και έχουν ανάγκη να ζήσουν σε καλύτερο κλίμα. Η Ελλάδα διαθέτει πολύ καλό κλίμα και ορισμένες περιοχές της χώρας μας είναι παραδείγματα τόπων όπου διαμένουν ξένοι για μακρές περιόδους ή έχουν κάνει τη δεύτερη κατοικία τους. Αυτό το είδος του τουρισμού είναι συνάρτηση του επιπέδου των υπηρεσιών υγείας, του επιπέδου της ψυχαγωγίας και της αποτελεσματικής προστασίας του περιβάλλοντος.

Εσωτερικός Τουρισμός: Ο εσωτερικός τουρισμός αποτελεί τη βάση της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής και ανταποκρίνεται σε ζωτικές ανάγκες του πληθυσμού. Στην Ελλάδα αναπτύσσεται με τη βοήθεια των διαφόρων τουριστικών οργανώσεων.

Κοινωνικός Τουρισμός: Ο κοινωνικός τουρισμός επιδιώκει την ενίσχυση από το κράτος, από τους εργοδότες, από τα συνδικάτα και από τα ασφαλιστικά ταμεία, των εργαζομένων και των οικογενειών τους που δεν έχουν τα οικονομικά μέσα εκείνα τα οποία θα τους βοηθήσουν να πραγματοποιήσουν ευχάριστες και φθηνές διακοπές. Η ενίσχυση αυτή πραγματοποιείται με διάφορους τρόπους όπως δημιουργία και λειτουργία κατάλληλων τουριστικών εγκαταστάσεων με χαμηλό κόστος, οικονομικές παροχές, εξασφάλιση καλύτερων τιμών μέσω ομαδικών κρατήσεων κ.λ.π..

Εναλλακτικός Τουρισμός: Ο τουρισμός αυτός σηματοδοτεί μία νέα περίοδο τουριστικής ανάπτυξης και τουριστικής πολιτικής για τον ελληνικό χώρο. Οι πρώτες προσπάθειες ξεκίνησαν από το τέλος της δεκαετίας του 1980. Τα κοινωνικά στρώματα που συμμετέχουν σε αυτό το τουρισμό είναι μέσης και άνω μόρφωσης

αλλά και εισοδήματος. Τα σημαντικότερα είδη εναλλακτικού τουρισμού που υπάρχουν και τα οποία έχουν την δυνατότητα να αναπτυχθούν στην χώρα μας για να επιτευχθεί βιώσιμος

τουρισμός είναι ο Οικοτουρισμός, ο Πολιτιστικός τουρισμός, ο Συνεδριακός τουρισμός, ο Αθλητικός τουρισμός, ο Θρησκευτικός τουρισμός, ο Ιαματικός τουρισμός, ο χιονοδρομικός τουρισμός, ο χειμερινός τουρισμός, ο αγροτουρισμός, ο ορειβατικός τουρισμός και ο περιπατητικός τουρισμός.

Σύμφωνα με το Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών (<http://www.itep.gr>) ο εξελίξεις στην τουριστική οικονομία τα τελευταία χρόνια είναι οι εξής:

- Η τουριστική οικονομία, δηλαδή το σύνολο της προστιθέμενης αξίας που προσδιορίζεται αμέσως και εμμέσως από την τουριστική ζήτηση, κυμαίνεται στο επίπεδο 18 – 20% του ΑΕΠ,
- Η απασχόληση στον τουριστικό τομέα ανέρχεται σε 690.000 άτομα,
- Το συνάλλαγμα που αποκτάται φτάνει τα 9 δις. \$ και έχει αποδειχθεί ότι ο τουρισμός έχει καταφέρει να βελτιώσει την κατανομή του περιφερειακού εισοδήματος τα τελευταία 20 – 30 έτη,
- Το τουριστικό συνάλλαγμα είναι 2,5 φορές μεγαλύτερο από το συνάλλαγμα των βιομηχανικών εξαγωγών και 1,8 φορές μεγαλύτερο από το σύνολο των εξαγωγών,
- Το 1960 το τουριστικό ακαθάριστο προϊόν ήταν ίσο με 3% του ΑΕΠ, ενώ το 2000 έφτανε το 20% του ΑΕΠ,

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι ο τουρισμός έχει πάρει οριστικά τη σκυτάλη ως πρωταγωνίστης στην αναπτυξιακή διαδικασία. Καταφέρνει να ξεπερνά σημαντικά προβλήματα και να προσφέρει περισσότερη απασχόληση και έσοδα στην χώρα μας. Χωρίς καμία υπερβολή μπορεί να υποστηριχθεί ότι το βασικό εμπόδιο της συνεχούς ανάπτυξης του τουριστικού τομέα είναι οι δυνατότητες προσφοράς των σχετικών ανθρωπογενών υπηρεσιών σε ανταγωνιστικές τιμές και ποιότητα.

Το παραπάνω είναι αναγκαίο να γίνει κατανοητό για να μπορέσουν να βελτιωθούν οι υπηρεσίες που προσφέρονται στον τουρισμό, να αναπτυχθούν οι υποδομές και γενικότερα η χώρα μας να αποκτήσει μια πιο ανταγωνιστική θέση σε σχέση με άλλες ανταγωνίστριες χώρες.

1.3.1 Εναλλακτικές μορφές Τουρισμού

Ο εναλλακτικός τουρισμός, αναπτύχθηκε συντονισμένα στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Λόγω του νεαρού της ηλικίας αλλά και της φύσης του, δεν έχει ακόμη διαμορφωθεί ένας κοινά αποδεκτός ορισμός.

Εναλλακτικές μορφές τουρισμού θεωρούνται αυτές οι οποίες επιδιώκουν την ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιδράσεων στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον και διαφοροποιούνται από τις μέχρι τώρα συνηθισμένες μαζικές τουριστικές δραστηριότητες

Ενδεικτικά οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορεί να είναι οι παρακάτω:

1. Ιαματικός τουρισμός
2. Θρησκευτικός τουρισμός
3. Συνεδριακός τουρισμός
4. Πολιτιστικός τουρισμός
5. Τουρισμός περιπέτειας
6. Οικοτουρισμός

7. Αγροτουρισμός

8. Θαλάσσιος τουρισμός

Ιαματικός τουρισμός είναι ο τουρισμός που ασχολείται με την εκμετάλλευση των φυσικών πηγών του ιαματικού νερού. Τα ιαματικά λουτρά αποτελούν μέρος του εθνικού πλούτου της χώρας, ενώ οι θεραπευτικές τους ιδιότητες ήταν γνωστές, ήδη, από τους αρχαίους χρόνους.

Ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί σημαντικό κομμάτι της ελληνικής τουριστικής κίνησης και αφορά στην επίσκεψη σε θρησκευτικούς τόπους λατρείας, όπως μοναστήρια και εκκλησίες. Η Ελλάδα διαθέτει πολλά θρησκευτικά μνημεία, παλαιοχριστιανικά, βυζαντινά και μεταβυζαντινά που οι τουρίστες μπορούν να επισκεφθούν:

Ως συνεδριακός τουρισμός ορίζεται ο τουρισμός ο οποίος συνδέεται με την παρακολούθηση συνεδρίων, εκθέσεων κ.λπ. Σημαντικό ρόλο για την ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού σε έναν τόπο, διαδραματίζει η διαθεσιμότητα των απαραίτητων υποδομών και υπηρεσιών, όπως αμφιθεάτρων, εκθεσιακών χώρων, καταλυμάτων, υποδομών για καφέ και εστίαση, υπηρεσιών διερμηνείας. Επίσης, η εύκολη πρόσβαση στον τόπο πραγματοποίησης ενός συνεδρίου ή έκθεσης είναι κρίσιμος παράγοντας για την προσέλκυση επισκεπτών. Για την εξυπηρέτηση αυτών λειτουργούν σήμερα σε ολόκληρη την Ελλάδα αυτοτελή συνεδριακά κέντρα και συνεδριακές εγκαταστάσεις, συνήθως μέσα σε ξενοδοχεία.

Ο πολιτιστικός τουρισμός σχετίζεται με την επίσκεψη σε έναν τόπο, με στόχο την επαφή με τα πολιτιστικά στοιχεία αυτού: αρχαιολογικά, βυζαντινά, κλασικά ή νεότερα μνημεία, ιστορία, τέχνες, λαογραφία, αλλά περιλαμβάνει και την παρακολούθηση καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, όπως μουσικών συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων κ.λπ.

Ο τουρισμός περιπέτειας είναι ένα είδος εναλλακτικού τουρισμού, το οποίο περιλαμβάνει όλες εκείνες τις δραστηριότητες που χαρακτηρίζονται έντονα από το στοιχείο της περιπέτειας και στηρίζονται στον ιδιαίτερο χαρακτήρα του φυσικού περιβάλλοντος στο οποίο πραγματοποιούνται.

Ο θαλάσσιος τουρισμός είναι ο τουρισμός ο οποίος σχετίζεται με την πραγματοποίηση δραστηριοτήτων στη θάλασσα. Συνήθως αφορά στην κολύμβηση και την αναψυχή στην παραλία, αλλά με την εναλλακτική του έννοια εμπεριέχει και λοιπές δραστηριότητες, όπως θαλάσσια σπορ, παρακολούθηση βυθού, κλπ.

Οι δύο σημαντικότερες όμως δραστηριότητες εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι **ο Αγροτουρισμός και ο Οικοτουρισμός.**

1.3.1.1 Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Αγροτουρισμός ονομάζεται η εναλλακτική εκείνη μορφή τουρισμού η οποία αναπτύσσεται σε μη τουριστικά κορεσμένες αγροτικές περιοχές και συνδέεται με κοινωνικές, περιβαλλοντικές και πολιτισμικές αξίες, οι οποίες επιτρέπουν τόσο στους οικοδεσπότες όσο και στους φιλοξενούμενους των περιοχών αυτών να υφίστανται αλληλεπιδράσεις και να μοιράζονται εμπειρίες.

Ο αγροτουρισμός ως δραστηριότητα αναπτύσσεται από τους μόνιμους κατοίκους των περιοχών του πρωτογενούς τομέα, οι οποίοι χρησιμοποιούν τον αγροτουρισμό ως συμπληρωματική πηγή εισοδήματος. Είναι απαραίτητο να κάνουμε τον τυπικό διαχωρισμό μεταξύ Αγροτουρισμού και Τουρισμού Υπαίθρου. Ο αμιγής, αυθεντικός Αγροτουρισμός τον οποίο και συναντούμε ευρέως στην Ευρώπη, προϋποθέτει την ύπαρξη αγροκτήματος ή αγροτικού χώρου για δυνατότητα μύησης και ενασχόλησης με τις αγροτικές εργασίες, καλλιέργειες, τρόπο ζωής κ.λπ. Ο Τουρισμός Υπαίθρου τον οποίο έχουμε ευρέως αναπτύξει στην Ελλάδα, λόγω της

ιδιομορφίας του αγροτικού κλήρου, ο οποίος δεν χαρακτηρίζεται από μεγάλες εκτάσεις, πλαισιώνεται επίσης από ποικίλες δραστηριότητες, δεν προϋποθέτει όμως την ύπαρξη αγροκτήματος ή την επαφή με τις αγροτικές εργασίες, το περιβάλλον κ.λ.π. Όταν αναφερόμαστε στον Τουρισμό Υπαίθρου έχουμε ως προϊόν έναν ξενώνα, διατηρητέο παραδοσιακό κατάλυμα, παραδοσιακό οικισμό κ.λ.π.

Ο όρος Αγροτουρισμός, χωρίς σαφή διαχωρισμό προϊόντος έχει καθιερωθεί στην Ελλάδα, λόγω της ευρείας χρήσης του. Δεν είναι μια ελληνική πρωτοτυπία αλλά ένα σχέδιο ανάπτυξης της υπαίθρου μέσω μιας ήπιας εναλλακτικής μορφής τουρισμού, που σε ολόκληρο τον κόσμο εφαρμόζεται με επιτυχία, ως προς αυτούς τους δύο πρωταρχικούς σκοπούς : **την τόνωση των μειονεκτικών περιοχών της υπαίθρου και την ήπια τουριστική ανάπτυξη, χωρίς ανεπανόρθωτες επιπτώσεις στο περιβάλλον.**

Ο Αγροτουρισμός είναι μια μορφή περιφερειακής ανάπτυξης, η οποία μπορεί να συμβάλει στην τοπική κοινωνία, προσφέροντας οικονομική άνθηση και ευμάρεια. Τα οφέλη που πηγάζουν από αυτόν λειτουργούν σε πολλαπλά επίπεδα (οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, αγροτικής παραγωγής κ.λ.π), μέσω μιας μορφής τουρισμού που σέβεται το υπάρχον περιβάλλον και τους φυσικούς – ανθρώπινους πόρους. Επιτρέπει τη συνέχιση της παραγωγής παραδοσιακών αγροτικών προϊόντων που πιθανώς να είχαν εκλείψει, διατηρεί ή αναβιώνει τέχνες που διαφορετικά θα είχαν «πεθάνει», συντηρεί τις μνήμες με την αναβίωση εθίμων και παραδοσιακών εκδηλώσεων, γίνεται κανάλι επικοινωνίας των απομονωμένων περιοχών και δίνει προοπτικές δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας, ιδιαίτερα στους νέους και τις γυναίκες της περιφέρειας. Αντιπροσωπεύει επίσης την ευκαιρία να τεθεί σε μια νέα βάση η σχέση αστικού κέντρου – αγροτικής περιοχής, και δη των μειονεκτικών περιοχών.

Η φιλοσοφία του Αγροτουρισμού

Ολόκληρη η **φιλοσοφία του Αγροτουρισμού** βασίζεται στη διαπροσωπική, ανθρώπινη, άμεση και **φιλόξενη σχέση** μεταξύ του κατοίκου της υπαίθρου και του επισκέπτη. Για το λόγο αυτό φέρνουμε **τον επισκέπτη σε επαφή με τη φύση**, με την καλλιέργεια της γης, την περισυλλογή του καρπού, με τους ανθρώπους της περιοχής. **Ο επισκέπτης μαθαίνει** να φτιάχνει στον αργαλειό, να κεντάει, να παρατηρεί τα ζώα και τα πουλιά, να δοκιμάζει το κρασί και το τσίπουρο, να συμμετέχει στην παραγωγή τους, να καταλαβαίνει τη σωστή ώρα του τρύγου, τη γεύση, το άρωμα, το χρώμα του κρασιού της περιοχής μας, τη χρήση του κρόκου, τη διαφορά στις ποικιλίες του μελιού, τη διαδικασία και επιλογή κατά την περισυλλογή των μανιταριών ή των κάστανων.

Η έννοια του αγροτουρισμού δεν φιλοδοξεί να κάνει τον αγρότη ξενοδόχο. Αλλά να του δώσει την ευκαιρία να παρουσιάσει και να «πουλήσει» τον δικό του τρόπο ζωής, καθώς και όλα αυτά που διαθέτει και που ίσως θεωρούσε άνευ σημασίας, στον αστό που ασφυκτιά στη μεγαλούπολη κι επιθυμεί να επανέλθει έστω και για λίγες μέρες σε μια ζωή αγνή ανέπαφη, αυθεντική. Ο τουρίστας μετατρέπεται σε επισκέπτη, φίλο, θαυμαστή του τόπου, είναι στην ουσία ένας «φιλοξενούμενος», ένας ταξιδιώτης που αναζητά τα μυστικά, την αυθεντικότητα και την ομορφιά του, εστιάζοντας στην ήσυχη ζωή, τη φυσική κληρονομιά και όλα όσα μοναδικά και ξεχωριστά έχει να προσφέρει ο κάθε προορισμός. Στην ουσία ο αγρότης προσφέρει όλα εκείνα τα οποία έχει έως σήμερα πιθανών παραγκωνίσει, τις αγροτικές ασχολίες, την περισυλλογή του καρπού, των βοτάνων, τη φροντίδα των ζώων, τα ήθη και τα έθιμα του, τις γιορτές και τα πανηγύρια του, τις τέχνες και τα παραδοσιακά του επαγγέλματα, όλα όσα ο κάτοικος της πόλης λαχταράει να γνωρίσει σε μια προσπάθεια «επιστροφής στις ρίζες» σ' έναν τρόπο ζωής ξεχασμένο ή αγνοημένο. Ο

καίριος σκοπός του Αγροτουρισμού είναι αυτή ακριβώς η μύηση στο περιβάλλον του χωριού, της επαρχίας, της αγροτικής ζωής, της ενσωμάτωσης στον κοινωνικό ιστό, και τις τοπικές συνθήκες.

Ο Αγροτουρισμός ως βασική μορφή επιχείρησης έχει την προσφορά φιλοξενίας, από τον αγρότη ή τον κάτοικο αγροτικής περιοχής, ο οποίος για τον λόγο αυτό, εξοπλίζει και προσαρμόζει κατάλληλα το δικό του κατάλυμα ή δημιουργεί ένα καινούργιο μέσα σε αγροτικό χώρο, σύμφωνα πάντα με τα αρχιτεκτονικά πρότυπα και την παράδοση της περιοχής του. Σε συνδυασμό με το σπιτικό παραδοσιακό φαγητό, τη χρήση των ντόπιων αγροτικών προϊόντων κι ένα σύνολο υπηρεσιών και δραστηριοτήτων δεδομένου, ότι ο τουρίστας επιδιώκει να μη μένει παθητικός, ολοκληρώνεται το τουριστικό προϊόν. Αποτελεί για τον κάθε κάτοικο της υπαίθρου που ασχολείται με αυτόν, ένα συμπλήρωμα στο εισόδημα του και σπανιότερα την κύρια απασχόληση του. Με αυτόν τον τρόπο δεν απαιτείται από τον αγρότη να μεταβληθεί σε ξενοδόχο ή τουριστικό πράκτορα, ούτε και να εγκαταλείψει τις βασικές του ασχολίες. Αντίθετα, η διατήρηση των αγροτικών και λοιπών παραδοσιακών ασχολιών απαιτείται προκειμένου να διατηρήσουμε την ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη μιας περιοχής και να μην επικεντρώνουμε σ' έναν και μόνο κλάδο της οικονομίας, όπως συνέβη στο παρελθόν, σε τόπους που εγκατέλειψαν κάθε άλλη δραστηριότητα για να ασχοληθούν αποκλειστικά με τον τουρισμό.

1.3.1.2 Ο ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Οικοτουρισμός είναι ο τουρισμός που αναπτύσσεται σε οικολογικά αξιόλογες περιοχές, δεν υπερβαίνει τη φέρουσα ικανότητα της περιοχής, προωθεί την προστασία και διαχείριση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος σύμφωνα με νομικά ή άλλου τύπου αποτελεσματικά μέτρα, ενώ ταυτόχρονα διατηρεί τη συνοχή του κοινωνικού ιστού.

Είναι μια αειφορική μορφή τουρισμού υπαίθρου που εστιάζει πρώτα στην απόκτηση εμπειριών και γνώσεων για τη φύση και ο οποίος είναι ήπιος, μη καταναλωτικός και τοπικά προσανατολισμένος. Αναπτύσσεται σε φυσικές περιοχές και πρέπει να συντελεί στη διατήρηση και συντήρηση των περιοχών αυτών.

Ένα από τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά του οικοτουρισμού είναι ότι πάντοτε σχετίζεται με το φυσικό περιβάλλον και όλα τα οικοσυστήματα που αυτό περιλαμβάνει, τους φυσικούς πόρους και την άγρια ζωή που διαθέτει. Το φυσικό περιβάλλον πρέπει να είναι στην πρωτογενή «φυσική» του μορφή, δηλαδή να μην έχει αλλοιωθεί από ανθρώπινες δραστηριότητες και να είναι ανεπεξέργαστο, αμόλυντο και αυθεντικό. Επίσης, σημαντικό είναι και το ενδιαφέρον του τουρίστα για τον τουριστικό του προορισμό. Το κυριότερο κίνητρο του οικοτουρισμού είναι η επιθυμία του τουρίστα για γνωριμία, απόκτηση γνώσεων και απόλαυση του προορισμού του χωρίς να υποβαθμίσει, να αλλοιώσει ή ακόμα και να καταστρέψει το περιβάλλον που τον φιλοξενεί. Ακόμη, ο οικοτουρισμός πρέπει πάντα να έχει τοπικό προσανατολισμό, να βασίζεται στην τοπική υποδομή και να διαχειρίζεται από τον ντόπιο πληθυσμό, ο οποίος θα λαμβάνει και τα κέρδη για βιοποριστικούς σκοπούς αλλά και για την συντήρηση του περιβάλλοντος.

Οι οικοτουρίστες είναι άνθρωποι που αγαπούν τη φύση, θέλουν να την γνωρίσουν και να αποκτήσουν εμπειρίες από την προσωρινή συμβίωση τους με αυτή. Συνήθως είναι άνθρωποι απαιτητικοί, ώριμοι, ανώτερου μορφωτικού και εισοδηματικού επιπέδου. Ως επί το πλείστον, έχουν κάποια τουριστική εμπειρία και ξέρουν ακριβώς τι θέλουν και τι αντιπροσωπεύει η δαπάνη τους.

Ο οικότουρισμός σχεδόν πάντα μπορεί να συνδυάζεται με τον αγροτουρισμό σε ότι αφορά τη διαμονή, χωρίς όμως να είναι απαραίτητο. Η ανάπτυξη του οικότουρισμού έχει ως στόχους:

- Την ανάδειξη και αξιοποίηση περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλλους ή περιβαλλοντικής αξίας
- Την προστασία οικολογικά ευαίσθητα περιοχών μέσω της περιβαλλοντικής έρευνας
- Τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας και του τοπικού χαρακτήρα της περιοχής
- Την ενθάρρυνση της περιβαλλοντικής συνείδησης των επισκεπτών μέσω της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.

Οι επισκέπτες των οικολογικά ευαίσθητων περιοχών οφείλουν να τηρούν προσεκτικά τις απαιτήσεις για την προστασία του περιβάλλοντος από τη ρύπανση, την αποφυγή κάθε ενόχλησης των φυσικών βιοτόπων και διατάραξης της ισορροπίας των οικοσυστημάτων.

- Ο οικότουρισμός συμβάλλει στην ολοκληρωμένη περιβαλλοντική διαχείριση μιας περιοχής παρεμβαίνοντας και διαμορφώνοντας τις τάσεις και τα χαρακτηριστικά των τοπικών φορέων, των επιχειρηματιών και των επισκεπτών. Έτσι λοιπόν, η ορθή οικότουριστική ανάπτυξη:
- προετοιμάζει τους επισκέπτες, πριν την αναχώρησή τους, ώστε να ελαχιστοποιήσουν ή ακόμα και να αποφύγουν την πρόκληση αρνητικών επιπτώσεων σε ευαίσθητες περιοχές, μέσω της ενημέρωσής τους σχετικά με τη στάση τους απέναντι στη χλωρίδα και πανίδα του τόπου προορισμού,
- ελαχιστοποιεί τις επιπτώσεις από την παρουσία επισκεπτών, επεμβαίνει διορθωτικά, εάν υπάρξει πρόβλημα, οι επισκέψεις των τουριστών πραγματοποιούνται σε μικρές ομάδες για να αποφευχθούν προβλήματα υπερσυγκέντρωσης,
- ενημερώνει, πληροφορεί και εκπαιδεύει τους επιχειρηματίες και το προσωπικό (τους επαγγελματίες του κλάδου δηλαδή) σχετικά με τις απαραίτητες ενέργειες, που πρέπει να ληφθούν με σκοπό τη διατήρηση υψηλής οικολογικής ποιότητας, πολλές φορές αποτελεί μέρος προγραμμάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης, οι εγκαταστάσεις είναι από υλικά φιλικά προς το περιβάλλον και η αρχιτεκτονική τους σύμφωνη με την τοπική τεχνοτροπία,
- αποτελεί πηγή χρηματοδότησης προγραμμάτων προστασίας της φύσης, πολλές φορές οι επισκέπτες συμμετέχουν στην προστασία του περιβάλλοντος

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (WTO) και The International Ecotourism Society (TIES) , οι επιχειρήσεις που προβάλλουν οικότουριστικό προϊόν, θα πρέπει να τηρούν τις ακόλουθες 9 προϋποθέσεις:

- 1) Η επιχείρηση να οργανώνει ταξίδια αναψυχής, ξενάγησης και ψυχαγωγίας σε τόπους φυσικού κάλλους.
- 2) Να παίρνει μέρος στην προστασία μη ανανεώσιμων πόρων και άλλων πηγών του περιβάλλοντος.
- 3) Να δημιουργεί περιβαλλοντική γνώση.
- 4) Να προσφέρει άμεσα χαρακτηριστικά προτερήματα για την συντήρηση παραδοσιακών τόπων και άλλων περιοχών.

- 5) Να προσφέρει χαρακτηριστικά πλεονεκτήματα για την ενδυνάμωση των γηγενών πληθυσμών.
- 6) Να σέβεται την τοπική κουλτούρα.
- 7) Να στηρίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα και άλλες δημογραφικές κινήσεις.
- 8) Να συνεισφέρει στην εκπαίδευση και γνωριμία του επισκέπτη με την τοπική κουλτούρα, ήθη, έθιμα και λοιπές τοπικές συνήθειες.
- 9) Να προωθεί τη φιλοσοφία για «επιστροφή στη φύση» και τα μοναδικά φυσικά χαρακτηριστικά της.

Με βάση όσα αναφέρουμε παραπάνω και έχοντας υπόψη ότι η παρουσία στην Ελλάδα των μορφών του αγροτουρισμού με ολοκληρωμένες αγροτικές δραστηριότητες είναι μικρή λόγω της ελάχιστης παρουσίας μεγάλων αγροκτημάτων που θα μπορούσαν να προσφέρουν πλήρως ενσωματωμένες αγροτουριστικές δραστηριότητες, γίνεται φανερό ότι οι δραστηριότητες οι οποίες δημιουργούνται στον ελληνικό χώρο υπάγονται κυρίως στην έννοια του Οικοτουρισμού, ως δραστηριότητες υπαίθρου και όχι μόνο. Στον Οικοτουρισμό, μπορούν να συμπεριληφθούν όλες σχεδόν οι θεματικές διαφοροποιήσεις και κατηγοριοποιήσεις του τουρισμού και για το λόγο αυτό στις μέρες μας όταν μιλάμε για εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην ουσία μιλάμε για Οικοτουρισμό και όλες τις δυνατότητες και διαφοροποιήσεις που αυτός περιλαμβάνει.

Οι προϋποθέσεις για την ένταξη μιας περιοχής από τον ΕΟΤ σε προορισμούς κατάλληλους για εναλλακτικό τουρισμό χωρίζονται σε 3 διαστάσεις:

A) Οι τοπικές ιδιαιτερότητες προορισμού (τοπικό χρώμα)

B) Η ποιότητα υποδομών του προορισμού και

Γ) Οι δραστηριότητες αναψυχής που αναπτύσσονται και προσφέρονται. Ελκυστικό στοιχείο είναι το «νέο-πρωτοποριακό-παρθένο και ανεξερεύνητο» του προορισμού που τον διαφοροποιεί από άλλες κορεσμένες περιοχές. Έτσι λοιπόν, θα πρέπει να δημιουργήσει η ενδιαφερόμενη περιοχή ένα διακριτό, ελκυστικό και αυθεντικό προϊόν που θα συνδέεται με την ταυτότητα της περιοχής και θα ενσωματώνει την εικόνα της διασφαλίζοντας ποιότητα στην εμπειρία αναψυχής.

Ο τουριστικός προορισμός θα πρέπει να περιλαμβάνει όλες τις μορφές τουρισμού που βασίζονται στη φύση και στις οποίες το κύριο κίνητρο των τουριστών είναι η παρατήρηση και η εκτίμηση της φύσης καθώς και οι παραδοσιακοί οικισμοί (και πολιτισμοί) που κυριαρχούν στις φυσικές περιοχές. (πχ το Πάπιγκο της ηλείου, η Σαμαριά στην Κρήτη κ.λ.π). Οι μεγάλες ομάδες επισκεπτών θα πρέπει να αποτρέπονται για να αποφευχθεί το πρόβλημα της υπερσυγκέντρωσης.

Οι εγκαταστάσεις θα πρέπει να είναι χτισμένες από φιλικά προς το περιβάλλον υλικά και η αρχιτεκτονική σύμφωνη με την τοπική τεχνοτροπία. Προτείνεται να αποφεύγονται οι ενεργοβόρες- υδατοφόρες εγκαταστάσεις και να εφαρμόζονται πρακτικές ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Ο φορέας της περιοχής θα ελαχιστοποιεί τις αρνητικές επιδράσεις πάνω στον φυσικό και κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον και θα επεμβαίνει διορθωτικά εάν υπάρξει πρόβλημα. Ο τουρισμός θα πρέπει να αποτελεί πηγή χρηματοδότησης προγραμμάτων προστασίας της φύσης και να προσπαθεί να πείθει τους επισκέπτες να συμμετέχουν και οι ίδιοι στην προστασία του περιβάλλοντος, αυξάνοντας τόσο την ευαισθησία των τουριστών, όσο και των τοπικών κοινωνιών για τη διατήρηση των φυσικών όσο και πολιτιστικών του στοιχείων.

Οι επιχειρηματίες αλλά και οι κάτοικοι της περιοχής πρέπει να εκπαιδεύονται σχετικά με τις απαραίτητες ενέργειες που θα πρέπει να γίνουν με σκοπό τη διατήρηση υψηλής περιβαλλοντικής ποιότητας. Οι επιχειρήσεις συστήνεται να είναι εξειδικευμένες και οργανωμένες σε μικρές ομάδες και να προετοιμάζουν τους

επισκέπτες πριν την άφιξη τους αλλά και να τους ενημερώνουν κατά την άφιξη ώστε να αποφεύγονται ή να ελαχιστοποιούνται η πρόκληση αρνητικών επιπτώσεων σε ευαίσθητες περιοχές. (δρυμοί, υγροβιότοποι) Ένα ακόμη στοιχείο που πρέπει να έχει μια περιοχή σαν προορισμός εναλλακτικού τουρισμού είναι να περιέχει επιστημονικά, εκπαιδευτικά και διερευνητικά χαρακτηριστικά. Με βάση αυτά που αναφέρουμε στον αγροτουρισμό και οικοτουρισμό, διακρίνουμε ήδη κάποια ζητήματα σε σχέση με τον ακριβή προσδιορισμό των εννοιών όπως θα δούμε παρακάτω.

1.3.2 Το πρόβλημα του καθορισμού και της Πιστοποίησης

Από τη στιγμή της εμφάνισης του αγροτουρισμού και γενικότερα του οικοτουρισμού, υπήρξε η ανάγκη της οριοθέτησης και της πιστοποίησης των μορφών τουρισμού που μπορούν να χαρακτηριστούν ως τέτοιες. Έτσι επιχειρήθηκε στη χώρα μας, η εφαρμογή προτύπου για την πιστοποίηση ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών αγροτουρισμού, από το 2004. Οπωσδήποτε ήταν μια σημαντική εξέλιξη μια και η χώρα μας διαθέτει μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων. Ο αγροτουρισμός μπορεί να γίνει κύρια εναλλακτική μορφή τουρισμού, πιστοποιημένης ποιότητας, ώστε να αποτελέσει πόλο έλξης διεθνούς τουρισμού του είδους αυτού. που έχει ήδη μεγάλο αριθμό και διαρκώς αυξανόμενο και μάλιστα την ίδια στιγμή που έχουμε μείωση των εισερχόμενων τουριστών μαζικού τουρισμού. Το πρότυπο αυτό που φτιάχτηκε από τον ΕΛΟΤ (Ελληνικό Οργανισμό Τυποποίησης) και πιστοποιείται από την Αγροτουριστική Α.Ε (θυγατρική της ΕΤΑ, εταιρείας του Υπ. Τουρισμού) προβλέπει:

A) Γενικές απαιτήσεις λειτουργίας των αγροτουριστικών επιχειρήσεων και ειδικά για νομοθετικό και κανονιστικό πλαίσιο λειτουργίας, κτιριοδομικούς και λειτουργικούς όρους, περιβάλλον, τοπικά χαρακτηριστικά, ανθρώπινο δυναμικό, πελάτη, συνέργεια –άμιλλα –δικτύωση –ανταγωνιστικότητα – καινοτομία.

B) Γενικά ποιοτικά χαρακτηριστικά των παρεχόμενων υπηρεσιών, όπου η αγροτουριστική επιχείρηση πρέπει να καθορίζει και να τεκμηριώνει την πολιτική της για την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένων των στόχων που θέτει για την ποιότητα των υπηρεσιών, με τη διατύπωση μιας δήλωσης πολιτικής για την ποιότητα αυτών των υπηρεσιών.

Το πρότυπο ακόμη εισάγει ορολογία για τον αγροτουρισμό όσον αφορά τους πελάτες, τον αγροτουριστικό προορισμό, το αγροτουριστικό προϊόν, την αγροτουριστική επιχείρηση, τα αγροτουριστικά καταλύματα, τα πρατήρια /εκθετήρια αγροτουριστικών προϊόντων, τα αγροτουριστικά κέντρα εστίασης και αναψυχής, τα τουριστικά γραφεία: διοργανωτές ή παροχείς προγραμμάτων υπαίθριων δραστηριοτήτων και περιηγήσεων οικοτουριστικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, τα αγροκτήματα, τις επιχειρήσεις παραγωγής και παροχής υπηρεσιών ανάδειξης της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η ελληνική αυτή προδιαγραφή καθιερώνει γενικές απαιτήσεις ποιότητας και είχε στόχο να συμβάλλει:

- στον καθορισμό ενός συστήματος ποιοτικών κριτηρίων που θα πρέπει να πληρούν οι υπηρεσίες φιλοξενίας μιας αγροτουριστικής επιχείρησης προς τους πελάτες της
- στην προώθηση των τοπικών προϊόντων
- στην ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων μιας περιοχής και στη γνωριμία των πελατών της αγροτουριστικής επιχείρησης με τα στοιχεία αυτά.

-στην γνωριμία των τουριστών –καταναλωτών με τα οικοσυστήματα κάθε περιοχής στην περιβαλλοντική εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση τους για την ενεργό συμμετοχή τους στην προστασία της φύσης.

-στην προσφορά υπηρεσιών φιλοξενίας, που βασίζονται στην αμεσότητα της διαπροσωπικής επικοινωνίας μεταξύ των επιχειρηματιών και των εργαζομένων στην επιχείρηση και των πελατών αυτής.

-στην αναγνώριση του αγροτουρισμού ως ιδιαίτερου ελληνικού τουριστικού προϊόντος, το οποίο παράγει προστιθέμενη αξία στο εθνικό τουριστικό προϊόν

-στην καθιέρωση του αγροτουρισμού ως επιχειρηματικής τουριστικής δραστηριότητας, με ιδιαίτερα αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά, που συμβάλλει στην ορθολογική ανάπτυξη της υπαίθρου.

Από την εφαρμογή αυτής της Ελληνική προδιαγραφής θα μπορούσαν να προκύψουν μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα αποτελέσματα:

-Η αναβάθμιση της ποιότητας των υπηρεσιών που παρέχονται από τις αγροτουριστικές επιχειρήσεις

-Η ανάπτυξη συνεργασίας, άμιλλας και δικτύωσης των αγροτουριστικών επιχειρήσεων για την προώθηση του αγροτουριστικού προϊόντος, σε τοπικό και διεθνές επίπεδο

-Η ανάδειξη και διατήρηση της «ελληνικής φιλοξενίας», ως κυρίαρχο στοιχείο προσδιορισμού των παρεχόμενων υπηρεσιών. Όμως για να γίνει δυνατή η επιτυχία της πιστοποίησης απαιτούνταν η ενημέρωση και η εκπαίδευση των επιχειρηματιών και των εργαζομένων στις αγροτουριστικές επιχειρήσεις προκειμένου να μπορούν να ανταπεξέρθουν στις απαιτήσεις της πιστοποίησης. Όμως η ανταπόκριση δεν ήταν μεγάλη και υπήρξε αρκετή σύγχυση σχετικά με τις διαδικασίες πιστοποίησης, δεδομένου ότι συμπληρωματικά καθορίζονταν και ειδικές απαιτήσεις, με κριτήρια:

-Τη γεωγραφική εξειδίκευση περιοχών με ομοιογενή ή /και κοινά γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά (π.χ. οροσειρές, συγκρότημα νησιών, ειδικά αναπτυξιακά χαρακτηριστικά, κοινά πολιτισμικά στοιχεία),

-την θεματική εξειδίκευση δραστηριοτήτων του αγροτουρισμού (π.χ. εκπαίδευση επισκεπτών, πολιτιστικές εκδηλώσεις, ιπποτουρισμός, κέντρα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, φορείς διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών, επιχειρήσεις διοργάνωσης οικοτουριστικών προγραμμάτων, ράφτινγκ, αναρρίχηση, ποδήλατο κ.λπ)

-την εξειδίκευση γενικών απαιτήσεων (π.χ. εξειδικευμένες υποδομές, υπηρεσίες).

Με βάση όσα αναφέρουμε παραπάνω, δεν υπάρχει ένα ξεκαθαρισμένο νομοθετικό πλαίσιο σύγχρονο και λειτουργικό αλλά κυρίως ευέλικτο, προσαρμοσμένο στις απαιτήσεις των μικρών οικοτουριστικών επιχειρήσεων με το οποίο να καθορίζονται με ακρίβεια αλλά και να πιστοποιούνται οι αγροτουριστικές ή οικοτουριστικές δραστηριότητες τόσο ως προς το είδος, όσο και ως προς την τήρηση ποιοτικών κανόνων και επάρκειας. Η κατάσταση αυτή ανάγκασε πολλούς από τους ιδιοκτήτες αγροτουριστικών επιχειρήσεων να προσπαθήσουν να οργανωθούν και να αποκτήσουν συλλογική υπόσταση προκειμένου να διεκδικήσουν την θέσπιση σχετικής λειτουργικής νομοθεσίας η οποία θα εξασφαλίζει τα συμφέροντα των επιχειρήσεών τους αλλά και τη γενικότερη ανάπτυξη σε στέρεες βάσεις του αγροτουρισμού.

Στις 16/7/2007 επιχειρηματίες των μη σαφώς οριοθετημένων «αγροτουριστικών επιχειρήσεων», συγκεντρώθηκαν στο Πολιτιστικό Πάρκο ΧΡΥΣΑΛΙΔΑ στην Αττική και προχώρησαν στην ίδρυση Αστικής Μη Κερδοσκοπικής Εταιρίας με την επωνυμία ΑΓΡΟΞΕΝΙΑ, διαμόρφωσαν το

καταστατικό της, και κατέγραψαν την πρόθεσή τους να συνεργαστούν για να επιδιωχθεί:

1. Η επεξεργασία των συνθηκών και η υποστήριξη της αύξησης της ζήτησης του αγροτουρισμού.
2. Η υποστήριξη του συντονισμού, των συνεργασιών και του συνεργατισμού των επιχειρηματιών και των επιχειρήσεων του Αγροτουρισμού.
3. Η υποστήριξη επίλυσης προβλημάτων του αγροτουρισμού.
4. Η διαμόρφωση συνθηκών οριοθέτησης των αντικειμένων του Αγροτουρισμού.
5. Η διευκόλυνση ανταλλαγής εμπειριών των επιχειρηματιών αγροτουρισμού και η υποστήριξη παραγωγής-μεταφοράς τεχνογνωσίας και πληροφοριών.
6. Η υποστήριξη τεκμηρίωσης και η συμβολή στην επεξεργασία θεμάτων που έχουν σχέση με τον αγροτουρισμό.
7. Η διαμόρφωση προδιαγραφών και η πιστοποίηση τους.

Οι συμμετέχοντες, ασχέτως των προσωπικών επιχειρήσεων τους ή και ατομικών δυνατοτήτων, πρότειναν ότι μια «αγροτουριστική επιχείρηση» πρέπει να κάνει τουλάχιστον 2 από τις παρακάτω 6 δραστηριότητες και να είναι ισχυρά συνδεδεμένη με την τοπική κοινωνία και την τοπική γη.

Μάλιστα επειδή δεν είναι θεσμοθετημένη (ακόμα μέχρι σήμερα) η «αγροτουριστική επιχείρηση», έχει καταγραφεί, ότι όταν αποφασισθεί το αντικείμενο του αγροτουρισμού, θα πρέπει μέσα σε ένα έτος να εκκαθαρισθούν τα μητρώα μελών των αγροτουριστικών συλλογικών δομών που αναπτύχθηκαν πρόσφατα.

Η ΑΓΡΟΞΕΝΙΑ όρισε ότι οι αγροτουριστικές δραστηριότητες είναι:

A) Αγροτουριστικοί Ξενώνες (μέχρι 50 κρεβάτια)

B) Παραδοσιακές ταβέρνες-καφενεία,

Γ) Μονάδες μεταποίησης αγροτικών προϊόντων,

Δ) Πρατήρια πώλησης τοπικών προϊόντων,

E) Επισκέψιμα αγροκτήματα και

ΣΤ) Επιχειρήσεις διεξαγωγής δραστηριοτήτων, ενώ καθόρισε 7 ομάδες κριτηρίων: Άμιλλας-συνεργασίας, Αρχιτεκτονικής, Εξοπλισμού, Υπηρεσιών, Γαστρονομίας, Περιβάλλοντος και Πολιτισμού.

Το κυριότερο θέμα είναι η σωστή οριοθέτηση των αντικειμένων του αγροτουρισμού και η τακτοποίηση των εξής λειτουργιών για τις «αγροτουριστικές επιχειρήσεις»:

1. Να διαθέτουν ιδιοπαρασκευαζόμενο ψωμί και αρτοσκευάσματα (τυρόπιττες κ.λ.π) στους πελάτες τους χωρίς υποχρεωτικά να διαθέτουν άδεια ανεξάρτητου αρτοποιείου.
2. Να μεταποιούν φρούτα και λαχανικά (μαρμελάδες, τουρσί κλπ) με σκοπό να τα διαθέτουν στους πελάτες τους χωρίς να είναι υποχρεωτικό να διαθέτουν άδεια λειτουργίας ανεξάρτητης μονάδας μεταποίησης και χωρίς να αλλάζει ο ασφαλιστικός φορέας (ΟΓΑ). Θα επιτρέπεται στην επιχείρηση να διαθέτει τις ελάχιστες δυνατές εγκαταστάσεις και εξοπλισμό προκειμένου να παράγει ποσότητα ικανή να καλύπτει τις ανάγκες των πελατών της κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στις εγκαταστάσεις της, με την προϋπόθεση ότι θα τηρούνται οι σχετικοί κανόνες υγιεινής και ασφάλειας.
3. Να μεταποιούν ή/ και να διαθέτουν ζωικά προϊόντα (τυροκομικά, αυγά, μέλι, κρέας, αλλαντικά κλπ) στους πελάτες τους χωρίς να διαθέτουν υποχρεωτικά άδεια ανεξάρτητης μονάδας επεξεργασίας κτηνοτροφικών προϊόντων. Προϋπόθεση για την νομιμοποίηση αυτής της δραστηριότητας είναι η τήρηση των κανόνων υγιεινής και ασφάλειας που διέπουν την εκάστοτε κατηγορία τροφίμων, ανάλογα με την παραγόμενη ποσότητα.

4. Να εκτρέφουν ή/και να διατηρούν περιορισμένο αριθμό ζώων εντός των εγκαταστάσεων τους με σκοπό είτε την παραγωγή και διάθεση ζωικών προϊόντων είτε την ενημέρωση και ψυχαγωγία των πελατών τους (άλογα, θηράματα, κότες, κατσίκες, πρόβατα κλπ). Με δεδομένο τον περιορισμένο αριθμό των ζώων πρέπει να τηρούνται και ανάλογες συνθήκες υγιούς και ασφαλούς διαβίωσης των ζώων, καθώς και να εξασφαλίζεται η υγιεινή και ασφάλεια των πελατών της επιχείρησης.
 5. Να διαθέτουν λιανική για τα παραπάνω προϊόντα, με την προϋπόθεση ότι η πώληση θα πραγματοποιείται εντός της εγκατάστασης της επιχείρησης στους φιλοξενούμενους τους.
 6. Ένας ειδικά καταρτισμένος αγρότης θα μπορεί να οργανώνει και να διεξάγει υπαίθριες δραστηριότητες (μάζεμα πορτοκαλιών, αγροτικές εργασίες κλπ).
 7. Οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις θα έχουν τη δυνατότητα χωρίς την υποχρέωση έκδοσης άδειας τουριστικού γραφείου και την απασχόληση ειδικού ξεναγού, να πραγματοποιούν περιηγήσεις στις γύρω περιοχές στο πλαίσιο των υπηρεσιών που θα προσφέρουν στους φιλοξενούμενους τους.
 8. Οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις θα έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν μαθήματα στους επισκέπτες σε αντικείμενο συναφές με τις δραστηριότητές τους (πχ παραδοσιακές τεχνικές, χοροί, μαγειρική, συντήρηση τροφίμων, πολιτισμός κλπ).
- Άλλωστε ο πρόεδρος της Ένωσης Αγροτουρισμού. Μακεδονίας σε παρέμβαση του στις 6/3/2009, στην Καστοριά, προς τον Υπουργό Τουριστικής Ανάπτυξης, μεταξύ άλλων τόνισε: μετά από τρία Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης και αντίστοιχα προγράμματα Leader, υφίσταται η ανάγκη Νομοθετικής ρύθμισης και καθορισμού του πλαισίου λειτουργίας των αγροτουριστικών επιχειρήσεων, χωρίς γραφειοκρατικές διαδικασίες και κόστος για τις αγροτουριστικές επιχειρήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΚΡΗΤΗ ΩΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ

2.1 Ο Τουρισμός στην Κρήτη

2.1.1. Κρήτη: Γεωγραφικά – μορφολογικά στοιχεία

Η Κρήτη είναι το μεγαλύτερο νησί στην Ελλάδα και το δεύτερο μεγαλύτερο (μετά από την Κύπρο) της ανατολικής Μεσογείου. Η Κρήτη βρίσκεται στο νότιο άκρο του Αιγαίου πελάγους και καλύπτει μια περιοχή 8.336 km². Ο πληθυσμός της είναι 601.131 άνθρωποι (απογραφή 2001). Το νησί έχει μήκος 260 χλμ και ποικίλλει στο πλάτος από 60 χλμ (που μετριούνται από το ακρωτήριο Ίον στο ακρωτήριο Λίθινο), σε μόνο 12 χλμ στον ισθμό της Ιεράπετρας στην ανατολική Κρήτη. Η ακτογραμμή της παρουσιάζει βαθύ γεωγραφικό διαμελισμό, δίνοντας στην Κρήτη πάνω από 1.000 χλμ ακτών. Η Κρήτη βρίσκεται περίπου 160 χλμ νότια της ελληνικής ηπειρωτικής χώρας. Η περιφέρεια Κρήτης, αποτελείται από τους νομούς Ηρακλείου, Λασιθίου, Ρεθύμνου και Χανίων και έχει έδρα το Ηράκλειο, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού. Βρέχεται Βόρεια από το Κρητικό Πέλαγος και Νότια από το Λιβυκό Πέλαγος. Καλύπτει το 6,3% της συνολικής έκτασης της χώρας. Στην Περιφέρεια Κρήτης ανήκουν επίσης και αρκετά μικρά νησιά όπως Γαύδος, Ντία, Κουφονήσι, Γαϊδουρονήσι ή Χρυσή, Διονύσηδες, Σπιναλόγκα και Παξιμάδι, εκ των οποίων εκτός της Γαύδου, τα υπόλοιπα είναι ακατοίκητα.

Η μορφολογία της Κρήτης χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη τριών βασικών ζωνών: την ζώνη με υψόμετρο 400 μ. και άνω (υψηλή ή ορεινή), τη ζώνη από 200-400 μ. (μέση) και την χαμηλή ζώνη που αφορά τις περιοχές που εκτείνονται από την επιφάνεια της θάλασσας έως τα 200 μ. υψόμετρο. Οι δύο πρώτες ζώνες καταλαμβάνουν σχεδόν τα 3/5 της νήσου και αποτελούν μια συνεχή οροσειρά από τα δυτικά προς τα ανατολικά, διακοπτόμενη από μικρές κοιλάδες και φαράγγια. Η οροσειρά αυτή έχει έξι κορυφές που ξεπερνούν τα 2.000 μ.

Η βιοποικιλότητα στην Κρήτη είναι ξεχωριστή αφού κάποια είδη από τη γλωρίδα και από την πανίδα της απαντώνται μόνο στο νησί και πουθενά αλλού στον κόσμο. Αιτία της πληθώρας των ενδημικών ειδών της είναι η γεωγραφική της θέση, αφού είναι το σταυροδρόμι της Αφρικής, της Ευρώπης και της Ασίας. Στις επόμενες ενότητες αναφέρονται αναλυτικά οι νομοί με όλα τα τουριστικά τους θέλγητρα.

2.1.2 Οι Νομοί της Κρήτης

Διοικητικά η Κρήτη χωρίζεται σε 4 νομούς:

- 1)Νομός Ηρακλείου,
- 2)Νομός Ρεθύμνου,
- 3)Νομός Χανίων,
- 4)Νομός Λασιθίου.

2.1.2.1 Νομός Χανίων

Ο Νομός Χανίων είναι στο δυτικό άκρο της Κρήτης. Το έδαφός του είναι ορεινό με μια σημαντική πεδιάδα στην παραλιακή Ζώνη και έχει έκταση 2.376 τετρ. χιλιόμετρα. Ο πληθυσμός του σύμφωνα με την τελευταία απογραφή είναι 150.387 κάτοικοι. Έχει πρωτεύουσα τα Χανιά με 53.373 κατοίκους. Υποδιαιρείται σε 23 δήμους και 2 κοινότητες. (Ασή γωνιά και Γαύδος). Ο παραδοσιακός διαχωρισμός του νομού σε πέντε επαρχίες : Κυδωνίας , Κισσάμου , Σελίνου , Αποκορώνου και Σφακίων.

Οι κυριότερες πόλεις και κωμοπόλεις του νομού είναι η πρωτεύουσα του νομού τα Χανιά, τι Καστέλι στην Κίσσαμο. Η Παλιόχωρα και η Κάντανος στο Σέλινο, η Χώρα Σφακίων στα Σφακιά. Βόρεια, δυτικά και νότια ο νομός περιβάλλεται από θάλασσα.

Η βόρεια περιοχή του Νομού με πολύ φιλόξενες θάλασσες είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένη τουριστικά, ενώ νοτιοδυτικά, στην περιοχή της Κουντούρας, κυριαρχεί η καλλιέργεια πρώιμων κηπευτικών. Ιδιαίτερης σημασίας είναι η ύπαρξη του τεράστιου ορεινού όγκου των Λευκών Ορέων, (Μαδάρες), στον οποίο οι κάτοικοι ασχολούνται κυρίως με την κτηνοτροφία. Στο νομό υπάρχουν πολλά απομακρυσμένα και σχεδόν εγκαταλειμμένα ορεινά χωριά, ενώ στο νότιο τμήμα του προσελκύει πλήθος ευρωπαίων τόσο για τουρισμό όσο και για μόνιμη εγκατάσταση, καθόσον η νότια πλευρά του και γενικά η νότια Κρήτη, προς την πλευρά του Λιβυκού πελάγους, παρουσιάζει τη μεγαλύτερη ηλιοφάνεια στην Ευρώπη.

Τα Χανιά από το 1850 ως το 1913 θεωρούνταν η πρωτεύουσα της Κρήτης και υπήρξαν η πόλη στην οποία αναπτύχθηκε ο αστικός κορμός του πληθυσμού του Νησιού από το 19ο ακόμη αιώνα. Έκτοτε σιγά-σιγά με την οικονομική ανάπτυξη της κεντρικής Κρήτης και την αύξηση του πληθυσμού (Βλ. σχετικά www.chania.eu/) του Ηρακλείου, οι κύριες διοικητικές και οικονομικές δραστηριότητες, είναι πια στο Ηράκλειο, χωρίς όμως και τα Χανιά να χάσουν την παλιά τους αίγλη.

Άλλωστε ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο αυτών νομών της Κρήτης είναι γνωστός και συχνά, δημιουργούνται πολιτικές προστριβές που με τη σειρά τους επηρεάζουν την κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή.

Οδικό δίκτυο και μετακινήσεις

Η συγκοινωνία στο εσωτερικό του νομού γίνεται με τα υπεραστικά λεωφορεία του ΚΤΕΛ τα οποία εκτελούν δρομολόγια ακόμα και προς τα πιο αραιοκατοικημένα χωριά. Στη νότια πλευρά εκτελούνται ακτοπλοϊκά δρομολόγια με πλοία και φερμιπότ

της εταιρείας ANENΔΥΚ από το λιμάνι της Παλαιόχωρας και των Σφακίων προς Γαύδο, Λουτρό, Αγία Ρουμέλη και Σούγια. Στα δυτικά από το λιμάνι του Καστελίου η περιοχή συνδέεται ακτοπλοϊκά, με φεριμπότ της ANEK LINES, με το Γύθειο, τα Κύθηρα και τα Αντικύθηρα καθώς και με τις παραλίες της Γραμβούσας και του Μπάλου. Η σύνδεση με Πειραιά γίνεται καθημερινά από το λιμάνι της Σούδας με πλοία των εταιρειών ANEK και BLUE STAR. Ενώ το ενετικό λιμάνι είναι πλέον χώρος αναψυχής αλλά και προσάραξης ιδιωτικών σκαφών και μικρών αλιευτικών.

Το διεθνές αεροδρόμιο Χανίων «**I. Δασκαλογιάννης**» βρίσκεται στο Ακρωτήριο και απέχει περίπου 15 χλμ. από την πόλη. Καθημερινά εκτελούνται πτήσεις προς Αθήνα και Θεσσαλονίκη με τις εταιρείες Olympic air, Aegean Airlines και Athens Airways. Υπάρχουν πολλές απευθείας πτήσεις charter για το αεροδρόμιο των Χανίων από τη Βρετανία, τη Γερμανία, τη Σκανδιναβία και άλλες ευρωπαϊκές χώρες με τις εταιρείες Air Berlin, Jetairfly, Cimber Air, Condor, EasyJet, Norwegian Air Shuttle, Smart Wings, Tomas Cook Airlines Belgium Tomsonfly και Transavia

Ιστορικά στοιχεία

Οι ανασκαφές δείχνουν ότι υπήρξαν αρκετοί μινωικοί οικισμοί στο νομό. Ο κυριότερος ήταν εκείνος που βρέθηκε κοντά στο λόφο Καστελλίου. Ο οικισμός ήταν γνωστός με το όνομα Κυδωνία και ήταν μία περιοχή με έντονη εμπορική δραστηριότητα. Αργότερα οι Άραβες κατέκτησαν την πόλη των Χανίων και της έδωσαν το σημερινό της όνομα. Την περίοδο της Ενετοκρατίας η πόλη έφτασε στην ακμή της. Ενετικά κτήρια και τείχη κοσμούν ακόμα και σήμερα την παλιά πόλη. Χαρακτηριστικό δείγμα της Ενετικής αρχιτεκτονικής είναι το λιμάνι των Χανίων το οποίο δεν απέκτησε όμως ποτέ την αναμενόμενη σπουδαιότητα λόγω του μικρού του βάθους. Το 1645 η περιοχή καταλαμβάνεται από τους Τούρκους οι οποίοι αφήνουν τη δική τους σφραγίδα στην περιοχή. Από το 1850 και μετά τα Χανιά αποτελούν πολιτικό κέντρο του νησιού ενώ το 1898 η πόλη ανακηρύσσεται πρωτεύουσα της αυτόνομης Κρήτης μέχρι το 1972 όπου τον τίτλο της πρωτεύουσας παίρνει η πόλη του Ηρακλείου.

Αξιοθέατα

Ο επισκέπτης της περιοχής των Χανίων έχει πολλά να δει. Αμέτρητα αξιοθέατα μέσα αλλά και έξω από την πόλη. Σημείο συνάντησης των Χανιωτών είναι η δημοτική αγορά που βρίσκεται στο κέντρο της πόλης. Εκεί στεγάζονται 76 μαγαζιά, στα οποία μπορεί κάποιος να βρει το σύνολο σχεδόν της παραγωγής της περιοχής. Κοντά στην αγορά βρίσκεται ο πεζόδρομος της οδού Σκρύδλωφ, τα «Στιβανάδικα», όπου μαζί με την οδό Κονδυλάκη είναι από τους πιο τουριστικούς δρόμους των Χανίων.

Ο Ναός των Εισοδίων στην πλατεία Μητροπόλεως, η Καθολική Εκκλησία και ο ναός του αγίου Φραγκίσκου, το Φρούριο του Φιρκά, ο προμαχώνας Schiavo και ο ναός του San Salvatore είναι μερικά μόνο από τα αξιοθέατα που βρίσκονται μέσα στην παλιά πόλη. Αυτό όμως που κάνει την πόλη να ξεχωρίζει από όλες τις άλλες είναι το Ενετικό Λιμάνι με το σιντριβάνι, το Μεγάλο Αρσενάλι, τα Νεώρια, και φυσικά το Φάρο ο οποίος επισκευάστηκε επι Τουρκοκρατίας και πήρε το σχήμα μινιάρ. Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα οι Τούρκοι άφησαν τη δική τους σφραγίδα στο νησί, ακόμα διατηρείται το Μουσουλμανικό Τέμενος, το Τζαμί του Κιουτσούκ Χασάν και ο μινιάρ στον Ιερό Ναό του Αγίου Νικολάου στην Σπλάντζια αλλά και το Τουρκικό Χαμám κοντά στην μοναδική για την Κρήτη Εβραϊκή Συναγωγή. Η περιοχή της Χαλέπας είναι κάτι σαν προέκταση της πόλης των Χανίων, εκεί βρίσκεται το Παλάτι του Πρίγκιπα Γεωργίου και το σπίτι του Ελευθερίου

Βενιζέλου, η ρωσική εκκλησία της Αγ. Μαγδαληνής, η εκκλησία της Ευαγγελίστριας και το Palazzo της οικογένειας Renier. Εξίσου όμορφη είναι και η συνοικία του Τοπανά με τα γραφικά σοκάκια τουρκικής και βενετσιάνικης αρχιτεκτονικής.

Ο δημοτικός Κήπος, το δεσποτικό, το δημοτικό ρολόι, το Μέγαρο της Νομαρχίας και των δικαστηρίων είναι και αυτά από τα σημαντικότερα αξιοθέατα της πόλης. Ανηφορίζοντας προς το Ακρωτήριο στην εκκλησία του Προφήτη Ηλία βρίσκονται οι Τάφοι των Βενιζέλων, ενώ το πατρικό σπίτι του μεγάλου εθνάρχη διατηρείται μέχρι σήμερα στην περιοχή Μουρνιές.

Πολλά είναι τα μνημεία που βρίσκονται διάσπαρτα στο νομό και αντανακλούν το δράμα και την ανδρεία του Κρητικού λαού. Το φρούριο του Σελίνου στην Παλαιόχωρα (13ος αι), το Φραγκοκάστελλο (14ος αι), τα ερείπια του πύργου Da Molin στον Αλικιανό (13ος αι), τα ενετικά κτήρια Κοκολάκη στο Ντερέ και η έπαυλη Ροτόντα στις Καλάθενες Κισάμου είναι μόνο μερικά από τα πρώιμα κατάλοιπα της Ενετοκρατίας. Λίγο πριν την τουρκική κατοχή εκτιμάται ότι δημιουργήθηκαν τα καλύτερα δείγματα αμυντικής αρχιτεκτονικής. Το κάστρο των Χανίων (έργο του Sanmicheli, 1573), το κάστρο του νησιού της Σούδας και το κάστρο της Γραμβούσας (έργα του Orsini, 1570 και 1579 αντίστοιχα). Την περίοδο της Τουρκοκρατίας χτίστηκε μία σειρά από άλλα κάστρα και Κουλέδες, όπως το Φρούριο Ιτζεδίν (1872) στο Καλάμι, ο Κούλες της Απτερας (1867), οι Κουλέδες του Ασκύφου στα Σφακιά, και ο πύργος Αλιδάκη στον Εμπρόσνερο Αποκορώνου.

Οι Γερμανοί όπου ήταν και οι τελευταίοι κατακτητές του νησιού δεν ίδρυσαν μεγαλόπρεπα οικοδομήματα, το μόνο που άφησαν να θυμίζει στους ντόπιους τη φρίκη και τη ματαιότητα του πολέμου είναι το Γερμανικό Νεκροταφείο στο Μάλεμε όπου αναπαύονται 4400 Γερμανοί στρατιώτες.

Μουσειακοί χώροι

Σε ένα από τα πιο όμορφα μνημεία της πόλης των Χανίων, στο επιβλητικό καθολικό της Μονής των Φραγκισκανών Μοναχών (16ος αι.) φιλοξενείται το Αρχαιολογικό Μουσείο των Χανίων, το οποίο συγκεντρώνει αρχαιολογικά ευρήματα από διάφορες περιοχές του Νομού Χανίων ανάμεσα στα οποία ξεχωρίζουν δείγματα πρώιμων γραφών, της γραμμικής Α και γραμμικής Β, πάνω σε πήλινες πινακίδες και θραύσματα αγγείων, καθώς και το εξαιρετικής σημασίας σφράγισμα «του ηγεμόνα». Δυναμική είναι επίσης η παρουσία των ζωγραφιστών ύστερο-μινωικών λαρνακών, με την πυξίδα από ύστερο-μινωικό τάφο της Απτερας με μια όμορφη παράσταση κιθαρωδού να αξίζει ιδιαίτερης μνείας. Τέλος ιδιαίτερα εντυπωσιακή είναι και η συλλογή με τα ελληνιστικά και ρωμαϊκά χρυσά κοσμήματα προερχόμενα από τάφους της πόλης των Χανίων ή ιερά της ευρύτερης περιοχής.

Σε μια άλλη βενετσιάνικη εκκλησία, το Ναό του San Salvatore των Φραγκισκανών Μοναχών (15ος-17ος αι), στεγάζεται η πολύ όμορφη βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Συλλογή Χανίων. Φιλοξενεί ευρήματα από την ευρύτερη περιοχή του Νομού, αρχιτεκτονικά γλυπτά, επιγραφές, τοιχογραφίες, εικόνες, νομίσματα, κοσμήματα και κεραμικά.

Μέσα στο φρούριο Φιρκά στεγάζεται το Ναυτικό Μουσείο Χανίων, το οποίο συγκεντρώνει εκθέματα σχετικά με τη ναυτική ιστορία και τη θάλασσα, όπως ναυτικούς χάρτες, γκραβούρες, ναυτικά όργανα, μοντέλα πλοίων και πλούσια συλλογή κοχυλιών, ενώ μεγάλο μέρος του καταλαμβάνει η πλούσια συλλογή ενθυμημάτων Μάχης της Κρήτης.

Λίγο πιο πέρα, μέσα στο ίδιο φρούριο, βρίσκεται και η Λαογραφική Συλλογή της Ιστορικής Λαογραφικής και Αρχαιολογικής Εταιρείας Κρήτης, με πληθώρα αντικειμένων της αγροτικής και αστικής ζωής της Κρήτης και πλούσια κρητολογική

βιβλιοθήκη. Το Πολεμικό Μουσείο Χανίων στεγάζεται στους Ιταλικούς Στρατώνες, έργο του Ιταλού αρχιτέκτονα Macuzo (1870), δίπλα στο Δημοτικό Κήπο. Πρόκειται για το δεύτερο παράρτημα του Πολεμικού Μουσείου Αθηνών.

Το Ιστορικό Αρχείο Κρήτης ιδρύθηκε το 1932 και βρίσκεται στην οδό Ι. Σφακιανάκη 20. Η βιβλιοθήκη του περιλαμβάνει πάνω από 6500 βιβλία καθώς και πολύ σημαντικά έγγραφα και αρχεία των Κρητικών επαναστάσεων από το 1821, αρχεία της Κρητικής Πολιτείας και ιδιωτών. Πρόκειται για την πλουσιότερη αρχαιακή συλλογή μετά τα Γενικά Αρχεία του Κράτους. Έχει επίσης μια μικρή συλλογή λαογραφικού και ιστορικού υλικού.

Στη λεωφόρο Σούδας στις εγκαταστάσεις του Ινστιτούτου Ελιάς & Υποτροπικών φυτών Χανίων στεγάζεται το Κέντρο ανάδειξης και προώθησης ελαιολάδου (Μουσείο Ελιάς) στα εκθέματα του οποίου παρουσιάζεται η ιστορική εξέλιξη της ελαιοκαλλιέργειας και της παραγωγής ελαιόλαδου.

Η δημοτική Πινακοθήκη στην αρχή της οδού Χάληδων, φιλοξενεί ένα μέρος της συλλογής των έργων τέχνης που απέκτησε ο δήμος Χανίων στη διάρκεια των χρόνων που πέρασαν. Πέρα από χώρο μουσειακός φιλοδοξεί να γίνει παράλληλα και χώρος προστασίας και διάσωσης του πολιτισμού με την ευρύτερη δυνατή έννοια. Το σπίτι του Βενιζέλου στη Χαλέπα, είναι το σπίτι όπου έζησε τον περισσότερο χρόνο ζωής του ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Είναι ανοιχτό στο κοινό και λειτουργεί ως μουσείο επίπλων και προσωπικών αντικειμένων του μεγάλου εθνάρχη.

Ο Νομός Χανίων θα μπορούσε άνετα να αποκαλείται και Νομός των Φαραγγιών καθώς δεκάδες φαράγγια σχίζουν τα ορεινά του νομού. Αναμφισβήτητα κορυφαίο όλων είναι το φαράγγι της Σαμαριάς ή Φαράγγας με μήκος 16 χλμ. Και πλάτος από 3,5 έως 150μ.. Για να το διασχίσει κάποιος χρειάζεται γύρω στις 5 με 6 ώρες και το πέρασμα επιτρέπεται από το Μάιο μέχρι τον Οκτώβριο.

Είναι εθνικός δρυμός και μέσα θα βρει κανείς σπάνια είδη κρητικής χλωρίδας από τα κυπαρίσσια και τα πεύκα, μέχρι δίκταμο και αγριολούλουδα, ενώ αποτελεί και το φυσικό περιβάλλον του κρητικού αγριμιού (αίγαγρος). Εντυπωσιακά είναι και τα πτυχωμένα και τεκτονισμένα πετρώματα των Πλακωδών Ασβεστόλιθων που ξεχωρίζουν στις πλαγιές του.

Το φαράγγι της αγίας Ειρήνης στο Σέλινο έχει μήκος 7,5 χλμ, στα στενότερα σημεία του φτάνει τα 10 μ. ενώ το ύψος των κάθετων τοιχωμάτων του είναι 500μ. Κύριο χαρακτηριστικό του είναι η πλούσια βλάστηση.

Το φαράγγι της Ίμβρου στα Σφακιά, είναι ένα από τα πιο επιβλητικά και βαθιά φαράγγια της Κρήτης. Έχει μήκος 7χλμ, και πλάτος σε μερικά μέρη 2μ. και ύψος κάθετων τοιχωμάτων 300μ. Οι πλευρές του σε ορισμένα σημεία σε ύψος 30-40μ συγκλίνουν και αφήνουν στενό άνοιγμα 2-3μ. δίνοντας την εντύπωση ότι πρόκειται για σήραγγα.

Το Τοπολιανό φαράγγι είναι μεγαλόπρεπο και άγριο, ξεχωριστό για την καταπληκτική ηχώ του. Έχει μήκος 1500μ με κατακόρυφα τοιχώματα που φτάνουν και τα 300μ και φιλοξενούν πολλές σπηλαιώδεις κοιλότητες ενώ το πλάτος του κυμαίνεται από 5-50μ.

Υπάρχουν και πολλά άλλα, όχι τόσο γνωστά αλλά εξίσου όμορφα και άγρια φαράγγια, όπως της Τρυπητής, του Κλάδου και του Ελυγιά, γύρω από τη Σαμαριά, της Αράδενας, του Κατρέ, των Ασφένδου, του Αγ. Νεκταρίου και του Καλλικράτη στα Σφακιά, του Θερίσου κοντά στα Χανιά –το μόνο που περνιέται με αυτοκίνητο-, της Ρόκκας και της Πολυρρήνιας στην Κίσσαμο, των Μποριανών στα Καράνου και του Δικτάμου στα Κεραμειά, το μοναδικό με κατεύθυνση από τη δύση προς την ανατολή.

Εκτός από φαράγγια ο Νομός έχει και αρκετά σπήλαια, περισσότερα από 1500 χερσαία και θαλάσσια. Μερικά από τα σημαντικότερα είναι: το υποθαλάσσιος εισόδου και μερικώς ερευνημένο ως σήμερα Σπήλαιο των Ελεφάντων κοντά στην Πλάκα Αποκορώνου. Πέρα από τους εντυπωσιακούς λευκούς και κόκκινους σταλαχτίτες του έγινε παγκοσμίως γνωστό για τα ως τώρα 4 δείγματα του μοναδικού ελέφαντα (*Elephas Chanianensis*) και πολλών νάνων ελαφιών, που έζησαν πριν από δεκάδες χιλιάδες χρόνια.

Το σπήλαιο των Σφακίων, κοντά στο χωριό Ασφέντου, παρουσιάζει μεγάλο ιστορικό ενδιαφέρον καθώς κρύβει στα σπλάχνα του εγχάρακτες βραχογραφίες αρχαίων χρόνων. Το σπηλαιοβάραθρο «Τζάνη» στον Ομαλό μήκους 2.500μ. Το συγκρότημα βάραθρων στα Λευκά Όρη, με σπουδαιότερο το βάραθρο Γουργούθακας, κατακόρυφου βάθους 1.208μ., το μεγαλύτερο των Βαλκανίων με πηγές καταρράκτες και ποτάμια στο εσωτερικό του.

Το σπήλαιο της Αρκούδας ή της Παναγίας Αρκουδιώτισσας, σε μικρή απόσταση από τη μονή Γουβερνέτου στο Ακρωτήρι, με το σταλαγμίτη που μοιάζει με αρκούδα, την δεξαμενή με το «αγίασμα», προϊόν σταγονορροής, και τη μικρή εκκλησία αφιερωμένη στην Υπαπαντή. Του αγίου Ιωάννη του Ερημίτη στη Σπηλιά.

Εκκλησίες και Μοναστήρια

Στο νομό Χανίων σώζονται σήμερα πάνω από 300 βυζαντινές εκκλησίες μερικές από αυτές είναι οι παλαιοχριστιανικές βασιλικές εκκλησίες της Σούγιας και η βασιλική της Αλμυρίδας, ο Ναός του Αρχάγγελου Μιχαήλ στην Επισκοπή Κισσάμου με την εντυπωσιακή αρχιτεκτονική και τα περισσότερα από 5 στρώματα αγιογράφησης, ο Ναός του Αγ. Νικολάου στα Κυριακοσέλια Αποκορώνου, της Μοναστήρας ή Παναγίας Ζερβιώτισσας στο Στύλο, ο Ναός του Αγ. Γεωργίου στον Αλικιανό αγιογραφημένος από το χέρι του Π. Προβατά και δεκάδες ακόμα εκκλησίες και ξωκλήσια.

Τα μοναστήρια υπάρχουν στην Κρήτη πριν από το 824. Τα σημαντικότερα βρίσκονται στο Ακρωτήρι, η Μονή Αγίας Τριάδας, η Μονή Γδερνέτου ή Γουβερνέτου αφιερωμένη στην Κυρία των Αγγέλων, και το «Καθολικό» της Μονής του Αγ. Ιωάννη του Ερημίτη χτισμένο μέσα σε ένα φαράγγι. Εξίσου σημαντικές είναι επίσης και η γυναικεία Μονή Τιμίου Προδρόμου στις Κορακίες, η Μονή Παναγίας της Οδηγήτριας στο Κολυμπάρι, η Μονή Ιωάννου Θεολόγου στο Στύλο, η οχυρωμένη πάνω σε βράχο Μονή Παναγίας Χρυσοσκαλίτισσας, το γυναικείο Μοναστήρι της Χρυσοπηγής στις Μουρνιές και πολλές άλλες.

Εκδηλώσεις

Στην περιοχή των Χανίων διοργανώνονται εκδηλώσεις καθ'ολη τη διάρκεια του χρόνου, σεμνές θρησκευτικές γιορτές, παραδοσιακά πανηγύρια προς τιμή των πολιούχων και προστατών αγίων αλλά και μεγαλόπρεποι εορτασμοί των εθνικών επετείων. Ιδιαίτερα εορτάζεται η επέτειος Μάχης της Κρήτης το Μάιο με τη συμμετοχή βετεράνων πολεμιστών από τη Μ. Βρετανία, την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία.

Η παραγωγή της τσικουδιάς ή ρακής, ο τρύγος και το πατητήρι, το ελαιομάζωμα, η συγκομιδή του πορτοκαλιού, αποτελούν όλα ευκαιρία για γιορτή σε πολλά χωριά. Ιδιαίτερα μάλιστα γιορτάζεται η συγκομιδή κάστανου στο Έλος Κισσάμου και στον Πρασέ Κυδωνίας τον Οκτώβριο και η συγκομιδή του κερασιού στα Καράνου Κυδωνίας τον Ιούνιο.

Εξαιρετικού επιπέδου είναι οι επίσημες πολιτιστικές εκδηλώσεις όπως το Πολιτιστικό Καλοκαίρι του Δήμου Χανίων που περιλαμβάνει θεατρικές παραστάσεις,

μουσικά δρώμενα, εικαστικές εκθέσεις και συναυλίες με ανάλογες δραστηριότητες σε κάθε δήμο του Νομού.

Έξχωριστό ενδιαφέρον συγκεντρώνουν οι εκδηλώσεις για τη Ναυτική εβδομάδα με επίκεντρο τη Σούδα τον Ιούλιο, ο Αγροτικός Αύγουστος στα Νεώρια Χανίων και οι εκδηλώσεις στο φρούριο Ιτζεδίν για την πανσέληνο του Αυγούστου. Τους θερινούς μήνες, κατά τη διάρκεια της μέρας ατελείωτη διασκέδαση προσφέρεται στις ακρογιαλιές του νομού κυρίως στα παράλια των Χανίων, από τα Χανιά, την Αγ. Μαρίνα, τον Πλατανιά, το Γεράνι, το Μάλεμε, τον Ταυρωνίτη, την Κίσσαμο, την Παλαιόχωρα, όπως και στα παράλια της Γεωργιούπολης και του Καβρού με τις δεκάδες καντίνες τα παραθαλάσσια μπαράκια, τις θαλασσινές δραστηριότητες και τα αθλήματα. Κέντρα ιππασίας λειτουργούν στο Ντερέ, το Ακρωτήρι και τη Γεωργιούπολη.

2.1.2.2 Νομός Ρεθύμνου

Ο Νομός Ρεθύμνου ο ποιο ορεινός νομός της Κρήτης, έχει έκταση 1493 τ.χλμ. και ο πληθυσμός του σύμφωνα με την απογραφή του 2001, είναι 81.936 κάτοικοι. Χωρίζεται σε 11 δήμους και μια Κοινότητα (Ζωνιανών) και έχει πρωτεύουσα το Ρέθυμνο. Η παραδοσιακή του υποδιαίρεση, η οποία ακόμη χρησιμοποιείται από τους κατοίκους, είναι σε τέσσερις επαρχίες: **Ρεθύμνου, Μυλοποτάμου, Αμαρίου και Αγίου Βασιλείου**. Εκτός από την πρωτεύουσα κυριότερες κωμοπόλεις του νομού είναι το Σπήλι, Το Πέραμα, τα Ανώγεια, η Επισκοπή και οι τουριστικοί οικισμοί Αγία Γαλήνη, Πλακιάς και Μπαλί.

Η ανάπτυξη του Ρεθύμνου στηρίζεται κυρίως στον τουριστικό τομέα ο οποίος επεκτείνεται κυρίως στη βόρεια παραλιακή ζώνη και σε ορισμένες περιοχές στο νότο, στην αγροτική οικονομία και την Κτηνοτροφία, η οποία κυριαρχεί στις ορεινές περιοχές. Ιδιαίτερα σημαντική όμως είναι η συμβολή των ευρωπαϊκών επιδοτήσεων στην οικονομία του νομού (και γενικότερα της Κρήτης) που αφορούν στις αγροτοκτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις. Σημαντική επίσης οικονομική επίδραση στο νομό έχει η παρουσία του Πανεπιστημίου.

Έτσι η παρουσία αρκετών χιλιάδων φοιτητών, συμβάλλει σημαντικά την οικονομία του τόπου. Επιπλέον, η παρουσία πολλών νέων ανθρώπων «ζωντανεύει» την τοπική κοινωνία. Κύριο χαρακτηριστικό της ανάπτυξης αυτής είναι η ύπαρξη πολλών καταστημάτων εστίασης (Εστιατόρια, Ταβέρνες, Καφετερίες, Μπαρ κ.λ.π). (Σχετικός ιστότοπος: www.nar.gr)

Οδικό δίκτυο και μετακινήσεις

Υπεραστικά Λεωφορεία του ΚΤΕΛ συνδέουν το Ρέθυμνο με όλους τους νομούς της Κρήτης, καθώς και με τις περιοχές του νομού. Εκτελούνται τακτικότερα δρομολόγια από και προς το λιμάνι του Πειραιά με πλοία της NEL LINES ενώ η αεροπορική σύνδεση από και προς Ρέθυμνο γίνεται μέσω Ηρακλείου ή μέσω Χανίων. Ενώ στη νότια πλευρά τους καλοκαιρινούς μήνες εκτελούνται δρομολόγια με καΐκια από την Αγία Γαλήνη προς Μάταλα.

Ιστορικά στοιχεία

Η περιοχή του Ρεθύμνου κατοικούνταν πάντα. Νεολιθικά χωριά. Μινωικοί οικισμοί και ναοί Κλασσικές και Ρωμαϊκές πόλεις συνθέτουν μια συνεχή εικόνα των προϊστορικών και αρχαίων χρόνων. Το παλάτι στο Μοναστηράκι, στην περιοχή του Αμαρίου, το Μινωικό Κοιμητήριο των Αρμένων, τα χωριά Ελευθέρα, Σιβήριτος,

Λάππα, Αζός και Εσταυρωμένος είναι μερικές μόνο από τις περιοχές όπου οι εξακφές έφεραν στο φως αρχαιολογικά μνημεία. Κατά τη βυζαντινή περίοδο η επαρχία του Ρεθύμνου εξωραΐστηκε με μοναστήρια και εξαισίες σταυροειδείς εκκλησίες με τρούλους διακοσμημένες με τοιχογραφίες. Επιγραφές και νομίσματα με ναυτικά σύμβολα, συγγραφείς αλλά και αρχαιολογικά ευρήματα αποδεικνύουν την ύπαρξη μια πόλης ονόματι «Ρύθυμνα». Η ακριβής τοποθεσία της την περίοδο εκείνη είναι ακόμα άγνωστη παρόλο που θεωρείται ότι ήταν χτισμένη στο λόφο του Παλαίικαστρου, στο μέρος όπου βρίσκεται τώρα η Βενετσιάνικη Φορτέτσα. Η αποικία εξελίχθηκε σταδιακά στο μικρό ακρωτήριο αλλά παρέμεινε ασήμαντη μέχρι την άφιξη των Ενετών οι οποίοι οχύρωσαν την πόλη.

Αξιοθέατα

Αρκετά είναι και τα αξιοθέατα στην περιοχή του Ρεθύμνου. Στην περιοχή του Παλαίικαστρου χτίστηκε ένα τοίχος από τον αρχιτέκτονα Michele Sanmicheli το οποίο καταστράφηκε ολοσχερώς το 1571 όταν η πόλη δέχτηκε επίθεση από τον πειρατή Barbarossa. Το 1573 οι εργασίες για την κατασκευή της Φορτέζας του Ρεθύμνου ξεκίνησαν, εκείνη την περίοδο χτίστηκαν πολλά πολυτελή κτίσματα και ιδιωτικές επαύλεις με καταπληκτικά θυρώματα σχεδιασμένα σε ποικίλους ρυθμούς που τα συναντούμε διάσπαρτα σε όλη την παλιά πόλη. Ακόμη δημιουργήθηκαν διάφορα άλλα αρχιτεκτονήματα όπως η κρήνη Ριμόντι την οποία συνθέτουν τέσσερις κίονες με κορινθιακά κιονόκρανα ανάμεσα στους οποίους προβάλλουν τρεις λεοντοκεφαλές από τις οποίες τρέχει ακόμα και σήμερα νερό. Στη διασταύρωση των οδών Αρκαδίου και Παλαιολόγου, σώζεται η βενετσιάνικη Λότζια ο τόπος συνάθροισης των Βενετών όπου σήμερα διατίθενται προς πώληση αρχαιολογικά αντίγραφα από το Υπουργείο Πολιτισμού.

Στο εσωτερικό της Φορτέτσας έχει συντηρηθεί μέρος της κατοικίας του Ρέκτορα, η κατοικία των συμβούλων, το επισκοπικό μέγαρο καθώς και το τέμενος του Σουλτάν Ιμπραήμ. Άξια αναφοράς είναι και η εκκλησία του Αγίου Αντωνίου, στην οδό Μελησινών, που ανήκει στο καθολικό δόγμα αλλά και η εκκλησία της Κυρίας των Αγγέλων χτισμένη από τους βενετούς και αφιερωμένη στην Αγία Μαρία Μαγδαληνή του Ταγματός των Δομινικανών. Πιο πέρα από την πλατεία Πετυχάκη βρίσκεται το Τζαμί Νερατζέ που ήταν παλιότερα εκκλησία της Santa Maria και μοναστήρι των Αυγουστιανών μοναχών.

Από τον κεντρικό δρόμο της παλιάς πόλης καταλήγουμε στη μεγάλη πόρτα (Porta Guora) η οποία χωρίζει την παλιά από τη σύγχρονη πόλη. Η πύλη αυτή οικοδομήθηκε στα χρόνια του Ρέκτορα Guoro και στην αρχική της μορφή έφερε αετωματική επίστεψη που κοσμούσε ανάγλυφο με το λιοντάρι του Αγίου Μάρκου.

Στο Τεμενος Μασταμπά κοντά στο δημαρχείο στεγάζεται το Παλαιοντολογικό Μουσείο ενώ στη διασταύρωση των οδών Αρκαδίου και Ουγκό συναντάμε αναστημένο το Τζαμί του Καρά Μουσα Πασά στην αυλή του οποίου ο επισκέπτης θα δει ταφικές πλάκες από το οθωμανικό νεκροταφείο της πόλης.

Απομεινάρια των βενετσιάνικων οικισμών μπορεί να δει κάποιος στα χωριά , Μαρουλάς, Χρομοναστήρι, Μούντρος, Μονοπαρι και Αμνατος. Παραδοσιακά χωριά όπως το Σπήλι και τα Ανώγεια φέρνουν τον επισκέπτη πιο κοντά στις παραδόσεις και τα έθιμα της περιοχής τα οποία έχουν μείνει ίδια παρά το πέρασμα των αιώνων.

Μουσειακοί Χώροι

Η δημοτική Πινακοθήκη «Λ. Κανάκης» ιδρύθηκε το 1992. Στη Μόνιμη Συλλογή της διαθέτει έργα του Λευτέρη Κανάκι και έργα σύγχρονων Ελλήνων καλλιτεχνών

καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα της σύγχρονης ελληνικής εικαστικής πραγματικότητας από το 1950 έως σήμερα.

Ο νέος υπερσύγχρονος ανακαινισμένος χώρος της πινακοθήκης σηματοδοτεί και την έναρξη της λειτουργίας του Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης Κρήτης. Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ρεθύμνης φιλοξενεί σημαντικές συλλογές με ευρήματα από τα Υστερονεολιθικά μέχρι τα Ρωμαϊκά χρόνια. Πιο συγκεκριμένα εκτίθενται ευρήματα από τα σπήλαια του Μελιδονίου, από την ακρόπολη των Αρμένων καθώς και από τους αρχαιολογικούς χώρους Μοναστηρακίου, Αποδούλου και Βρύσινα, Σταυρωμένου Παγκαλοχωρίου, Συβιρίτου, Ελευθέρινα και Αργυρούπολης.

Το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο στεγάζεται σε βενετσιάνικη διατηρητέα αστική κατοικία του 17ου αιώνα. Το διώροφο κτήριο με την εσωτερική αυλή εντυπωσιάζει κυρίως με τις αρχιτεκτονικές λεπτομέρειες του. Οι συλλογές του Μουσείου προέρχονται από δωρεές και αγορές και περιλαμβάνουν υφαντά και εργαλεία υφαντικής τέχνης, κεντήματα, δαντέλες, κεραμικά, καλάθια, είδη μεταλλοτεχνίας, νομίσματα, ενδυμασίες ιστορικά κειμήλια και άλλα.

Το Παλαιοντολογικό Μουσείο Ρεθύμνου στεγάζεται στο αναστηλωμένο τέμενος Μασταμπά και είναι τμήμα του Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, πραγματοποιούνται σύντομες στάσεις στη διαδρομή που ακολούθησε η Κρήτη τα τελευταία 300 εκατομμύρια χρόνια. Πολύ σημαντικό είναι το υλικό των Πλειστοκαινικών ενδημικών ελεφάντων και ελαφιών της Κρήτης, όλα ευρήματα από την περιοχή του Ρεθύμνου. Παρουσιάζονται επίσης ανάμεσα στα άλλα απολιθώματα προερχόμενα από Παλαιοζωικές, Μεσοζωικές και Καινοζωικές θαλάσσιες αποθέσεις της Κρήτης.

Φυσικά κάλλη

Η περιοχή του Ρεθύμνου διαθέτει ένα εξαιρετικής ομορφιάς φυσικό τοπίο. Υπάρχουν περίπου 850 σπηλιές από τις οποίες οι πιο σημαντικές είναι το Ιδαίον Άντρον το σπήλαιο όπου σύμφωνα με τη μυθολογία ανατράφηκε ο Δίας, αποτέλεσε σπουδαίο λατρευτικό κέντρο τόσο στα μινωικά όσο και στα ρωμαϊκά χρόνια. Οι ανασκαφικές εργασίες που διενεργούνται στο εσωτερικό έχουν φέρει στο φως πλούσια και σημαντικά ευρήματα ανάμεσα στα οποία κεραμική, χρυσά κοσμήματα, μέταλλινα αντικείμενα και φυσικά οι γνωστές χάλκινες ασπίδες. Επειδή η έρευνα είναι σε εξέλιξη το σπήλαιο δεν είναι επισκέψιμο. Επισκέψιμα όμως είναι τα σπήλαια Μελιδονίου, Σφεντονίου και Γερανίου. Ανάμεσα στις βουνοπλαγιές υπάρχουν και αρκετά φαράγγια όπως το Κρουταλιώτικο, του Κοτσιφού, της Πατσός, του Πρασσέ και του Αρκαδίου.

Οι πηγές της Αργυρούπολης είναι από τα μέρη που αξίζει να επισκεφτεί κάποιος λόγω της ομορφιάς αλλά και της βλάστησης που τις περιβάλλει. Στην περιοχή υπάρχει ακόμα και η λίμνη της Πρέβελης που και εκείνη μέχρι πρόσφατα περιβαλλόταν από το φοινικόδασος ένα μεγάλο μέρος του οποίου καταστράφηκε πρόσφατα από πυρκαγιά που εκδηλώθηκε στην περιοχή.

Εκκλησίες και μοναστήρια

Στο νομό Ρεθύμνου υπάρχουν αρκετές εκκλησίες και μοναστήρια, εκείνα με το μεγαλύτερο ενδιαφέρον και τη μεγαλύτερη ιστορική σημασία είναι το Μοναστήρι του Αρκαδίου και η Μονή Πρέβελης.

Το ιστορικό μοναστήρι του Αρκαδίου χτίστηκε μάλλον το 14ο αιώνα και απέχει 23 χλμ. από την πόλη του Ρεθύμνου. Θεμελιωτής της θεωρείται ο βυζαντινός αυτοκράτορας Ηράκλειτος ενώ, πάντα σύμφωνα με την παράδοση, την ανέγερσή της

ολοκλήρωσε ο αυτοκράτορας Αρκάδιος. Σύμφωνα με κάποια επιστημονικά ευρήματα όμως, φαίνεται ότι η μονή οφείλει τόσο το όνομα όσο και την ανοικοδόμησή της στο μοναχό Αρκάδιο. Την περίοδο της ενετοκρατίας ζούσαν εδώ γύρω στους 300 μοναχούς ενώ το 18ο αιώνα άκμασε το εργαστήριο κεντήματος αμφίων και η αντιγραφή ελληνικών χειρογράφων.

Το καθολικό της χτίστηκε το 1587 σε ερείπια προγενέστερου ναού του 14ου αιώνα. Πρόκειται για δίκλιτο ναό αφιερωμένο στη Μεταμόρφωση Σωτήρος και στους Αγίους Κωνσταντίνο και Ελένη. Η Μονή έχει φρουριακό περίβολο με τρεις εισόδους και τα κελιά της έχουν στοές που βλέπουν στην αυλή. Στις εγκαταστάσεις της περιλαμβάνονται τράπεζα, μαγειρείο, φούρνος, κελάρια, αποθήκες και πυριτιδαποθήκες, στάβλοι, καθώς και ένας διάφορος ξενώνας. Εδώ λειτουργεί και μουσείο αφιερωμένο στην ιστορία της μονής όπου μπορείτε να δείτε το ιερό λάβαρο της επανάστασης καθώς και σημαντικά εκκλησιαστικά αντικείμενα. Το οστεοφυλάκιο φιλοξενείται σε κτίσμα το οποίο μέχρι τα 1910 λειτουργούσε ως ανεμόμυλος. Η μονή έχει υπέροχη θέα τόσο προς τη θάλασσα όσο και προς τη γειτονική χαράδρα.

Η μονή είναι γνωστή για τη συμβολή της στον αγώνα κατά των Τούρκων. Το 1866 Τούρκοι την πολιορκήσαν και, καθώς δεν έρχονταν ενισχύσεις, όσοι βρίσκονταν εκτός των τειχών κλείστηκαν στην πυριτιδαποθήκη. Πολεμώντας γενναία, προκάλεσαν σημαντικές απώλειες στον εχθρό αλλά όταν είδαν ότι η μάχη θα χανόταν, περίμεναν τον εχθρό να πλησιάσει και, τελικά, ανατινάχθηκαν όταν ο Κωστής Γιαμπουδάκης από το χωριό Άδελε πάτησε τη σκανδάλη. Πάνω από 800 Έλληνες σκοτώθηκαν και πάνω από 100 αιχμαλωτίστηκαν ενώ οι απώλειες για τον εχθρό ήταν κατά πολύ μεγαλύτερες. Η μονή ανοικοδομήθηκε ξανά λίγα χρόνια αργότερα και έκτοτε αποτελεί σύμβολο της εθνικής ανεξαρτησίας.

Η Μονή Πρέβελης είναι ακόμα ένα μοναστήρι που αξίζει να επισκεφθεί ο επισκέπτης του Ρεθύμνου. Η παλαιότερη χρονολογία που σχετίζεται με το μοναστήρι είναι του έτους 1594, και είναι χαραγμένη σε μια καμπάνα του μοναστηριού. Η πρώτη ονομασία της Μονής (πριν το 1700), σύμφωνα με την παλαιά ορειχάλκινη σφραγίδα της είναι: " του Μεγάλου Ποταμού κατά την νήσον Κρήτην". Για τη σημερινή ονομασία υπάρχουν πολλές ευσεβείς επιτόπιες παραδόσεις. Το πιο πιθανό είναι ότι κάποιος ιερομόναχος με το επώνυμο Πρέβελης, της μεγάλης Ρεθεμνιώτικης οικογένειας των Πρεβέληδων, υπήρξε ο ανακαινιστής του μοναστηριού στον οποίο οφείλεται και η ονομασία.

Κατά τη μετέπειτα περίοδο της Κρητικής Ιστορίας, την περίοδο των μεγάλων επαναστάσεων, το Πρέβελι βρέθηκε στο κέντρο των απελευθερωτικών αγώνων, βοήθησε με ποικίλους τρόπους την υπόθεση της Κρητικής Ελευθερίας και γνώρισε επανειλημμένες καταστροφές από τους Τούρκους. Ευθύς μετά τη κατάληψη της Κρήτης από τους Γερμανούς, στο Μοναστήρι άρχισαν να συγκεντρώνονται στρατιώτες που είχαν αποκλειστεί, Έλληνες, Αυστραλοί, για να διασωθούν τελικά με υποβρύχια στη Μέση Ανατολή από τη περιοχή της Λίμνης και με ενέργειες του ηγούμενου Αγαθαγγέλου.

Πολλά ακόμα μοναστήρια και εκκλησίες κοσμούν την περιοχή, δυστυχώς όμως δεν είναι εφικτό να αναφερθούμε σε όλα αναλυτικά για το λόγο παρατίθενται ονομαστικά στην ενότητα αυτή. Το μοναστήρι Αττάλης- Μπαλί, το μοναστήρι Αρσανίου, της Αγίας Ειρήνης, του Βοσάκου, του Διοσκουρίου, της Καλοίδενας, του Προφήτη Ηλία στα Ρούστικα, του Χαλέβη και της Αντιφωνίτριας στα Μυριοκέφαλα. Ο αριθμός των εκκλησιών ξεπερνά της 90 και είναι όλες σπάνιας ομορφιάς.

Εορτές και εκδηλώσεις

Εκτός από τις όμορφες παραλίες και από τις εκδρομές στο αντιφατικό τοπίο, το καλό φαγητό και την ρακί, η πόλη του Ρεθύμνου προσφέρει διασκεδάσεις καθ'ολη τη διάρκεια του χρόνου. Η πιο σημαντική εκδήλωση είναι το Αναγεννησιακό Φεστιβάλ, το οποίο διοργανώνεται κάθε καλοκαίρι από το 1987 με σκοπό να αναβιώσει η Κρητική και Ευρωπαϊκή Αναγέννηση. Οι περισσότερες εκδηλώσεις γίνονται στο θέατρο «Ερωφίλη» που βρίσκεται στο λόφο της Φορτέτζας

Το χειμώνα η πόλη του Ρεθύμνου ζει στο ρυθμό του καρναβαλιού. Εδώ διοργανώνεται το μεγαλύτερο καρναβάλι στο νησί της Κρήτης. Εκτός από τη μεγάλη παρέλαση την Κυριακή της αποκριάς και το κάψιμο του Βασιλιά Καρνάβαλου γίνονται και πολλές άλλες εκδηλώσεις που συμπληρώνουν αυτή τη μεγάλη γιορτή.

Και εδώ γιορτάζονται η διάφορες αγροτικές εργασίες που γίνονται κατά τη διάρκεια του χρόνου, όπως ο τρύγος, το πατητήρι η ελαιοσυλλογή, η κουρά των προβάτων αλλά και η απόσταξη της τσικουδιάς ή ρακής. Το Δεκαπενταύγουστο γίνεται αναπαράσταση του Κρητικού γάμου στα Ανώγεια ενώ στις 8 Νοεμβρίου γιορτάζεται στη Μονή Αρκαδίου η επέτειος του ολοκαυτώματος.

2.1.2.3 Νομός Ηρακλείου

Ο νομός Ηρακλείου εκτείνεται ανάμεσα στον Ψηλορείτη και τα Λασιθιώτικα βουνά, καταλαμβάνει έκταση 2.634 τετραγωνικά χιλιόμετρα και ο πληθυσμός του φτάνει τους 250.000 κατοίκους. Τόσο τα παράλια όσο και τα ορεινά του νομού κατοικούνται από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι σήμερα. Έτσι η περιοχή είναι η πιο πλούσια σε αξιοθέατα σε όλη την Κρήτη, με τα εντυπωσιακά ανάκτορα από τη Μινωική εποχή, την Κνωσό, τη Φαιστό, τα Μάλια καθώς και την καθεαυτή πόλη του Ηρακλείου που προσφέρει ένα εντυπωσιακό συνδυασμό μεσαιωνικών και νεότερων κτισμάτων, ιστορικών τοποθεσιών και παραδοσιακών οικισμών.

Οδικό δίκτυο και μετακινήσεις

Ο νομός Ηρακλείου συνδέεται ακτοπλοϊκά με το λιμάνι του Πειραιά με πλοία των εταιρειών Minoan Lines και Anek Lines αλλά και με κάποια από τα νησιά των Κυκλάδων (Τήνο, Μύκονο, Πάρο, Νάξο, Σαντορίνη κ.α.) κυρίως τους καλοκαιρινούς με μήνες ενώ φέριμποτ από την Ιταλία συνδέουν το Ηράκλειο με τη Λεμεσό. Το διεθνές αεροδρόμιο «Νίκος Καζαντζάκης» καλύπτει πλήρως τις μεγάλες απαιτήσεις συγκοινωνίας. Εκτελούνται πτήσεις για Θεσσαλονίκη, Ρόδο, Κύπρο, Μύκονο, Σαντορίνη και Πάρο με τις εταιρείες Sky Express, Olympic Air και Aegean Airlines ενώ φιλοξενούνται και πτήσεις charter από και προς το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γερμανία, την Ιταλία, τη Ρωσία και τη Ρουμανία. Στο εσωτερικό του νομού αστικό και υπεραστικό ΚΤΕΛ συνδέουν την πόλη με τα χωριά τις παραλίες και τις αρχαιότητες.

Ιστορικά στοιχεία

Το Ηράκλειο είναι πρωτεύουσα της Κρήτης από το 1972, είναι το οικονομικό κέντρο του νησιού, με έντονη εμπορική και βιομηχανική δραστηριότητα. Η πόλη αποτελείται από δύο μέρη, τη νέα πόλη με τα σύγχρονα καταστήματα, τις πολυσύχναστες πλατείες και την παλιά με τις Βενετσιάνικες Κρήνες, τη Λότζια, την αγορά, τα γραφικά δρομάκια, το άλλοτε και το τώρα.

Κατά τη Μινωική εποχή, στη θέση της σημερινής πόλης, υπήρχε ένα μικρό λιμάνι, το οποίο ανήκε στην Κνωσό. Οι Έλληνες στην κάθοδο τους φτάνοντας εδώ το ονόμασαν Ηράκλεια. Μ' αυτό το όνομα ήταν γνωστή η πόλη στην Αρχαία Ελλάδα και τη Ρωμαϊκή εποχή, μια πόλη ωστόσο που η ιστορική σημασία της τα χρόνια εκείνα, ήταν

ασήμαντη. Κατά τη μεσαιωνική περίοδο η περιοχή ήταν γνωστή με το όνομα «Χάνδαξ» ενώ οι Ενετοί αποκαλούσαν για πολλά χρόνια την περιοχή «Κάνδια». Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης η πόλη γνώρισε μεγάλη πρόοδο αφού κατέφυγαν εδώ πολλοί καλλιτέχνες και άνθρωποι του πνεύματος. Όταν οι Τούρκοι κατέλαβαν την πόλη άφησαν τη δική τους σφραγίδα ενώ η πόλη ήταν γνωστή με το όνομα «Μεγάλο Κάστρο» ή απλά «Κάστρο». Μετά την Τουρκοκρατία η πόλη ξαναπήρε την παλιά της ονομασία, Ηράκλειο από την αρχαία Ηράκλεια.

Αξιοθέατα

Στην πολυτάραχη ιστορική του πορεία το Ηράκλειο καταστράφηκε πολλές φορές. Η ανοικοδόμηση του μετά το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου έγινε πρόχειρα και χωρίς πρόγραμμα. Όμως τα αξιοθέατα που διαθέτει είναι αρκετά για να αποζημιώσουν και τον πιο απαιτητικό επισκέπτη.

Τα τείχη που περικλείουν την παλιά πόλη του Ηρακλείου χτίστηκαν μετά το 1453 και χρειάστηκαν πάνω από 100 χρόνια για να ολοκληρωθούν. Οι 4 μεγάλες πύλες κατασκευάστηκαν ανάμεσα στο 1565 και 1587. Αυτές είναι : η Παλιά Πόρτα που οδηγούσε στο μόλο (η οποία κατεδαφίστηκε το 1898), η Πόρτα του Λαζαρέτου, η Καινούργια Πόρτα και η Πόρτα των Χανίων που λέγεται και Πόρτα του Παντοκράτορα. Στην περιοχή όπου βρίσκεται τώρα η πλατεία Ελευθερίας παλαιότερα υπήρχε η μονή του Αγίου Φραγκίσκου. Στην οδό Δικαιοσύνης εκεί όπου στεγάζονται οι υπηρεσίες της Νομαρχίας και η Τουριστική αστυνομία βρισκόταν οι βενετσιάνικοι στρατώνες οι οποίοι ξαναχτίστηκαν κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Στην οδό 1866 βρίσκεται η λαχαναγορά και τα κρεοπωλεία της πόλης.

Η πλατεία Ελευθερίου Βενιζέλου στα χρόνια της Ενετοκρατίας αποτελούσε το κέντρο της πόλης. Εδώ υπάρχει και η Κρήνη Μοροζίνη γνωστή και ως «Λιοντάρια». Φτιάχτηκε το 1628 από τον αρμοστή Φραγκίσκο Μοροζίνη, στον κρουνό αυτό κατέληγε ο αγωγός του υδραγωγείου της πόλης που έφερνε πόσιμο νερό από το όρος Γιούχτα. Τα τέσσερα λιοντάρια χρονολογούνται από το δέκατο τέταρτο αιώνα ενώ οι ανάγλυφες παραστάσεις της Κρήνης έχουν θέματα που είναι παρμένα από την Ελληνική Μυθολογία. Κοντά στην πλατεία βρίσκεται και το κτήριο της Λότζιας που χρησίμευε ως λέσχη Ενετών ευγενών και στεγάζει σήμερα το Δημαρχείο Ηρακλείου. Πίσω από τη Λότζια βρίσκεται η βυζαντινή εκκλησία του Αγίου Τίτου η οποία στα χρόνια της Τουρκοκρατίας είχε μετατραπεί σε τζαμί. Μέσα στην εκκλησία φυλάσσονται τα λείψανα του Αγίου Τίτου που είναι και ο προστάτης Άγιος του νησιού.

Το πιο εντυπωσιακό δείγμα ενετικής τεχνοτροπίας είναι το φρούριο Κούλε. Το όνομα αυτού όμως είναι τουρκικό. Πρωτοχτίστηκε από τους Ενετούς το 13^ο αιώνα, το 1303 όμως καταστράφηκε από σεισμό. Το κάστρο που βλέπουμε σήμερα φτιάχτηκε το 1523-1540. Απομεινάρια από κάποιο τούρκικο μιναρέ θυμίζουν την τουρκική περίοδο. Στην άλλη πλευρά της πόλης βρίσκεται η πλατεία Κορνάρου. Εδώ βρίσκεται η Κρήνη του Μπέμπου. Φτιάχτηκε από τον Ζ. Μπέμπο το 1588 και για την κατασκευή της χρησιμοποιήθηκαν θραύσματα από ρωμαϊκή σαρκοφάγο και ακέφαλο ρωμαϊκό άγαλμα. Το πλαϊνό κιόσκι ήταν παλιά ένα τούρκικο απτέσι, ανακαινίστηκε το 1982 και τώρα είναι καφενείο. Λίγο πιο πέρα από την πλατεία ορθώνεται ο καθεδρικός ναός του Αγίου Μηνά, η μεγαλύτερη εκκλησία της Κρήτης. Μέσα στην εκκλησία βρίσκονται έξι εικόνες του μεγάλου Κρητικού αγιογράφου, ο οποίος έζησε το 16ο αιώνα και υπήρξε δάσκαλος του Δομνίκου Θεοτοκόπουλου.

Πάνω στα τείχη μπορούμε να φτάσουμε μονάχα από τη σκάλα που οδηγεί στην έπαλξη Μαρτινέγκο. Εδώ βρίσκεται ο τάφος του Νίκου Καζαντζάκη με χαραγμένα πάνω στη λευκή πλάκα τα λόγια του μεγάλου συγγραφέα «Δεν ελπίζω τίποτα, δε φοβάμαι τίποτα, είμαι λέφτερος». Έξω από την πόλη το παραδοσιακό χωριό Αρόλιθος είναι ακόμη ένα από τα μέρη που αξίζει να επισκεφθεί κάποιος. Στην περιοχή της Μεσσαράς βρίσκεται η Γόρτυνα η οποία είναι από τις αρχαιότερες πόλεις του νησιού. Στην άλλη πλευρά του νομού βρίσκεται το χωριό Φόδελε γενέτειρα του Δομίνικου Θεοτοκόπουλου.

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθούν οι πιο τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές του νομού όπως η Αγία Πελαγία, η Αμνισός, η Αμμουδάρα, και τα Μάλια που γνώρισαν μεγάλη ακμή από την Πρωτομινωική έως την Υστερομινωική περίοδο όπως φαίνεται από τα ευρήματα. Εδώ βρέθηκε και το περίφημο χρυσό κόσμημα με τις δύο μέλισσες που βρίσκεται στο μουσείο Ηρακλείου.

Τέλος μια εξίσου τουριστικά ανεπτυγμένη περιοχή που σήμερα έχει εξελιχθεί σε ένα άριστα οργανωμένο τουριστικό θέρετρο με κατάλληλες εγκαταστάσεις και έντονη νυχτερινή ζωή είναι και ο Λιμένας Χερσονήσου που βρίσκεται στη δυτική άκρη του Κόλπου των Μαλίων. Το χωριό μένει παραδοσιακά γραφικό και αμέτοχο σε ότι συμβαίνει στην παραλία. Δυτικά του χωριού υπήρχε στην αρχαιότητα ομώνυμη πόλη, επίγειο της αρχαίας Λύττου. Εδώ υπάρχουν τα ερείπια μια ακρόπολης, ενός αμφιθέατρου και θεάτρου ενός παλιού λιμανιού, και μιας βρύσης με ψηφιδωτές παραστάσεις ψαράδων. Ξεχωριστές ενότητες είναι αφιερωμένες στα μινωικά ανάκτορα της Κνωσού και της Φαιστού.

α. Κνωσός

Το μινωικό ανάκτορο είναι ο κύριος επισκέψιμος χώρος της Κνωσού, σημαντικής πόλης κατά την αρχαιότητα, με συνεχή ζωή από τα **νεολιθικά χρόνια** έως τον **5ο αι. μ.Χ.** Είναι χτισμένο στο λόφο της Κεφάλας, με εύκολη πρόσβαση στη θάλασσα αλλά και στο εσωτερικό της **Κρήτης**. Κατά την παράδοση, υπήρξε η έδρα του σοφού βασιλιά **Μίνωα**. Συναρπαστικοί μύθοι, του **Λαβύρινθου** με το **Μινώταυρο** και του **Δαίδαλου με τον Ίκαρο**, συνδέονται με το ανάκτορο της Κνωσού. Στο ανάκτορο της Κνωσού έχουν γίνει ευρείας έκτασης αναστηλώσεις από τον αρχαιολόγο Sir Arthur Evans.

Ήταν πολυώροφο και κάλυπτε έκταση 20.000 τ.μ. Ξεχωρίζει η Αίθουσα του Θρόνου, με τη δεξαμενή καθαρμών και τον αλαβάστρινο θρόνο που πλαισιώνεται από θρανία και η Νότια Είσοδος με την τοιχογραφία του πρίγκιπα με τα Κρίνα ενώ τα πολυάριθμα, εξαιρετικής τέχνης, ευρήματα από το ανάκτορο, αγγεία, σκεύη, ειδώλια,

το αρχείο πινακίδων της Γραμμικής Β γραφής, καθώς και τα πρωτότυπα των τοιχογραφιών, φυλάσσονται στο Μουσείο Ηρακλείου.

β. Φαιστός

Η Φαιστός είναι ο δεύτερος, μετά την Κνωσό, σπουδαιότερος αρχαιολογικός χώρος. Βρίσκεται 62 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά του Ηρακλείου και είναι κτισμένη σε τοποθεσία με υψόμετρο 100 μέτρα από την θάλασσα. Τριγύρω της υπάρχουν επιβλητικά βουνά με πιο γνωστό τον Ψηλορείτη. Σύμφωνα με την μυθολογία στην Φαιστό βασίλευσε η δυναστεία του Ραδάμανθυ, γιου του Δία και αδελφού του Μίνωα. Οι κτήσεις της Φαιστού εκτείνονταν από το ακρωτήριο Λίθινο ως το ακρωτήριο Μέλισσα και περιελάμβανε επίσης τα νησιά Παξιμάδια, ενώ διέθετε δύο ισχυρά λιμάνια τα Μάταλα και την Κομμό. Ήταν πολύ πλούσια και δυνατή πόλη και διέθετε δικά της νομίσματα. Το πρώτο ανάκτορο οικοδομήθηκε στα 1900 π.Χ και είχε έκταση (μαζί με τα γύρω κτίσματα) 18.000 τετραγωνικά μέτρα. Όπως η Κνωσός έτσι και η Φαιστός το 1700 π.Χ, μετά τον καταστροφικό σεισμό, καταστράφηκε ολοσχερώς. Στην συνέχεια στην θέση του κτίστηκε νέο και πιο επιβλητικό ανάκτορο στο οποί ανήκουν τα περισσότερα ερείπια. Σύμφωνα όμως με τα στοιχεία που έφεραν οι ανασκαφές και το δεύτερο ανάκτορο καταστράφηκε από σεισμό.

Μουσειακοί χώροι

Από όλα τα Μουσεία του Ηρακλείου, το Αρχαιολογικό είναι εκείνο που τραβάει τους περισσότερους επισκέπτες. Διαθέτει μια εκπληκτική συλλογή Μινωικής τέχνης από τη νεολιθική εποχή έως και το τέλος της Ελληνορωμαϊκής και εκτίθεται σε 20 δωμάτια. Τα εκθέματα αυτά δεν προέρχονται μόνο από τα ανάκτορα της Κνωσού και της Φαιστού αλλά από ολόκληρη την Κρήτη.

Το Ιστορικό Μουσείο στεγάζεται σε ένα νεοκλασικό αρχοντικό και περιλαμβάνει γλυπτά, επιγραφές, χαλκογραφίες και βυζαντινές εικόνες. Τοπικές ενδυμασίες, έπιπλα, υφαντά αλλά και μουσικά όργανα με ιστορική θρησκευτική και εθνολογική σημασία, ενώ υπάρχει ειδική αίθουσα για το Νίκο Καζαντζάκη.

Το Μουσείο Βυζαντινών εικόνων στεγάζεται στο ναό της Αγίας Αικατερίνης. Εκεί έχουν συγκεντρωθεί έργα χριστιανικής τέχνης από ολόκληρη την Κρήτη. Ενώ από τα πιο αντιπροσωπευτικά έργα του Μουσείου είναι «Η προσκύνηση των Μάγων» του Μιχαήλ Δαμασκηνού.

Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης λειτουργεί μέσα στα πλαίσια του Πανεπιστημίου Κρήτης καλύπτοντας όλες τις δραστηριότητες ενός πλήρους και σύγχρονου μουσείου, διατηρεί και αναπτύσσει συλλογές, πραγματοποιεί έρευνες για το φυσικό περιβάλλον, συνεισφέρει στην εκπαιδευτική διαδικασία όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης και προβάλλει στους εκθεσιακούς του χώρους τις ιδιαιτερότητες του περιβάλλοντος της Κρήτης και της Μεσογείου. Η εντυπωσιακή του ανάπτυξη κατά την τελευταία δεκαετία αντικατοπτρίζει από τη μια τη μεγάλη

ανάγκη της κοινωνίας για τη σωστή περιβαλλοντική ενημέρωση και από την άλλη τη συνέπεια και τον επαγγελματισμό των εργαζόμενων σε αυτό.

Τέλος στο χωριό Μυρτιά όπου είναι η γενέτειρα του πατέρα του Ν. Καζαντζάκη στεγάζεται το Μουσείο Νίκου Καζαντζάκη με φωτογραφίες και χειρόγραφα του μεγάλου συγγραφέα.

Φυσικά κάλλη

Έξω από την πόλη του Ηρακλείου υπάρχουν πολλά μέρη που μπορεί κάποιος να επισκεφτεί όπως η Γέργερη, ο Ρούβας και ο Ζαρός με τα καταπράσινα τοπία τους, αλλά και ο Λέντας γνωστός για την Ιαματική πηγή του. Η φυσική παραλία στα Μάταλα ήταν κατά τη ρωμαϊκή εποχή το δεύτερο λιμάνι της Φαιστού. Εκεί έχουν βρεθεί μέσα στις σπηλιές αρκετοί τάφοι Ελληνορωμαϊκών και Πρωτοχριστιανικών χρόνων ενώ τη δεκαετία του '70 είχαν γίνει κέντρο του διεθνούς χιπισμού. Εκτός από τις σπηλιές που βρίσκονται στα Μάταλα υπάρχουν αρκετές ακόμα διάσπαρτες στο εσωτερικό του νομού κυριότερες είναι το Σπήλαιο της Ειλειθυίας ή Νεραϊδοσπήλιος, η Σπήλιά του Σκοτεινού, και το Σπήλαιο των Καμάρων στο οποίο βρέθηκαν μινωικά αγγεία του 2.000 π.Χ.

Εκκλησίες και μοναστήρια

Αρκετά μοναστήρια και εκκλησίες κοσμούν και αυτό το νομό της Κρήτης τα πιο γνωστά είναι η εκκλησία του προφήτη Ηλία στο χωριό Αγία Βαρβάρα που είναι όπως λέγεται το κέντρο του νησιού, η Μονή Βροντησίου αλλά και τα ερείπια της Μονής Βαρσαμονέρου, η Μονή της Παναγίας Καλυβιανής με τη θαυματουργή όπως υποστηρίζεται εικόνα, η Μονή Αγίου Γεωργίου Απανωσήφη κοντά στο Χουδέτσι και η Μονή Αγίου Παντελεήμονα στο Φόδελε.

Εορτές και εκδηλώσεις

Στην πόλη του Ηρακλείου γίνονται κάθε χρόνο αρκετές συναυλίες και εκδηλώσεις με επίκεντρο το κηποθέατρο Νίκος Καζαντζάκης. Η έκθεση βιβλίου λαμβάνει χώρα κάθε χρόνο στην Πλατεία Ελευθερίας, ενώ και εδώ γιορτάζονται παραδοσιακά στα χωριά οι διάφορες αγροτικές εργασίες που γιορτάζονται και στους υπόλοιπους νομούς.

2.1.2.4 Νομός Λασιθίου

Ο Νομός Λασιθίου, βρίσκεται στο ανατολικό άκρο του νησιού, έχει έκταση 1.800 τ.χλμ. και πληθυσμό 76.319 κατοίκους (απογραφή 2001), ο νομός υποδιαιρείται σε 8 δήμους και έχει πρωτεύουσα τον Αγ. Νικόλαο που ως δήμος έχει 19.462 κατοίκους.

Παραδοσιακά ο νομός χωρίζεται σε 4 επαρχίες: **Μεραμβέλου** με πρωτεύουσα τον Αγ. Νικόλαο, **Λασιθίου** με πρωτεύουσα το Τζερμιάδο, **Σητείας** με πρωτεύουσα τη Σητεία και **Ιεράπετρας** με πρωτεύουσα την Ιεράπετρα. Σημαντικές πόλεις και κωμοπόλεις στο νομό Λασιθίου είναι ο Άγιος Νικόλαος, η Σητεία, η Ιεράπετρα και η Νεάπολη.

Ο Νομός Λασιθίου είναι ο ποιο πολυσχιδής νομός της Κρήτης, με τρία σημαντικά κέντρα ανάπτυξης, τον Άγιο Νικόλαο, την Ιεράπετρα και τη Σητεία. Οι κύριες απασχολήσεις των κατοίκων είναι ο τουρισμός, η γεωργία και η κτηνοτροφία. Έχει σημαντικά ανεπτυγμένη τουριστική υποδομή ενώ στον αγροτικό τομέα, υπάρχουν σημαντικές θερμοκηπιακές καλλιέργειες πρώιμων κηπευτικών κυρίως στην περιοχή της Ιεράπετρας.

Ο νομός είναι γενικά ορεινός όπου κυριαρχεί η οροσειρά Δίκτη (2148 μ). Οι κάτοικοι του νομού είναι εκείνοι που πρωτοπόρησαν στις θερμοκηπιακές αγροτικές καλλιέργειες και κατάφεραν να έχουν ένα σημαντικό εισόδημα από την αγροτική παραγωγή. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του νομού είναι ότι δεν έχει κανένα ιδιαίτερα μεγάλο αστικό κέντρο αλλά έχει τρεις μικρές πόλεις περίπου ισοδύναμες σε πληθυσμό και μια ανάλογη διασπορά του πληθυσμού των κατοίκων. (Βλ.: www.lasithinet.gr/)

Οδικό δίκτυο και μετακινήσεις

Ο νομός επικοινωνεί με τον Πειραιά μέσω Ηρακλείου. Τα φεριμπότ της γραμμής των Κυκλάδων συνδέουν επίσης τον Πειραιά με τον Άγιο Νικόλαο και τη Σητεία. Ακόμα υπάρχει ανταπόκριση από το αεροδρόμιο του Ηρακλείου. Η Σητεία διαθέτει αεροδρόμιο με πτήσεις για Ρόδο, Κάρπαθο και Κάσο. Τοπικά καΐκια ή εκδρομικά σκάφη συνδέουν το νομό με τα νησάκια Σπιναλόγκα και Χρυσή. Στο εσωτερικό η συγκοινωνία γίνεται με τα υπεραστικά λεωφορεία του ΚΤΕΛ.

Ιστορικά στοιχεία

Στην αρχαιότητα υπήρχε στην περιοχή ένα μικρό λιμάνι, η Λατώ προς Καμάρα, που ήταν επίνειο της Δωρικής πόλης Λατώ η Ετέρα που βρισκόταν στη σημερινή θέση

Γουλάς. Η πόλη κατά τον 3ο αι. προ Χριστού ήταν μεγάλο εμπορικό λιμάνι με ισχυρή επιρροή και έκοβε δικά της νομίσματα.

Κατά το 13ο αι. ο κόλπος του Μιράμπελλου πήρε το όνομα του από το φρούριο που έφτιαξαν εδώ οι Γενουάτες. Από το οχυρό αυτό που βρισκόταν πάνω σε ένα λόφο δυτικά του λιμανιού, δε διατηρείται κανένα ίχνος. Τον 16ο αι. έδωσαν οι Ενετοί στην πόλη τη σημερινή της ονομασία από το εκκλησάκι του Αγίου Νικολάου που σώζεται μέχρι σήμερα στη μικρή χερσόνησο. Το εκκλησάκι είναι πολύ παλιό, μονόκλιτο με τρούλο και διασώζει τοιχογραφίες σε δυο στρώματα από τις σπανιότερες στην Κρήτη. Το πρώτο στρώμα ανήκει στην περίοδο της Εικονομαχίας του 9ου αι. με γεωμετρικά και φυτικά σχήματα.

Μετά το 1870 ήρθαν στην περιοχή πολλοί Σφακιανοί για να αποφύγουν τις αιματηρές διαμάχες που κρατούσαν χρόνια. Από τότε άρχισε να αναπτύσσεται το μέρος.

Οι αρχαιολογικές έρευνες απέδειξαν ότι το Οροπέδιο κατοικείται από α Νεολιθικά χρόνια. Αποκαλύφθηκαν οικισμοί στη θέση Καρφή και Πλάτη. Στα Ιστορικά χρόνια αποτελούσε τμήμα της πόλης κράτους Λυττού. Στη βυζαντινή περίοδο υπήρχε στη θέση Αυγουστή μεγάλος οικισμός. Οι Βενετοί όμως το 1263, έδωξαν όλους τους κατοίκους του Λασιθίου γιατί το Οροπέδιο είχε γίνει κέντρο αντίστασης των επαναστατών. Έτσι τα χωριά ερημώθηκαν για δύο ολόκληρους αιώνες και ο κάμπος κατάντησε αγριότοπος. Όταν όμως οι Βενετοί αντιμετώπισαν έλλειψη σε σιτηρά αναγκάστηκαν να επιτρέψουν να κατοικηθούν και πάλι.

Αξιοθέατα

Η λίμνη του Αγίου Νικολάου αποτελεί πόλο έλξης για αρκετούς επισκέπτες. Γενικότερα η πόλη έχει κρατήσει τη γραφικότητα της και αυτό φαίνεται από την αρχιτεκτονική των σπιτιών και τα στενά δρομάκια της.

Από τις πιο πυκνοκατοικημένες περιοχές το νομού και με μεγάλη ιστορία είναι η Σητεία η οποία αποτελεί την πρωτεύουσα του ομώνυμου Δήμου και της Επαρχίας. Μια ωραία αμφιθεατρική πόλη με πληθυσμό σήμερα πάνω από 11.000 κατοίκους. Δεσπόζει στον ομώνυμο κόλπο και αποτελεί ειρηνικό καταφύγιο για τους χιλιάδες Έλληνες και ξένους επισκέπτες που μ' αυτήν αφετηρία ξεκινούν για να επισκεφτούν τα 45 χωριά της. Μεμονωμένες αποκαλύψεις, όπως ένας μικρός αριθμός σαρκοφάγων των Μινωϊκών χρόνων, πολλές έξω από τη σημερινή πόλη (Παπούρες, Ξεροκαμάρες), η Μινωϊκή έπαυλη στην Κληματαριά, στον δρόμο για το Πισκοκέφαλο, οι ιχθυοδεξαμενές των Ρωμαϊκών χρόνων στο Τελωνείο κοντά και αυτό ακόμη το σπουδαίο εύρημα του αποθέτη – προφανώς ενός ιερού- με τη θαυμάσια σειρά των υπομινωϊκών, δαιδαλικών και αρχαϊκών ειδωλίων, κατά κανένα τρόπο δεν μπορούν να πείσουν τον ερευνητή ότι στο χώρο της Σητείας υπήρξε συγκροτημένη πόλη και μάλιστα των Ελληνικών χρόνων με τα δημόσια και ιδιωτικά της κτίσματα.

Χτισμένη σε μια στρατηγική γωνιά της Ευρώπης, ευνοούμενη από τη φύση, η Ιεράπετρα αναπτύσσεται συνεχώς από τα πρώτα χρόνια του αρχαίου Κρητικού πολιτισμού και ήταν ανέκαθεν ένα σημαντικό κέντρο γεμάτο δράση και ενδιαφέροντα. Γνωρίζει μεγάλη άνθηση κατά τις περιόδους του Μινωϊκού, του Ρωμαϊκού και του Βυζαντινού πολιτισμού. Αλλά και κατά τους χρόνους της Αραβοκρατίας, της Ενετοκρατίας και της Τουρκοκρατίας, η Ιεράπετρα παρέμενε πάντοτε ένα από τα ισχυρότερα εμπορικά κέντρα αποτελώντας τη “Νοτιότερη Πύλη της Ευρώπης”! Η Ιεράπετρα βρίσκεται στην πιο νοτιοανατολική παραθαλάσσια περιοχή της Κρήτης. Κατά την αρχαιότητα της έχουν δωθεί οι ονομασίες Κύρβα, Πύτνα, Κάμιρος και Ιεράπυτνα. Τα κύρια γνωρίσματά της είναι το κάστρο και οι μεγάλες, γραφικές παραλίες της. Εξαιτίας της γονιμότητας του νησιού, του ζεστού

κλίματος και της εργατικότητας των κατοίκων, έχει εξελιχθεί σε ένα πλούσιο γεωργικό, εμπορικό και οικονομικό κέντρο.

Η Ελούντα έχει σήμερα 2.200 κατοίκους που ζουν στους 6 οικισμούς της, οι περισσότεροι απ' αυτούς στο Σκίσμα και ασχολούνται κυρίως με τον τουρισμό, αλλά και με το ψάρεμα. Ένα γεγονός που βοήθησε σημαντικά στην προβολή της Ελούντας ήταν τα γυρίσματα της ταινίας «Στα Κρόσσια του Φεγγαριού» του Ντίσνεϊ το 1964 . Από τότε άρχισε να αναπτύσσεται δειλά – δειλά ο τουρισμός.

Σήμερα διαθέτει αξιόλογες μονάδες, στην πλειοψηφία τους ξενοδοχεία πολυτελείας, υψηλού επιπέδου, που χρόνια τώρα συμπεριλαμβάνονται στα 100 καλλίτερα ξενοδοχεία του κόσμου και φιλοξενούν σημαντικές προσωπικότητες της παγκόσμιας κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής. Ο επισκέπτης της Ελούντας δε θα πρέπει να παραλείψει να επισκεφθεί το ιστορικό νησάκι της Σπιναλόγκας. Η Σπιναλόγκα είναι μικρό νησί κοντά στην Ελούντα στην Ανατολική Κρήτη. Έχει γίνει γνωστή σαν το νησί των λεπρών, αφού εδώ απομονώνονταν οι λεπροί από την Κρήτη και την υπόλοιπη Ελλάδα μέχρι το 1957. Σήμερα τη Σπιναλόγκα επισκέπτονται κάθε καλοκαίρι χιλιάδες τουρίστες με караβάκια από τον Άγιο Νικόλαο, την Ελούντα και την Πλάκα για να ξεναγηθούν στα ερειπωμένα της κτίρια, που με κόπο προσπαθεί η αρχαιολογική υπηρεσία να συντηρήσει.

Λίγο έξω από το χωριό Κρίτσα βρίσκονται τα ερείπια της αρχαίας πόλης Λατώ. Η πόλη χτίστηκε τον 7ο αι. π.Χ. από τους Δωριείς και πήρε το όνομά της από τη Λητώ τη μητέρα του Απόλλωνα και της Άρτεμις. Ονομάστηκε δε Ετερα για να ξεχωρίζει από τη Λατώ προς Καμάρα που ήταν το λιμάνι της. Εδώ βρίσκονται τα απομεινάρια μιας στοάς, ενός ναού, μιας δεξαμενής, μιας αίθουσας συμποσίου με πάγκους και μίας σκάλας. Τα σκαλιά είναι παρόμοια με εκείνα των Μινωικών θεάτρων. Πίσω από αυτόν το θεατρικό χώρο βρίσκεται το Πρυτανείο. Τα τείχη και τα οικοδομήματα που βλέπουμε σήμερα ανήκουν κυρίως στον 5ο και 4ο π.Χ. αιώνα.

Πρόσφατες ανασκαφές στην Κάτω Ζάκρο έφεραν στο φώς μεγάλο μινωικό ανάκτορο, το 4ο της Κρήτης, το μοναδικό που βρέθηκε ασύλητο. Κτίστηκε γύρω στα 1600 π.Χ. εκτεινόταν σε έκταση 8000 τ.μ. και είχε 180 διαμερίσματα. Το ανάκτορο, αν και μικρότερο έχει παρόμοια διάταξη με τα ανάκτορα της Κνωσσού και της Φαιστού.

Μουσειακοί χώροι

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Αγίου Νικολάου ιδρύθηκε το 1970 και στεγάζεται σε σύγχρονο οικοδόμημα. Περιλαμβάνει τα νεότερα αρχαιολογικά ευρήματα στην ανατολική Κρήτη όπως μινωικά κεραμικά, είδωλα και κεραμικά από το 3000 π.Χ. έως το 2300 π.Χ. επίσης εκθέτονται ευρήματα από τάφους της ρωμαϊκής εποχής. Η πόλη διαθέτει ακόμα την «Κουνδούρειο» _ημοτική βιβλιοθήκη που περιλαμβάνει 10.000 τόμους βιβλίων.

Το Κρητικό Λαογραφικό Μουσείο του νομού βρίσκεται στον Άγιο Γεώργιο μέσα σε ένα όμορφο σπίτι του 1800, αυστηρό δείγμα Λασιθιώτικης αρχιτεκτονικής και σε ένα νεότερο συνεχόμενο που έχει αναστηλωθεί σε μεσοαστικό ρυθμό του 1900. Εδώ εκτίθενται όλα τα αντικείμενα της παραδοσιακής και αγροτικής οικιακής ζωής.

Φυσικά κάλλη

Βορειοανατολικά της Μονής Τοπλού βρίσκεται το φοινικόδασος Βάι. Στην όμορφη κοιλάδα που σχηματίζουν δύο λόφοι απλώνονται οι 5.000 φοινικιές που ανεβοκατεβαίνουν αμφιθεατρικά μέχρι τη χρυσαφένια αμμουδιά. Σύμφωνα με το μύθο τα φοινικόδεντρα φύτεψαν μετά από μια επίσκεψη των Φοινίκων που πέταγαν

στη γη τα κουκούτσια από τους χουρμάδες που έτρωγαν. Από τις φοινικιές ή βάγια πήρε το όνομα του το Βάι.

Κοντά στο χωριό Μίλατος βρίσκεται το σπήλαιο της Μιλάτου. Έχει 8 εισόδους σε μήκος 40μ, σε τρία διαφορετικά οριζόντια επίπεδα και καλύπτει έκταση 2100τμ. Δεν έχει αξιόλογο σταλαγματικό ενδιαφέρον. Το 1823 ένας μεγάλος αριθμός γυναικόπαιδων κρύφτηκε στο σπήλαιο για να σωθεί από τους Τούρκους. Ανατολικά του Τζερμιάδω βρίσκεται το σπήλαιο της Τράπεζας που θεωρείται το αρχαιότερο λατρευτικό σπήλαιο του Οροπεδίου και παρουσιάζει μεγάλο αρχαιολογικό ενδιαφέρον.

Στη βόρεια πλευρά του βουνού Δίκτη σε ύψος 1.025 μ. Βρίσκεται το Δικταίο Αντρο το οποίο χωρίζεται σε δυο μέρη. Το πρώτο τμήμα που βρίσκεται βόρεια και είναι επίπεδο έχει συνολικό μήκος 42 μ., πλάτος 19 μ., και ύψος 6,5 μ. Εδώ βρέθηκε κτιστός βωμός και γύρω του τράπεζες σπονδών, ειδώλια σε στάσεις προσευχής και άλλα. Το δεύτερο τμήμα με κατεύθυνση από βορρά προς νότο είναι κατηφορικό, μήκους 85 μ., πλάτους 38 μ., και ύψους 5-14 μ. στο βάθος αριστερά υπάρχει ένας μικρός θάλαμος που σε μια κρυφή εσοχή λέγεται ότι γεννήθηκε ο Δίας. Τα ευρήματα που έφεραν στο φως οι ανασκαφές είναι αρχαιότερα από εκείνα του Ιδαίου Αντρο γεγονός που δικαιολογεί την άποψη ότι ο Δίας γεννήθηκε στο Δικταίο Αντρο αλλά ανατράφηκε στο Ιδαίο Αντρο όπου τον μετέφεραν οι Κουρήτες.

Εκκλησίες και Μοναστήρια

Αρκετές εκκλησίες και μοναστήρια κοσμούν και αυτό το νομό του νησιού με πιο ξακουστή από αυτές τη Μονή Τοπλού. Η Μονή είναι γνωστή και με το όνομα Παναγία Ακρωτηριανή, επειδή βρίσκεται κοντά στο ακρωτήριο Σίδερο. Τοπλού ονομάστηκε επί Τουρκοκρατίας επειδή διέθετε κανόνι (τοπ) από την εποχή της Ενετοκρατίας για να προφυλάσσεται από τους πειρατές. Η σημερινή μορφή της ανήκει στο 17ο αιώνα., οι τοιχογραφίες όμως της εκκλησίας της φανερώνουν ότι υπήρχε από το 14ο αι. Πιστεύεται ότι το μοναστήρι έχει χτιστεί στη θέση παλιάς μονής του 'Αγιου Ισίδωρου. Μέσα στην εκκλησία ανάμεσα στις άλλες σημαντικές φορητές εικόνες υπάρχει η αξιόλογη εικόνα " Μέγας ει Κύριε", του 1770, του Ιωάννη Κορνάρου. Οι τοιχογραφίες στο βόρειο κλίτος είναι του 14ου αιώνα. Η εικόνα της Παναγίας είχε βρεθεί σε σπήλαιο όπου υπάρχει πηγή με νερό που θεωρείται αγίασμα. Το μοναστήρι κατέρρευσε το 1662 μ.Χ. από σεισμό αλλά ξαναχτίστηκε. Το 1821μ.Χ. έπαθε μεγάλες καταστροφές. Το 1704 έγινε σταυροπηγικό και απέκτησε πατριαρχική προστασία. Η Μονή γιορτάζει στις 26 Σεπτεμβρίου, οπότε γίνεται μεγάλο πανηγύρι με πλήθος προσκυνητών. Υπάρχουν αρκετές ακόμα εκκλησίες και μονές στην περιοχή όπως η Μονή Κρουσταλλένιας κοντά στο Οροπέδιο, η Μονή Φανερωμένης, η μονή Αγ. Γεωργίου στο Σεληνάρι, η εκκλησία Παναγία η Κερά, η εκκλησία της Αγ. Παρασκευής στη Ζίρο και πολλές άλλες.

Εορτές και Εκδηλώσεις

Και σε αυτό το νομό πολλές είναι οι γιορτές και οι εκδηλώσεις κατά τη διάρκεια του χρόνου. Στις 24 Ιουνίου γίνεται στο χωριό Πισκοκέφαλο η γιορτή του Κλήδωνα ενώ από 23 έως 30 Ιουλίου γίνεται στη Σητεία η γιορτή Σουλτανίνας. Στις 26 Αυγούστου γίνεται στο χωριό Κριτσά γίνεται αναπαράσταση του Κρητικού γάμου και στις 29 Αυγούστου γίνεται το μεγάλο πανηγύρι στο Οροπέδιο Λασιθίου. Ο τρύγος και η απόσταξη της τσικουδιάς ή ρακής αποτελεί και για αυτή την περιοχή του νησιού μεγάλη γιορτή.

Επίλογος

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω, είναι προφανές ότι η Κρήτη διαθέτει και με το παραπάνω την απαιτούμενη «τουριστική υποδομή» που χρειάζεται για να προσελκύσει το ενδιαφέρον επισκεπτών, όλων των ηλικιών αφού είναι μια περιοχή με πλούσια ιστορία αλλά και με μαγευτική ομορφιά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

3.1 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Είναι πλέον αναμφισβήτητο γεγονός, ότι η Ελληνική οικονομία ταλανίζεται από μια σειρά παραγόντων τόσο εσωτερικών όσο και διεθνών. Κάθε χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης βιώνει την οικονομική κρίση με διαφορετικό τρόπο, σε διαφορετική έκταση και ένταση, ανάλογα με τη δομή της οικονομικής της διάρθρωσης. Διαφορετικά βιώνει η Γαλλία και η Γερμανία την κρίση και διαφορετικά οι χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου όπως η Πορτογαλία, η Ισπανία και η Ελλάδα. Έτσι, κάθε χώρα δρα στο πλαίσιο των κατευθύνσεων της, στο μέτρο των αναγκών και των προβλημάτων της καθώς και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της. Η προσέγγιση, λοιπόν, ότι η κρίση είναι διεθνής και ότι τα προβλήματα της οικονομίας είναι απόρροια αυτής, έχει χαρακτηριστεί από πολλούς οικονομολόγους ως αναποτελεσματική, ότι συσκοτίζει τις ευθύνες των κυρίαρχων δυνάμεων, οδηγεί σε λαθεμένες επιλογές και αδιέξοδα και τελικά δεν βοηθά στην ανασυγκρότηση της οικονομίας, στην άμβλυση των ανισοροπιών και των κοινωνικών προβλημάτων συνοχής που αυτή δημιουργεί.

Οι αρνητικές επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας επιβάλλουν να εντοπίσουμε και να κατανοήσουμε τα αίτια που οδηγούν στη σημερινή πραγματικότητα για να ασκηθούν κατάλληλες και αποτελεσματικές πολιτικές για την αντιμετώπισή τους. Τα αίτια της κρίσης πρέπει να αναζητηθούν αφενός στα χρόνια διαρθρωτικά προβλήματα και τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν, αφετέρου δε, στη διεθνή συγκυρία της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης που τα ανέδειξε με ιδιαίτερα έντονο και οξύ τρόπο. Κυρίαρχο χαρακτηριστικό της οικονομίας είναι η ύπαρξη διαρθρωτικών προβλημάτων πολύ πριν την εμφάνιση της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης, τα οποία διογκώθηκαν τα τελευταία χρόνια με την εμμονή στην άσκηση πολιτικών προς τη κατεύθυνση των αυτορυθμιζόμενων αγορών. Η κρίση στην Ελλάδα αναμένεται να έχει μεγαλύτερο βάθος και διάρκεια από ότι σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ακριβώς γιατί η δομή και τα διαρθρωτικά προβλήματα όχι μόνο είναι διαφορετικά, αλλά διατηρούνται και καθημερινά, κάτω από τις συνθήκες της διεθνούς κρίσης, γίνονται μεγαλύτερα και οξύτερα αντί να αμβλύνονται.

Η κρίση, λοιπόν, παράχθηκε από το ίδιο το σύστημα, είναι το αποκορύφωμα της τριακονταετούς κυριαρχίας, σε παγκόσμιο επίπεδο, μιας οικονομικής θεώρησης και πολιτικής που βασίζεται στις πλήρως απελευθερωμένες και αυτορυθμιζόμενες αγορές με τη σταδιακή απομάκρυνση του κοινωνικού κράτους και των πολιτών από τις οικονομικές λειτουργίες. Βασισμένη στη λογική ότι η κυβερνητική δραστηριότητα πρέπει να περιοριστεί και να αντικατασταθεί από τις δυνάμεις της αγοράς οι οποίες και ξέρουν να αυτορυθμίζονται ώστε να δημιουργείται το καλύτερο αποτέλεσμα. διότι όταν οι δυνάμεις της αγοράς λειτουργούν ανεξέλεγκτα, χωρίς αποτελεσματική ρύθμιση και εποπτεία δύναται η δυνατότητα μεγαλύτερης ανάπτυξης των μεγάλων συμφερόντων, δημιουργώντας ανισότητες με αποτέλεσμα αντί να διασπείρουν τους κινδύνους αυτές τους αυξάνουν. Οι ακολουθούμενες πολιτικές επιπλέον, οδήγησαν στην οικονομική κρίση, της οποίας ως μοναδική λύση πλέον διαφαίνεται η υιοθέτηση

μιας κεϋνσιανής θεώρησης της οικονομίας και η άσκηση όλων εκείνων των ιδεών που την στοιχειοθετούν.

3.2 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Το 2008- 2009 το μεγαλύτερο μέρος του βιομηχανικού κόσμου εισήλθε σε μία σε μία βαθιά ύφεση που εξελίχτηκε σε οικονομική κρίση. Όπου είχε τις ρίζες της στις αλόγιστες πρακτικές δανεισμού που αφορούν την παραγωγή και διανομή του ενυπόθηκου χρέους, στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Απώλειες δανείων το 2007 εξέθεσαν άλλα ριψοκίνδυνα δάνεια και υπερδιογκωμένες τιμές στα ενεργητικά περιουσιακά στοιχεία των εταιρειών. Με την αύξηση του αριθμού των απωλειών ένας πανικός δημιουργήθηκε μεταξύ των απωλειών και των τραπεζικών δανείων. Η αβέβαιη οικονομική κατάσταση έγινε πιο δύσκολη από την απότομη αύξηση της τιμής του πετρελαίου και των τιμών στα τρόφιμα.

Η εξωφρενική αύξηση των στοιχείων των ενεργητικών και της συνδεδεμένης "έκρηξης" στη ζήτηση θεωρείται αποτέλεσμα της εκτεταμένης περιόδου της εύκολης διαθέσιμης πίστωσης, στην ανεπαρκή ρύθμιση και εποπτεία και στην αύξηση των οικονομικών ανισοτήτων. Στη συνέχεια καθώς οι τιμές των μετοχών και των ακινήτων μειώθηκαν πολλές μεγάλες και καλά εδραιωμένες επενδυτικές και εμπορικές τράπεζες των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ευρώπης αντιμετώπισαν τεράστιες απώλειες και αρκετές χρεοκόπησαν οι περισσότερες απαίτησαν μαζική δημόσια ενίσχυση.

Μια παγκόσμια ύφεση είχε σαν αποτέλεσμα την απότομη ύφεση στις διεθνείς συναλλαγές, την άνοδο της ανεργίας και την κατάρρευση των τιμών των βασικών εμπορευμάτων. Κοινωνικές αναταραχές και πολιτικές αλλαγές εμφανίστηκαν στον απόηχο της κρίσης.

Τον Δεκέμβριο του 2008, η «NBER» δήλωσε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής ήταν σε οικονομική ύφεση από τον Δεκέμβριο του 2007 και πολλοί οικονομολόγοι εξέφρασαν την ανησυχία τους ότι δεν υπάρχει τέλος στην πτώση των βασικών οικονομικών δεικτών μέσα στην ύφεση και ότι η αποκατάσταση δεν μπορεί να εμφανιστεί μέχρι τα τέλη του 2011. Η οικονομική ύφεση είναι χειρότερη από την μεγάλη ύφεση της δεκαετίας του 1930, σύμφωνα με εκτιμήσεις οικονομολόγων. Το ποσοστό ανεργίας έχει αυξηθεί από τον Σεπτέμβριο του 2008. Μέχρι τον Μάρτιο του 2009, υπολογίζεται ότι έχουν χαθεί 742.000 θέσεις εργασίας. Το ποσοστό ανεργίας σήμερα για τις Ηνωμένες Πολιτείες είναι 8,5% . Το διεθνές νομισματικό ταμείο είχε προειδοποιήσει για τους "ανησυχητικούς παραλληλισμούς" μεταξύ της σημερινής οικονομικής κρίσης και της "Μεγάλης Ύφεσης", παρά τα πρωτοφανή μέτρα που έχουν ληφθεί από τις κεντρικές τράπεζες και τις κυβερνήσεις παγκοσμίως.

Μέσα στη δεκαετία του 2000 σημειώθηκε μια οικονομική "έκρηξη" στις τιμές, που επικεντρώνεται κυρίως σε βασικά εμπορεύματα και την αγορά ακινήτων. Αυτή η άνοδος στις τιμές των βασικών εμπορευμάτων σήμαινε το τέλος της ύφεσης στα βασικά εμπορεύματα που έλαβε χώρα από το 1980 έως το 2000. Το 2008 οι τιμές πολλών βασικών εμπορευμάτων, ειδικά του πετρελαίου και των τροφίμων αυξήθηκαν σε τόσο μεγάλο βαθμό ώστε να προκαλέσουν πραγματική οικονομική καταστροφή, που απειλεί με «stagflation» και ανατροπής της παγκοσμιοποίησης σε οικονομικό επίπεδο.

3.3 ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΚΡΗΤΗΣ

Πολλοί αναλυτές στις μέρες μας θεωρούν και υποστηρίζουν πως η Κρήτη βρίσκεται στο στάδιο κορεσμού λόγω της παγκόσμιας κρίσης και πρέπει να παρθούν δραστικές αποφάσεις για αποφυγή των χειροτέρων. Ο Κρητικός τουρισμός πρέπει στο σύνολό του να αποκτήσει το στοιχείο της μοναδικότητας του. Πρέπει να αποκτήσει την ιδιαίτερη ταυτότητά του ενσωματώνοντας τις άυλες και υλικές αξίες του χώρου του.

Η κρίση έχει επηρεάσει αρνητικά και τον εσωτερικό τουρισμό με τις διανυκτερεύσεις να παρουσιάζουν απώλειες που ξεπερνούν το 20%, ενώ μεγαλύτερη είναι η μείωση στα έσοδα των ξενοδοχείων. Στη Χαλκιδική η μείωση των διανυκτερεύσεων των Ελλήνων την υψηλή περίοδο (από 15 Ιουλίου ως 25 Αυγούστου) εκτιμάται ότι θα κυμανθεί γύρω στο 10%, ενώ στα Χανιά τον Ιούλιο και τον Αύγουστο κυμαίνεται από 15%20%, αφού μόνο σε ποσοστό 40% οι Έλληνες που φθάνουν στην περιοχή διαμένουν σε κάποιο τουριστικό κατάλυμα. Ίδια τάση επικρατεί και στο Ηράκλειο, όπου οι διανυκτερεύσεις των ημεδαπών μειώθηκαν κατά 20%. Από την άλλη στα νησιά του Ιονίου η ολοκλήρωση της Εγνατίας οδού έχει αυξήσει σημαντικά την οδική πρόσβαση από τη Βόρεια Ελλάδα, ωστόσο παρατηρείται δραματική μείωση των εσόδων ως και 40%. Αντίθετα στη Ρόδο τόσο οι διανυκτερεύσεις όσο και οι αφίξεις από το εξωτερικό τον Αύγουστο αναμένεται να κινηθούν στα περυσινά επίπεδα.

Σύμφωνα με μελέτη που εκπόνησε για τον τουρισμό και ευρύτερα την οικονομία της Κρήτης, το ΜΑΙΧ (Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων) τμήμα οικονομίας και διοίκησης, σε συνεργασία με το Πολυτεχνείο και το Πανεπιστήμιο Κρήτης τα κύρια συμπεράσματα της έκθεσης έδειξαν πως σε σχέση με τους άλλους νομούς της Ελλάδας, καταγράφεται ότι οι νομοί της Κρήτης κατέχουν ικανοποιητικές θέσεις, από την όγδοη έως την εικοστή θέση. Τις καλύτερες θέσεις καταλαμβάνουν οι νομοί της Κρήτης στον τριτογενή τομέα, ακολουθεί ο πρωτογενής τομέας και μετά είναι ο δευτερογενής τομέας.

Παρακολουθώντας το εισόδημα ανά φορολογούμενο, ο νομός Ρεθύμνης κατέχει την πρώτη θέση στην περιφέρεια και την όγδοη πανελλαδικά, με 14.611 ευρώ. Στις αποταμιευτικές καταθέσεις ανά κάτοικο ο νομός Λασιθίου κατέχει την πρώτη θέση στην Κρήτη και τη δέκατη τέταρτη θέση, πανελλαδικά με 12.313 ευρώ. Όσον αφορά στις νέες κατοικίες ο νομός Χανίων καταλαμβάνει την έκτη θέση πανελλαδικά και την πρώτη στην Κρήτη με 1,52 νέες κατοικίες ανά κάτοικο. Ενώ ο νομός Ηρακλείου έρχεται πρώτος στην περιφέρεια Κρήτης και τρίτος σε όλη την Ελλάδα στα επιβατικά αυτοκίνητα με 44,8 ανά 100 κατοίκους.

Τέλος, το ποσοστό ανεργίας της Ελλάδας για το έτος 2008 διαμορφώθηκε στο 7,6%, με το νομό Ρεθύμνης να παρουσιάζει το μεγαλύτερο ποσοστό στην Κρήτη με 10,3%, ενώ ο νομός Λασιθίου εμφανίζει το μικρότερο ποσοστό με 3,8%. Για το 2009, σε πανελλαδικό επίπεδο η ανεργία το Β' τρίμηνο έφτασε το 8,9%, ενώ τους καλοκαιρινούς μήνες Ιούλιο και Αύγουστο το ποσοστό ανεργίας έφτασε στο 9,6% και 9%, αντίστοιχα, τη στιγμή που ο κατατεθειμένος προϋπολογισμός αναμένει ποσοστό ανεργίας ίσο με 9,7%.

Σε επίπεδο περιφέρειας, η Κρήτη για το Β' τρίμηνο έφτασε το 8%, σε σχέση με το 5% του αντίστοιχου τριμήνου του 2008. Ανάλογα ποσοστά αύξησης της ανεργίας σε σχέση με το 2008 αναμένονται ξεχωριστά σε όλους τους νομούς της Κρήτης για το έτος 2009.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΕΝΝΑΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

4.1. Η Κατάσταση του Τουρισμού στην Κρήτη

Όλοι γνωρίζουμε ότι, έως και σήμερα, η Κρήτη είναι ένας πολύ γνωστός τουριστικός προορισμός που έχει καθιερωθεί ως προορισμός του ήλιου και της θάλασσας, ενώ διαθέτει και τόσους άλλους πόρους ικανούς να στηρίξουν την ανάπτυξη του θεματικού τουρισμού που τόσο έχει ανάγκη.

Όταν κατά τη δεκαετία του 50 χαράχθηκε η τουριστική πολιτική στην Ελλάδα, η Κρήτη δεν συμπεριλαμβανόταν αρχικά στα σχέδια των περιοχών που επρόκειτο ν' αναπτυχθούν. (Καραγιάννης Στ. – Έξαρχος Γ. 2006)

Ο τουρισμός εμφανίστηκε στη μεγαλόνησο, με τη μαζική του μορφή στις αρχές του 1970. Πρώτα αναπτύχθηκε τουριστικά το βόρειο τμήμα του νησιού, το οποίο εξακολουθεί να αποτελεί τον κύριο κορμό της τουριστικής υποδομής. Όλες σχεδόν οι υποδομές του νησιού είχαν ήδη δημιουργηθεί στο βόρειο τμήμα του. Οι μεγάλες πόλεις, τα αεροδρόμια, τα λιμάνια οι μεγάλοι δρόμοι, βρίσκονται στο βόρειο τμήμα. Έτσι εμφανίστηκαν οι πρώτοι μεγάλοι επιχειρηματίες, οι οποίοι δημιούργησαν τις πρώτες μονάδες στο βόρειο τμήμα του νομού Λασιθίου, στην παραλιακή ζώνη δυτικά και ανατολικά του Ηρακλείου και Ανατολικά του Ρεθύμνου ενώ αργότερα προστέθηκαν ξενοδοχειακές μονάδες δυτικά των Χανίων καθώς και στην περιοχή της Γεωργιούπολης. Στο νότιο τμήμα του νησιού ο τουρισμός ξεκίνησε αρχικά σε συγκεκριμένα σημεία-προορισμούς τους οποίους «ανακάλυψαν» οι hippies, όπως είναι τα Μάταλα στο νομό Ηρακλείου, η Αγία Γαλήνη στο νομό Ρεθύμνου και η Παλαιόχωρα στο νομό Χανίων. Σταδιακά το μοντέλο του μαζικού τουρισμού επεκτάθηκε και στο νότιο τμήμα του νησιού με αρχή στην περιοχή της Ιεράπετρας και στη συνέχεια στις περιοχές που προαναφέρθηκαν.

Όμως δεν έχει πάρει τη μορφή ανάπτυξης που έχει στο βόρειο τμήμα και σε αρκετές περιπτώσεις έχουν αποφευχθεί προβλήματα που παρουσιάστηκαν στο βόρειο Τμήμα του νησιού. Επόμενο ήταν ο πληθυσμός να στραφεί σταδιακά στα επαγγέλματα του τριτογενούς τομέα όπως είναι ο τουρισμός και το εμπόριο, δεδομένου ότι αυτοί οι τομείς προσέφεραν κάθε χρόνο ολοένα και υψηλότερα εισοδήματα. Ταυτόχρονα υπήρξαν σημαντικές αλλαγές στον πρωτογενή τομέα, (αγροτοκτηνοτροφία) ο οποίος παρά το ότι αποτελεί ένα σημαντικό πυλώνα της οικονομικής ανάπτυξης στην Κρήτη, έχει υποβαθμιστεί αρκετά τόσο ως προς τις οικονομικές του αποδόσεις όσο κυρίως και ως προς τις δυνατότητές του να διασυνδεθεί με την υποστήριξη και τον εφοδιασμό του τουριστικού τομέα. Έτσι ο τουρισμός έγινε το σημαντικότερο ίσως κομμάτι της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης της Κρήτης.

Η τουριστική ανάπτυξη όμως ήρθε απότομα στο νησί και αυτό γιατί υπήρξε αθρόα εισροή τουριστών οι οποίοι διακινήθηκαν κυρίως μέσω μεγάλων γραφείων τουρισμού. Η μαζική ανάπτυξη και οι προσδοκίες που δημιουργήθηκαν οδήγησαν συχνά σε υπερβολές. Εκτός από τις μεγάλες τουριστικές μονάδες, σε πολλές περιπτώσεις δημιουργήθηκαν νοοτροπίες γρήγορου και άμεσου πλουτισμού με πρόχειρες υποδομές όπως είναι τα διάφορα «Rent Rooms». Με αυτόν τον τρόπο έγιναν ριζικές αλλαγές στις τοπικές κοινωνίες, ενώ και το τοπίο στις τουριστικές

περιοχές άρχισε να αλλάζει λόγω των άναρχων υποδομών. Εξαιτίας αυτού, το φυσικό περιβάλλον δεν προστατεύτηκε όσο θα έπρεπε. Το πρότυπο του μαζικού τουρισμού με επικέντρωση στον ήλιο και στη θάλασσα αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις και στην φτηνή νυχτερινή διασκέδαση, κυριαρχεί στην Κρήτη και είναι γεγονός ότι το πρότυπο αυτό υπό τις παρούσες συνθήκες είναι πολύ ευάλωτο στην ανάπτυξη ανταγωνιστικών αγορών. Γαλάνη-Μουτάφη Β. (2002),

Η διαδικασία που οδήγησε στη διαμόρφωση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, προέκυψε από τα προβλήματα και τις νέες ανάγκες που δημιουργήθηκαν από το μαζικό τουρισμό. Όπως είδαμε το πρότυπο του μαζικού τουρισμού κυριάρχησε σε παγκόσμιο επίπεδο στη χρονική περίοδο μετά το 1970 και συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη πολλών περιοχών και κρατών του κόσμου. Το ίδιο συνέβη στην Ελλάδα και ειδικότερα στην Κρήτη.

Η αύξηση του αριθμού των τουριστών και η αύξηση του τουριστικού συναλλάγματος ήταν για χρόνια οι πρώτες προτεραιότητες χωρίς ταυτόχρονη διαφύλαξη του περιβάλλοντος, της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και χωρίς αντίστοιχη ανάπτυξη συγκεκριμένων και αναγκαίων υποδομών. Όμως τα βασικά χαρακτηριστικά της ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού ήταν και είναι:

- 1) οι οργανωμένες και εκτεταμένες υποδομές και υπηρεσίες που προσφέρει
- 2) η καθοριστική παρουσία του προτύπου στην παραγωγική δομή της περιοχής που έχει ως αποτέλεσμα σχεδόν το σύνολο των υπολοίπων κλάδων να εξαρτώνται σταδιακά από τον τουρισμό
- 3) οι συχνά δυσμενείς επιπτώσεις της ανάπτυξης του στην τοπική κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον.

Η εποχικότητα της ζήτησης με αιχμή συγκεκριμένη εποχή του χρόνου (ανάλογα την τουριστική περιοχή), είναι τέλος άλλο ένα βασικό χαρακτηριστικό. Οι περιοχές αυτές έχουν κατά κύριο λόγο πλούσιους περιβαλλοντικούς και πολιτισμικούς πόρους και μετατρέπονται σταδιακά σε τουριστικά θέρετρα εποχιακά (καλοκαίρι η χειμώνα) με συγκροτημένη διαφημιστική εικόνα σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο. Η Κρήτη αποτελεί έναν κατ' εξοχή καλοκαιρινό προορισμό, με τάσεις μάλιστα σμίκρυνσης της τουριστικής περιόδου που τα τελευταία χρόνια διαρκεί από το Μάιο ως τον Οκτώβριο. www.ebeh.gr/- <http://www.eber.gr/>

Στις αρχές της δεκαετίας του '90 όλα τα παραπάνω, προβληματίσαν τους άμεσα αρμόδιους με τον τουρισμό (από τους ξενοδόχους ως τη πολιτεία) και έγινε κατανοητό ότι πρέπει να επιδιωχθούν νέα μοντέλα τουριστικής ανάπτυξης. Έτσι τουλάχιστον θεωρητικά, από τα μέσα της ίδιας δεκαετίας δόθηκε βάρος στο λεγόμενο ποιοτικό τουρισμό ή τουρισμό υψηλών εισοδημάτων και στον εναλλακτικό τουρισμό ο οποίος πράγματι στην Κρήτη φαίνεται να έχει σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης. Ξεκίνησαν επίσης προσπάθειες για την εξασφάλιση της αειφορίας του τουρισμού και τη διασύνδεσή του με το περιβάλλον ενώ τελευταία γίνονται συζητήσεις για την συνολική επανασχεδίαση της τουριστικής πολιτικής, με την προσπάθεια για επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και τη δημιουργία δικτύων μεταξύ των διαφόρων τομέων της οικονομίας και κυρίως με τη διασύνδεση της τοπικής παραγωγής αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων με τον τουρισμό, χωρίς όμως σημαντικές εξελίξεις σ' αυτό τον τομέα. . Σημαντική παράμετρος που επηρεάζει σήμερα τον τουρισμό της Κρήτης αλλά και της Ελλάδας συνολικά, είναι η ανάδειξη ανταγωνιστικών αγορών κυρίως των παραμεσόγειων χωρών της Βόρειας Αφρικής και της Τουρκίας. Για να κρατηθεί λοιπόν σε σημαντικό βαθμό ο τουρισμός ως πυλώνας της Ελληνικής Οικονομίας, απαιτείται η βελτίωση της ποιότητας και φυσικά της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος. Προς την κατεύθυνση αυτή η

μετεξέλιξη του τουριστικού προτύπου είναι απαραίτητη και καθιστά την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού επιτακτική ανάγκη.

4.2 Οι επιχειρήσεις εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη.

Όπως είπαμε η τουριστική ανάπτυξη της Κρήτης ξεκίνησε και αναπτύχθηκε κυρίως με το πρότυπο του μαζικού τουρισμού, προσφέροντας βασικά τον ήλιο, τη Θάλασσα, τις αμμουδερές παραλίες και σε αρκετές περιπτώσεις υποσχέσεις εφήμερων σχέσεων. (Συχνά το πρότυπο αυτό καταγράφηκε ως τα τέσσερα S από τις λέξεις Sun, Sea, Sand, Sex). Το πρότυπο αυτό αλλοίωσε σε μεγάλο βαθμό το φυσικό αλλά και το πολιτιστικό περιβάλλον του νησιού.

Από τη δεκαετία του 1980 ήδη αλλά κυρίως του 1990, άρχισαν να αναπτύσσονται νέες αντιλήψεις σχετικά με την προώθηση του τουρισμού και με τη συνέργεια συγκεκριμένων πολιτικών αλλά και με την οικονομική βοήθεια Ευρωπαϊκών προγραμμάτων άρχισαν να αναπτύσσονται εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Οι πρώτες μορφές ήταν οι λεγόμενες αγροτουριστικές εγκαταστάσεις, οι οποίες σε αρκετές περιπτώσεις κατασκευάστηκαν μεν αλλά δεν λειτούργησαν για το σκοπό που χτίστηκαν ή και χρηματοδοτήθηκαν. Αργότερα, ειδικά από το τέλος της δεκαετίας του 90, το τοπίο άρχισε να ξεκαθαρίζει. Εκτός από τις κλασικές αγροτουριστικές εγκαταστάσεις άρχισαν να αναπτύσσονται και άλλες μορφές εναλλακτικού τουρισμού ακολουθώντας αφενός μεν τις απαιτήσεις των αντίστοιχων-Ευρωπαίων κυρίως- τουριστών αλλά και τις δυνατότητες του Κρητικού περιβάλλοντος, το οποίο προσφέρει μεγάλες δυνατότητες εναλλακτικών δραστηριοτήτων. Παρακάτω επιχειρούμε μια καταγραφή όσο το δυνατό πληρέστερη των δραστηριοτήτων εναλλακτικού τουρισμού που υπάρχουν στην Κρήτη αλλά και μια ποσοτική καταγραφή των αντίστοιχων εκμεταλλεύσεων.

4.3 Οι τρεις άξονες ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη.

Θα έλεγε κανείς ότι με βάση τον ορισμό του εναλλακτικού τουρισμού, η Κρήτη έχει ιδιαίτερα πλεονεκτήματα τα οποία μπορεί να αξιοποιήσει προκειμένου να αναπτύξει τον τουρισμό αυτής της μορφής. Όλοι συμφωνούν ότι οι τρεις άξονες αυτοί είναι οι παρακάτω: (Τερζάκης Δημήτρης 2009)

A) Η Φύση

Το φυσικό περιβάλλον της Κρήτης, είναι ιδιαίτερα προικισμένο. Αποτελεί ένα σύνολο στο οποίο παρουσιάζεται τεράστια ποικιλία τοπίων, τα οποία περιλαμβάνουν βραχώδεις και αμμώδεις παραλίες, λόφους και βουνά άλλοτε απόκρημνα και άλλοτε εύκολα στην προσπέλαση, ψηλά βουνά με αλπικό περιβάλλον ακόμη και υποτροπικά δάση από φοινικόδεντρα.. Περιλαμβάνονται επίσης δάση από ελιές, ποικίλες άλλες καλλιέργειες ενταγμένες στο φυσικό περιβάλλον, φυσικές και τεχνητές λίμνες. Η εναλλαγή του τοπίου είναι ιδιαίτερα έντονη. Στο σύνολο αυτό περιλαμβάνονται αρκετά και σημαντικά σπήλαια, περιοχές εξαιρετικού κάλους, φαράγγια με παγκόσμια φήμη αλλά και σημαντικότερα ιστορικά, πολιτιστικά και θρησκευτικά μνημεία. Εξαιρετική ποικιλία αλλά και μοναδικότητα παρουσιάζει επίσης η πανίδα και η χλωρίδα του τόπου. Υπάρχουν σπάνια και μοναδικά ζώα

(π.χ. Κρητικός Αίγαγρος), όπως επίσης σπάνια και μοναδικά βότανα. Το κλίμα επίσης είναι ήπιο με ήπιους χειμώνες και σχετικά δροσερά καλοκαίρια και μικρή υγρασία, ενώ η Καλοκαιρινή περίοδος διαρκεί από το Μάιο μέχρι το Νοέμβριο.. www.explorecrete.com/.../ecology-gr.html

Όλα αυτά, έχουν κάνει την Κρήτη ένα σπουδαιότατο πόλο έλξης τουριστών, όπως έχουμε ήδη αναφέρει σε προηγούμενο κεφάλαιο. Όμως προσφέρουν επιπλέον σημαντικές δυνατότητες στην ανάπτυξη όλων των ειδών τουρισμού και ιδιαίτερα εκείνων που χαρακτηρίζονται εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

Η βιοποικιλότητα, το ιδιαίτερο περιβάλλον, ευνοούν την ανάπτυξη δυνατοτήτων για την κάλυψη κάθε μορφής σχεδόν αναζητήσεων που θα έχει ένας περιηγητής, ο οποίος αναζητεί διάφορες εναλλακτικές μορφές αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου του.

Ο δεύτερος άξονας για την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού είναι:

B) Οι άνθρωποι

Οι Κρητικοί φημίζονται για τη φιλοξενία τους. Χαρακτηρίζονται επίσης από συγκεκριμένα ήθη και έθιμα με τα οποία χαιρόνται τη ζωή και αξιοποιούν τις δυνατότητες του νησιού. Ο εγκάρδιος χαρακτήρας, η παραδοσιακή υποδοχή και ο σεβασμός στον ξένο, η ευκολία στη δημιουργία ανθρώπινων σχέσεων, καθιστά πολλές φορές τη σχέση του κρητικού-επιχειρηματία με τον τουρίστα πελάτη του σχέση διαπροσωπική και όχι απλά επαγγελματική. Η δυνατότητες που προσφέρει στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, είναι αυτονόητη, ιδιαίτερα όταν στις μορφές αυτές περιλαμβάνονται δραστηριότητες συμμετοχής στις τοπικές δραστηριότητες όπως είναι ο τρύγος, η συλλογή ελαιόκαρπου, το τάισμα των ζώων, η ενεργητική συμμετοχή σε παραγωγικές αλλά συνάμα παραδοσιακές δραστηριότητες, όπως τα ρακοκάζανα, η κουρά των ζώων κ.λ.π. **Μασούρη Πηνελόπη. (2009),**

Ο τρίτος άξονας ο οποίος συμβάλλει στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι:

Γ) Το πρότυπο της Κρητικής διατροφής

Η παραδοσιακή Κρητική διατροφή από αρχαιοτάτων χρόνων φαίνεται να συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά εκείνα που την καθιστούν άριστη, όπως είχε δείξει η μελέτη των 7 χωρών, που άρχισε το 1960 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Από τη μελέτη αυτή, η οποία περιλάμβανε τη διαχρονική παρακολούθηση μιας ομάδας 700 περίπου ανδρών αγροτικής περιοχής της Κρήτης, φάνηκε ότι ο πληθυσμός αυτός είχε τους λιγότερους θανάτους από

έμφραγμα της καρδιάς και τις διάφορες μορφές καρκίνου σε σύγκριση με άλλες ανεπτυγμένες χώρες. Ο πληθυσμός της Κρήτης ήταν ο μακροβιότερος σε σύγκριση με άλλες ανεπτυγμένες χώρες. **Αγοραστάκης Γιώργος, (2005)**

Χαρακτηριστικό ήταν το γεγονός ότι το 1991, που ο Τομέας Κοινωνικής Ιατρικής του Πανεπιστημίου Κρήτης ανέλαβε την επανεξέταση των ηλικιωμένων κατά το 31ο έτος της μελέτης, οι επιζώντες στην Κρήτη ήταν το 50% περίπου του αρχικού πληθυσμού, ενώ στη Φινλανδία δεν υπήρχαν επιζώντες! **Ψιλάκης Νίκος –Μαρία, 22-7-2008,**

Η άριστη υγεία και μακροζωία των Κρητικών αποδίδεται στην παραδοσιακή διατροφή τους. Η διατροφή αυτή ήταν απλή και περιλάμβανε κυρίως ελαιόλαδο που έδινε το ένα τρίτο περίπου της ημερήσιας ενέργειας σε κάθε άτομο, ενώ το μεγαλύτερο μέρος της ενέργειας προερχόταν από δημητριακά, κυρίως ψωμί, όσπρια, λαχανικά, φρούτα και σπανιότερα σε μικρές ποσότητες από αυγά, τυρί, γάλα, κρέας, ψάρι και λίγο κόκκινο κρασί σε κάθε γεύμα. Η απλή αυτή παραδοσιακή διατροφή της Κρήτης έχει αλλοιωθεί τις τελευταίες δεκαετίες κυρίως από τις νεότερες γενιές. Όμως η αξία της είναι πια αποδεδειγμένη και η προσπάθεια για την ανάδειξή της εκ νέου, αποτελεί μια σημαντική επένδυση όχι μόνο στην υγεία των κατοίκων αλλά και των

επισκεπτών. Επιπλέον η κρητική διατροφή διανθίζεται ολοένα και περισσότερο με δημιουργικές προτάσεις βασισμένες σ' αυτήν, οι οποίες προκαλούν το ενδιαφέρον των επισκεπτών. Σε όλες σχεδόν τις μονάδες εναλλακτικού τουρισμού προάγεται με διάφορες μορφές και το πρότυπο της Κρητικής διατροφής.

4.4 Δραστηριότητες Εναλλακτικού Τουρισμού που υπάρχουν στην Κρήτη

Η Κρήτη είναι το πέμπτο μεγαλύτερο νησί της Μεσογείου, όπου δεσπόζουν επιβλητικές οροσειρές, στρωμένο με φαράγγια, έχοντας χιλιάδες σπηλαία και πάνω από όλα το πιο ήπιο κλίμα στην Ευρώπη.

Η κρητική ύπαιθρος είναι γεμάτη ίχνη των πολιτισμών που άνθισαν εκεί. Πέρα από το Μινωικά μνημεία βλέπει κανείς Ελληνιστικά και Ρωμαϊκά ερείπια, Βυζαντινές εκκλησίες και μοναστήρια, Ενετικά κάστρα και φρούρια.

Από τα παραπάνω κατανοείται ότι η Κρήτη διαθέτει ως προορισμός τις προϋποθέσεις, τα στοιχεία εκείνα που χρειάζονται ώστε να αναπτυχθούν διάφορες μορφές εναλλακτικού τουρισμού. Όπως ο αγροτουρισμός, ο τουρισμός περιπέτειας, ο αθλητικός τουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός, κλπ (Hellenic SunEditions, 2003).

Οι απαραίτητες όμως προϋποθέσεις δεν αρκούν, αφού, ενώ υπάρχουν πολλοί προορισμοί πλούσιοι σε “απαραίτητες” προϋποθέσεις, αρκετοί από αυτούς δεν αναπτύσσονται επειδή στερούνται “επιβεβλημένων”, δηλαδή δημοσιών και/ή ιδιωτικών επενδύσεων (Ανδριώτης, 2005).

Α) Διαμόνη σε Παραδοσιακά καταλύματα και Ξενώνες (Αγροτουρισμός)

Ο αριθμός των παραδοσιακών καταλυμάτων στην Κρήτη αυξάνεται συνεχώς. Σε αρκετές περιοχές του νησιού υπάρχουν ξενοδοχεία και μονάδες διαμονής με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά προσαρμοσμένα στο φυσικό περιβάλλον και στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική της κρητικής υπαίθρου.

Πρόκειται στην ουσία για οικοτουριστικές μονάδες. Η διαμόνη σε παραδοσιακούς οικισμούς από πέτρα και ξύλο ή ενταγμένους στο οικείο φυσικό περιβάλλον, δίνει μια διαφορετική αίσθηση αυθεντικότητας και ενθουσιάζει συχνά τους επισκέπτες, δίνοντας μια άλλη διάσταση στις διακοπές τους. Οι διακοπές σε αγροτουριστικό κατάλυμα στην Κρήτη συχνά συνδέονται άρρηκτα με τη φημισμένη Κρητική διατροφή, όπου ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να δοκιμάσει ή/και να βοηθήσει στην προετοιμασία της. Κάποιες αγροτουριστικές μονάδες έχουν ιδιόκτητες καλλιέργειες και φάρμες, όπου παράγονται προϊόντα βιολογικά και σε αρκετές περιπτώσεις με αναπαράσταση των παλαιών τρόπων παραγωγής. Έτσι γνήσια κρητικά προϊόντα όπως τυρί και μέλι, λαχανικά, ελαιόλαδο, θυμάρι, φασκόμηλο, παξιμάδια, ρίγανη, κρασί και τσικουδιά από ντόπια σταφύλια και αρωματικά φυτά προσφέρονται στους επισκέπτες συμβάλλοντας στην αίσθηση αυθεντικότητας και εναλλακτικής προσέγγισης των διακοπών. Πολλά από αυτά αποτελούν τα κύρια συστατικά του φαγητού τους, το οποίο συνήθως είναι μαγειρεμένο από την ίδια την ιδιοκτήτρια ή κάποια άλλη νοικοκυρά του πλησιέστερου χωριού βασισμένο πάντα σε παραδοσιακές συνταγές. Επιπρόσθετα σε αρκετές περιπτώσεις δίνεται η δυνατότητα να συμμετέχουν οι επισκέπτες ενεργά στην ετοιμασία του φαγητού ή ακόμα και να μάθουν μυστικά της παραδοσιακής κρητικής μαγειρικής, της παραδοσιακής βιολογικής καλλιέργειας κηπευτικών και της παρασκευής γλυκών μέσα από οργανωμένα μαθήματα που παρέχονται.

Οι δραστηριότητες που προσφέρονται στους παραδοσιακούς ξενώνες μπορεί να είναι η βόλτα με άλογα, ποδηλασία στο βουνό, ο περίπατος στο δάσος, η διάσχιση κάποιου φαραγγιού, η καλλιέργεια της γης και το τάϊσμα των ζώων, η παρασκευή ψωμιού ή παραδοσιακών γλυκών.

Σε όλη την Κρήτη έχουν δημιουργηθεί αρκετές τέτοιες μονάδες ο αριθμός των οποίων ξεπερνά τις 500. Όμως ένα ερώτημα είναι πόσες και ποιες από τις εκμεταλλεύσεις αυτές ξεχωρίζουν πραγματικά για τα αγροτουριστικά τους χαρακτηριστικά ή είναι απλά χώροι διαμονής σε μη αστικό περιβάλλον πρόκειται δηλαδή στην ουσία για άλλη μια εκδοχή του «Rent Rooms». Είναι γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να συμβαίνει αυτό αλλά και σε αρκετές άλλες υπάρχουν πραγματικά αγροτουριστικές και οικοτουριστικές εκμεταλλεύσεις. **Θανάσης Αντωνίου 2009**

Παραδείγματα τέτοιων μονάδων είναι ο «Αρόλιθος» στο Ηράκλειο, όπου πρόκειται για την αναπαράσταση στην ουσία ενός παραδοσιακού κρητικού χωριού και η «Μηλιά» στα Χανιά, η οποία πρόκειται για μια αναπαλαίωση- αποκατάσταση ενός παλιού και εγκαταλειμμένου χωριού το οποίο έχει μετατραπεί σε ξενώνα και εστιατόριο με σημαντικά στοιχεία των παραδοσιακών δραστηριοτήτων των κρητικών χωριών.

B) Ορειβατικός και ο περιπατητικός τουρισμός

Το είδος αυτό του εναλλακτικού τουρισμού έχει αρχίσει να αναπτύσσεται στην Κρήτη τα τελευταία χρόνια και διαχωρίζεται σε τρεις βασικές δραστηριότητες:

1) Πεζοπορία

Είναι μια αρκετά διαδεδομένη δραστηριότητα που συνδυάζεται με την περιήγηση περιοχών της Κρήτης, την επίσκεψη απομονωμένων αρχαιολογικών χώρων, ή χώρων θρησκευτικού ενδιαφέροντος και βέβαια περιοχών ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του φαραγγιού της Σαμαριάς, όπου η πεζοπορία παίρνει μαζική διάσταση, αλλά και άλλων φαραγγιών στα οποία η συγκεκριμένη δραστηριότητα ασκείται σε ποιο ήπια μορφή. Επιπλέον η πεζοπορία στο δίκτυο του μονοπατιού E4, είναι μια σημαντική εναλλακτική δραστηριότητα η οποία ολοένα και αναπτύσσεται. Ολόκληρη η Κρήτη αποτελεί ένα πεδίο πρόσφορο στην πεζοπορία και είναι γεγονός ότι υπάρχουν πολλές διαδρομές, για κάθε επισκέπτη ανάλογα με τις δυνατότητες και τις επιθυμίες του όμως δεν υπάρχει συγκεκριμένη πολιτική ανάπτυξης αυτού του τύπου τουρισμού και είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμη και σήμερα συχνά δημιουργούνται διαδρομές και μονοπάτια με πρωτοβουλία των τουριστών, χωρίς την προώθηση τέτοιων δυνατοτήτων με πρωτοβουλία των υπευθύνων αρχών ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού. www.explorecrete.com/

2) Αναρρίχηση

Είναι η αναρρίχηση σε ορθοπλαγιές και βράχους, η οποία διακρίνεται από την ορειβασία και αποτελεί ένα διεθνώς αναπτυσσόμενη εναλλακτική τουριστική δραστηριότητα. Η Κρήτη εξαιτίας του ανάγλυφού της έχει ήδη αναπτύξει αρκετές διαδρομές αναρρίχησης, έχει όμως τις δυνατότητες να αναπτύξει πολύ περισσότερες και να προσελκύσει μεγαλύτερο αριθμό επισκεπτών. Οι υπάρχουσες πίστες αναρρίχησης στην Κρήτη είναι:

- ο **Καλαθάς - Ν. Χανίων**: Αναρριχητική πίστα, δίπλα στη θάλασσα, στην περιοχή του Καλαθά στο Ακρωτήρι Χανίων. Τα βράχια δεν ξεπερνούν τα 15 μέτρα, υπάρχουν όμως όλες οι δυσκολίες από IV - VII. Υπάρχουν γύρω στις

- διαδρομές και παραλλαγές αυτών. Είναι 10 χλμ. έξω από τα Χανιά. Σε όλες τις διαδρομές υπάρχουν top rope ασφάλειες.
- **Σταυρός - Ν. Χανίων:** Στο Ακρωτήρι Χανίων, 14 χλμ. από τα Χανιά υπάρχει η παραλία του Σταυρού όπου πίσω της ορθώνεται η ομώνυμη ορθοπλαγιά. Είναι "ανοιγμένες" 6 διαδρομές δυσκολίας από V - VII με υψομετρικές διαφορές από 60-80 μ. Ενδιάμεσες ασφάλειες δεν υπάρχουν, παρά μόνο στα ρελέ.
 - **Γκίγκιλος - Ν. Χανίων:** Η πιο εντυπωσιακή ορθοπλαγιά στην Κρήτη. Βρίσκεται ακριβώς πάνω από το φαράγγι της Σαμαριάς και η πρόσβαση απαιτεί πεζοπορία περίπου 1 ώρα, από το μονοπάτι, ή από το Ξυλόσκαλο. Υπάρχουν γύρω στις 15 διαδρομές ανοιγμένες και πολλές παραλλαγές αυτών. Οι δυσκολίες είναι από V - VII βαθμού. Λόγω του σαθρού του εδάφους δεν είναι εξοπλισμένο με μόνιμες ασφάλειες. Οι υψομετρική διαφορά είναι από 400μ. έως 800μ. ανάπτυγμα. Για τους λάτρεις μπορούν οι διαδρομές να γίνουν με μπιβουάκ.
 - **Θερίσος - Ν. Χανίων:** 14 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά από τα Χανιά υπάρχει το φαράγγι του Θερίσου, ο αναρριχητικός παράδεισος στην Κρήτη. Στην διαδρομή προς το χωριό και δίπλα από το δρόμο, υπάρχουν όλες οι διαδρομές από V - VIII και οι περισσότερες είναι πολύ καλά ασφαλισμένες με γκολό.
 - **Παλιόκαστρο - Ν. Ηρακλείου:** Ακριβώς κάτω από τη γέφυρα της εθνικής οδού Ηρακλείου-Ρεθύμνου βρίσκεται η παραλία του Παλιοκάστρου, στην δεξιά πλευρά της οποίας είναι ένας 15 μέτρων βράχος που προσφέρει 3 διαδρομές δυσκολίας V έως VII και παραλλαγές παρόμοιας δυσκολίας.
 - **Κοψιάς - Ν. Ηρακλείου:** Τα βράχια αυτά βρίσκονται πάνω από την εθνική οδό Ηρακλείου - Αγ. Νικολάου στην περιοχή Κοκκίνη Χάνι. Ο Κοψιάς αποτελεί αναρριχητική πίστα, τα βράχια του οποίου δεν ξεπερνούν τα 60μ. ύψος. Έχουν ανοιχτεί περίπου 20 διαδρομές δυσκολίας από IV έως VIII.
 - **Αγιοφάραγγο - Ν. Ηρακλείου:** Δίπλα στους Καλούς Λιμένες στα νότια του Νομού Ηρακλείου είναι το Αγιοφάραγγο. Εκεί έχουν ανοιχτεί 6 διαδρομές 50 μέτρων δυσκολίας V και VII βαθμού
 - **Καπετανιανά - Ν. Ηρακλείου:** Στα Αστερούσια Όρη στα νότια του νομού Ηρακλείου δίπλα στη ψηλότερη κορυφή του Κόφινα, βρίσκεται το χωριό Καπετανιανά. Εκεί εκτός από τους ντόπιους έχουν εγκατασταθεί ένα ζευγάρι Αυστριακών που έχουν εξοπλίσει όλη τη βράχινή περιοχή με μόνιμες ασφάλειες. Οι αναρριχητικές διαδρομές δεν είναι πολύ ψηλές (15μ. έως 60μ.) αλλά οι δυσκολίες κυμαίνονται από IV-VIII.
 - **Αλμυρός - Ν. Ηρακλείου:** Στην είσοδο του φαραγγιού στο δεξί τοίχο έχουν ανοιχτεί δύο διαδρομές γύρω στον VI βαθμό. Η προσέγγιση σ'αυτές τις διαδρομές είναι δύσκολη και πολύπλοκη.
 - **Δίκητη - Ν. Λασιθίου:** Η δεύτερη εντυπωσιακή ορθοπλαγιά της Κρήτης μετά τον Γκίγκιλο βρίσκεται πάνω από το οροπέδιο Λασιθίου στο οροπέδιο Λιμνάκαρο και είναι η ορθοπλαγιά του Σπαθιού. Στην ορθοπλαγιά έχουν ανοιχτεί 14 διαδρομές δυσκολίας από IV έως VI+ (Κανένα από τα παραπάνω πεδία δεν είναι εξοπλισμένο με μόνιμες ασφάλειες, γι' αυτό απαιτείται πλήρης αναρριχητικός εξοπλισμός).
- <http://www.crete.tournet.gr/outdoor/climbing-el.jsp>

3) Ορειβασία

Η ορειβασία ως δραστηριότητα δεν είναι αρκετά διαδεδομένη στην Κρήτη παρά μόνο ως δραστηριότητα που συνδυάζεται με την πεζοπορία, η οποία συχνά γίνεται σε

δύσκολες και ορεινές διαδρομές. Η δραστηριότητα αυτή ασκείται στο τρεις κύριους ορεινούς όγκους της Κρήτης, Δίκτη, Ψηλορείτη και Λευκά Όρη. Ορειβατικές διαδρομές είναι η ορειβασία στις Κορφές των βουνών αυτών, αλλά ιδιαίτερα στη Λευκά όρη, οι ορειβατικές διαδρομές είναι περισσότερες, χωρίς κατ' ανάγκη να συνδυάζονται με υψηλά υψόμετρα. Σε όλους τους νομούς της Κρήτης δραστηριοποιούνται Ορειβατικοί σύλλογοι, ενώ τόσο στον Ψηλορείτη όσο και στα λευκά όρη υπάρχουν ορειβατικά καταφύγια, τα οποία είναι μέτρια οργανωμένα. Συνήθως η ορειβασία συνδυάζεται με άλλες δραστηριότητες και τις περισσότερες φορές πρόκειται για πεζοπορία σε ορειβατικά μονοπάτια, τα οποία συχνά είναι μεγάλης δυσκολίας και εγκυμονούν και κινδύνους. Είναι συχνό το φαινόμενο ορειβατών –πεζοπόρων που χάνονται κυρίως στον ορεινό όγκο των Λευκών Ορέων. Σε αρκετά ορεινά χωριά, (Ασκύφου Χανίων, Ανώγεια κ.λ.π) υπάρχουν αγροτουριστικά καταλύματα η διαμονή στα οποία συνδυάζεται με ορειβατικές και πεζοπορικές δραστηριότητες. www.explorecrete.com/

Γ) Συνεδριακός τουρισμός

Είναι μια μορφή τουρισμού με τεράστια περιθώρια ανάπτυξης και οι τουρίστες αυτής της Κατηγορίας είναι συνήθως υψηλού εισοδηματικού επιπέδου. Η Κρήτη διαθέτει αρκετούς οργανισμούς και ιδρύματα τα οποία είναι σε θέση να διοργανώνουν συνέδρια παγκόσμιου ενδιαφέροντος (Πανεπιστήμιο, ΑΤΕΙ, ΙΤΕ, ΕΘΙΑΓΕ, ΜΑΙΧ κ.λ.π) ενώ συνέδρια διοργανώνουν και οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης αλλά και διάφοροι κρατικοί οργανισμοί. Οι υποδομές για συνεδριακό τουρισμό στηρίζονται κυρίως στην ιδιωτική πρωτοβουλία και ειδικότερα στα μεγάλα πολυτελή ξενοδοχεία. Μάλιστα εξαιτίας του κλίματος της Κρήτης και της γενικότερης αίγλης που έχει ως τουριστικός προορισμός, διοργανώνονται συχνά συνέδρια διαφόρων ιδιωτικών φορέων όπως πολυεθνικών εταιρειών ή ιατρών και άλλων επιστημόνων. Τα συνέδρια στην Κρήτη, δίνουν τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες να έχουν στο περιθώριο των συνεδρίων ποικίλες δραστηριότητες με τη διοργάνωση εκδρομών, ή και πολιτιστικών και λαογραφικών εκδηλώσεων. Είναι γεγονός ότι στο νησί λείπει ένα μεγάλο οργανωμένο συνεδριακό κέντρο, το οποίο θα μπορεί όχι μόνο να υποστηρίξει τη διοργάνωση συνεδρίων αλλά κυρίως να «προκαλεί» και να «προσκαλεί» συνέδρια, τα οποία θα σχεδιάζονται και οργανώνονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ενταγμένο στις γενικότερες ανάγκες τουρισμού σε παγκρήτιο επίπεδο.

Δ) Εκπαιδευτικός-πολιτιστικός τουρισμός

Η Κρήτη διαθέτει αξιόλογα εκπαιδευτικά ιδρύματα, ερευνητικά κέντρα, αρχαιολογικούς χώρους αλλά και ένα μεγάλο πολιτιστικό κεφάλαιο, το οποίο βέβαια δεν είναι ιδιαίτερα αξιοποιημένο. Η προσέλευση σπουδαστών από άλλα πανεπιστήμια καθώς και ερευνητών είναι μια εναλλακτική μορφή τουρισμού, η οποία όμως δεν έχει ακόμη τη σημαντικότητα που θα έπρεπε.

Από την άλλη πλευρά στον εκπαιδευτικό τουρισμό θα μπορούσαν να ενταχθούν οι καθιερωμένες πενήμερες εκδρομές των μαθητών λυκείων για τις οποίες η Κρήτη είναι ένας σημαντικός προορισμός, όμως είναι γνωστό ότι παρόλο που περιλαμβάνουν επισκέψεις σε μουσεία, αρχαιολογικούς και ιστορικούς χώρους, δεν δίνεται κύρια σημασία σ' αυτούς αλλά συχνά στη διασκέδαση σε νεανικά στέκια. Η περαιτέρω οργάνωση αλλά κυρίως ανάδειξη των δυνατοτήτων για εκπαιδευτικό και πολιτιστικό τουρισμό είναι απαραίτητη. Ειδικά η ανάδειξη των στοιχείων πολιτισμού επιχειρείται κυρίως στον τομέα του χορού και της μουσικής καθώς και στα διάφορα έθιμα (όπως π.χ. το Ρεθεμνιώτικο Καρναβάλι) που αναπτύσσονται και προκαλούν την

άφιξη τουριστών. Συχνές όμως είναι οι δυνατότητες τουριστών να παραβρεθούν σε πολιτιστικά-λαογραφικά γεγονότα και ιδιαίτερα την καλοκαιρινή περίοδο στα διάφορα τοπικά φεστιβάλ μερικά από τα οποία είναι πολύ γνωστά (Αναγεννησιακό φεστιβάλ Ρεθύμνου, Υακίνθεια, κ.λ.π)

Ε) Τουρισμός υγείας

Ο τουρισμός για λόγους υγείας δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος στη Κρήτη, τουλάχιστον με την κλασσική του μορφή δεδομένου ότι οι μονάδες υγείας στο νησί μόλις που επαρκούν για την κάλυψη των τοπικών αναγκών. Τουλάχιστον γίνεται προσπάθεια για τη διατήρηση ενός επιπέδου υγείας ώστε η περαιτέρω υποβάθμιση των υπηρεσιών υγείας να μη γίνει αποτρεπτικός παράγοντας για την προσέλκυση γενικά τουριστών. Στον τομέα αυτό μπορούν να γίνουν πολλά ιδιαίτερα με την εκμετάλλευση του κλίματος ορισμένων περιοχών όπως είναι η νότια Κρήτη, εξαιτίας του οποίου παρατηρείται το φαινόμενο να επιλέγουν τις περιοχές αυτές ως χειμερινές μόνιμες κατοικίες αρκετοί Βορειοευρωπαίοι.

ΣΤ) Αθλητικός τουρισμός

Στην Κρήτη δεν είναι αναπτυγμένος ο αθλητικός τουρισμός παρόλο που αρκετές φορές γίνονται διάφορες αθλητικές διοργανώσεις διεθνούς χαρακτήρα. Όμως στην ουσία δεν υπάρχει τουριστικός κλάδος στο νησί προσανατολισμένος προς αυτή την κατεύθυνση. Αν εξαιρέσει κανείς το Παγκρήτιο στάδιο στο Ηράκλειο στην ουσία λείπουν οι σοβαρές αθλητικές εγκαταστάσεις. Επιπλέον δεν υπάρχουν αθλητικές εγκαταστάσεις για την προπόνηση ομάδων ή αθλητών, δεν υπάρχει γήπεδο γκολφ για την προσέλκυση τουριστών ενώ υπάρχουν αρκετά μικρά γήπεδα ποδοσφαίρου (mini soccer), τα οποία όμως είναι προσανατολισμένα στην εξυπηρέτηση των κατοίκων του νησιού. Υπάρχουν στις μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες γήπεδα τένις καθώς και εξοπλισμένα γυμναστήρια, τα οποία σε αρκετές περιπτώσεις συνδυάζονται με ΣΠΑ, αλλά σε γενικές γραμμές η Κρήτη δεν παρέχει αθλητικό τουριστικό προϊόν. Σε ορισμένες περιπτώσεις οργανώνονται δραστηριότητες biking, η εκδρομές με αυτοκίνητα 4X4 (τζιπ), οι οποίες όμως εντάσσονται περισσότερο στον τουρισμό περιπέτειας ή στον περιηγητικό τουρισμό. *Τερζάκης Δημ.,*

Ζ) Χειμερινός τουρισμός

Ο χειμερινός τουρισμός θεωρείται εναλλακτικός τουρισμός για την Κρήτη ακριβώς γιατί μέχρι τώρα η τουριστική υποδομή του νησιού είναι προσανατολισμένη στο μαζικό τουρισμό της θερινής περιόδου, η οποία μάλιστα έχει την τάση να συρρικνώνεται ολοένα και περισσότερο. Ο χειμερινός τουρισμός με τις παραδοσιακές δραστηριότητες δεν είναι καθόλου αναπτυγμένος στην Κρήτη, με την εξαίρεση ορισμένων χώρων διαμονής αγροτουριστικού χαρακτήρα, οι οποίοι είναι προσανατολισμένοι να λειτουργούν και τη χειμερινή περίοδο προσφέροντας δυνατότητες απλών δραστηριοτήτων (π.χ. Πεζοπορία). Οι χώροι αυτοί είναι κυρίως στα ορεινά, (π.χ. Μηλιά, Λευκωρίτης στα Χανιά, Έναγρον στο Ρέθυμνο, Αρόλιθος στο Ηράκλειο κ.α). Οι παραδοσιακές δραστηριότητες Χειμερινού τουρισμού στην Κρήτη όπως είναι τα χειμερινά σπορ, δεν είναι δυνατό να αναπτυχθούν προφανώς λόγω κλίματος αν και υπήρξε απόπειρα παλαιότερα για τη δημιουργία χιονοδρομικού κέντρου στον Ψηλορείτη με απογοητευτικά αποτελέσματα. Όμως το ήπιο κλίμα, η όμορφη χειμωνιάτικη Κρητική φύση οι φθινοπωρινές και χειμωνιάτικες δραστηριότητες των ανθρώπων της Κρήτης θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως το πλαίσιο για την προσέλκυση χειμερινών περιηγητών. Ιδιαίτερα το ήπιο κλίμα της νότιας Κρήτης έχει οδηγήσει μεν στην ανάπτυξη αγοράς μόνιμων κατοικιών από

Ευρωπαίους, οι οποίοι διαμένουν εκεί αρκετούς μήνες το χρόνο και κατά τη χειμερινή περίοδο, δεν έχουν όμως υποδομές για μαζική υποδοχή χειμερινών τουριστών.

Από την άλλη πλευρά η βόρεια πλευρά του νησιού είναι προσανατολισμένη στον τουρισμό των τριών s (sea, sun, sand) με αποτέλεσμα να μην μπορεί να επεκταθεί η τουριστική περίοδος καθώς ακόμη και οι υποδομές δεν είναι προσανατολισμένες προς αυτή την κατεύθυνση. (Ξενοδοχεία κτισμένα μόνο για θερινή λειτουργία). Έτσι δεν έχει γίνει δυνατό να αξιοποιηθούν παραδοσιακές χειμωνιάτικες δραστηριότητες των Κρητικών στον τομέα πολιτισμού (π.χ. πολιτισμός της ελιάς) και των καθημερινών δραστηριοτήτων (π.χ. Ρακοκάζανα)

Η) Παράκτιος, παραλίμιος, παραποτάμιος, θαλάσσιος τουρισμός και ο τουρισμός των υδροβιότοπων

Στην Κρήτη ο παραποτάμιος τουρισμός λόγω της μορφολογίας τους εδάφους είναι αυτονόητο ότι δεν είναι αναπτυγμένος. Επίσης ο Παραλίμιος τουρισμός καθώς και ο τουρισμός των υδροβιότοπων είναι ελάχιστα ανεπτυγμένοι. Καθώς το νησί διαθέτει μόνο δύο φυσικές λίμνες, (Κουρνά και Ζαρού) εκ των οποίων η μία πολύ μικρή (Ζαρού). Υπάρχει μια υποτυπώδης τουριστική υποδομή εστίασης γύρω από τις λίμνες αυτές, η οποία απευθύνεται κυρίως στους ντόπιους και όχι στους ξένους τουρίστες, αποσκοπώντας κυρίως στους κατοίκους των πόλεων που μετακινούνται το Σαββατοκύριακο ή μόνο την Κυριακή αναζητώντας κάποια Ταβέρνα.

Περιθώρια υπάρχουν στην νεοδημιουργηθείσα τεχνητή λίμνη του φράγματος των Ποταμών στο Ρέθυμνο, υπό την προϋπόθεση ότι θα υπάρξει νέα πολιτική προσέγγιση του θέματος. Σε ότι αφορά στον τουρισμό των υδροβιότοπων παρά το ότι υπάρχουν τέτοιοι στην Κρήτη (π.χ. Γεωργιούπολη, Αλμυρός Ποταμός στο Ηράκλειο) δεν φαίνεται να υπάρχει οργανωμένο σχέδιο αξιοποίησής τους στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως π.χ. η Περιήγηση υδροβιότοπων, παρατήρηση πουλιών (bird watching) ή άλλες δραστηριότητες περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης που θα μπορούσαν να προσελκύσουν τουρίστες ειδικών κατηγοριών.

Σε σχέση με τον παράκτιο τουρισμό, εδώ ανήκει η μαζικότερη προσέλκυση τουριστών στην Κρήτη, μια που οι παραλίες του νησιού είναι ο κύριος πόλος έλξης των τουριστών με κύριες δραστηριότητες την απόλαυση του ήλιου και της θάλασσας. Οι υπηρεσίες που παρέχονται στις περισσότερες παραλίες είναι καλές ενώ υπάρχουν ακόμη παραλίες οι οποίες συνδυάζουν την απόλαυση με την εξερεύνηση. Όμως αντικείμενο εναλλακτικού τουρισμού μπορεί να γίνουν οι παραλίες, όταν συνδυάζονται με συγκεκριμένα περιβαλλοντικά θέματα. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι το πρόγραμμα για τη διάσωση και την υποβοήθηση της ωτοκίας της Χελώνας Careta-Careta, στις βόρειες παραλίες του Ρεθύμνου, μέσα από την ύπαρξη και τη λειτουργία ειδικών προγραμμάτων. Έτσι επιτυγχάνονται δυο στόχοι αφενός μεν προσελκύονται κάποια άτομα ως εθελοντές στα προγράμματα αυτά αλλά και άλλα που ενδιαφέρονται για τα περιβαλλοντικά ζητήματα γενικότερα αφετέρου γίνεται αυτό που θα λέγαμε «διαφήμιση» περιβαλλοντικής ευαισθησίας στο σύνολο των τουριστών που έρχονται στο νησί. Είναι δεδομένο ότι αυτές οι δραστηριότητες λειτουργούν θετικά και ακριβώς για αυτό τις υποστηρίζουν και μεγάλες ξενοδοχειακές εταιρείες.

Σε σχέση με τον θαλάσσιο τουρισμό, στην Κρήτη προσφέρονται όλες σχεδόν οι δραστηριότητες στο πλαίσιο όμως των δραστηριοτήτων μαζικού τουρισμού. Έτσι σε μεγάλες και οργανωμένες παραλίες προσφέρονται κυρίως μηχανοκίνητα θαλάσσια σπορ (jet ski και Αλεξίπτωτο) ή άλλες θαλάσσιες δραστηριότητες (θαλλάσια ποδήλατα, canoe, ή ενοικίαση μικρών μηχανοκίνητων σκαφών). Σε σχέση με

δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού υπάρχουν στην Κρήτη σε όλες τις παραλιακές πόλεις και κωμοπόλεις σχολές κατάδυσης, οι οποίες προσφέρουν τα πρώτα ή και προχωρημένα μαθήματα αυτόνομης ή και ελεύθερης κατάδυσης ή παρατήρησης βυθού (snorkeling). Οι σχολές αυτόνομης κατάδυσης, έχουν αναπτυχθεί αρκετά, ιδιαίτερα μετά από την αλλαγή νομοθεσίας που επέτρεψε τις αυτόνομες καταδύσεις σε σημεία που δεν υπάρχουν ενάλιες αρχαιότητες.

Τέλος παρά το ότι υπάρχουν αρκετοί ιστιοπλοϊκοί όμιλοι στο νησί δεν έχει αναπτυχθεί στο βαθμό που θα έπρεπε η ιστιοπλοΐα ως εναλλακτική τουριστική δραστηριότητα. www.ecocrete.gr

Θ) Θρησκευτικός τουρισμός

Ο Θρησκευτικός τουρισμός στην Κρήτη, υπάρχει κυρίως απευθυνόμενος στους Έλληνες τουρίστες, οι οποίοι προσελκύνονται σε διάφορους θρησκευτικούς χώρους, κυρίως μοναστήρια και ορισμένες Εκκλησίες. Ιδιαίτερα μαζικά προσκηνύματα τα οποία να προσελκύουν τουρίστες εκτός Κρήτης, δεν υπάρχουν, παρόλο που υπάρχουν ορισμένες περιπτώσεις Εκκλησιών με θαυματουργές εικόνες, στις οποίες γίνεται λαϊκό προσκύνημα και προσελκύεται σημαντικός αριθμός επισκεπτών, σε συνδυασμό με την θρησκευτική εορτή του αντίστοιχου Αγίου. (Παναγία Χάρακα, Αη Γιώργης Σελιναρίου, Παναγία Μυριοκεφάλων κ.α.), Όμως αυτό αφορά κυρίως τους ντόπιους. Σε άλλες περιπτώσεις ο θρησκευτικός τουρισμός συνδυάζεται με εκκλησιαστικά μνημεία, όπως είναι παλαιά μοναστήρια, ή παλιές, βυζαντινής περιόδου. (π.χ. υπάρχουν αρκετές εκκλησίες 13ου με αγιογραφίες σημαντικών αγιογράφων όπως ο Ι. Παγωμένος, αλλά και παλαιότερες). Υπάρχουν ακόμη εκκλησίες ή μοναστήρια που είναι μνημεία ιστορικών γεγονότων (π.χ. Αρκάδι). Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις υπάρχει τουριστικό ενδιαφέρον, για το οποίο όμως δεν διαμορφώνεται ένα συγκεκριμένο πλαίσιο προώθησης και επέκτασής του ή ένταξής του σε παρόμοια δίκτυα. Έτσι παρόλο που δεν διαμορφώνονται περιθώρια προσέλκυσης τουριστών για προσκηνυματικούς λόγους, (με εξαίρεση κάποιο ενδιαφέρον από τους Ρώσους Τουρίστες καθώς είναι Ορθόδοξοι) εντούτοις ο συνδυασμός θρησκευτικών, ιστορικών και πολιτιστικών μνημείων μπορεί να δημιουργήσει ένα σημαντικό κεκτημένο τουριστικής αξιοποίησης στο πλαίσιο της ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη.

Ι) Ο Οινικός Τουρισμός

Μπορούμε να πούμε ότι δεν υπάρχει ακόμη οινικός τουρισμός στην Κρήτη, με το δεδομένο ότι η ανάπτυξη των σύγχρονων μεθόδων παραγωγής οίνου και αντίστοιχα των δρόμων Κρασιού βρίσκεται στα σπάργανα. Όμως φαίνεται ότι υπάρχει μια μεγάλη κινητικότητα και η εμφάνιση νέων οινοπαραγωγών με αυξημένη ποιότητα αλλά και με δυνατότητες να προχωρήσουν περαιτέρω στην οργάνωση των κτημάτων και οινοποιείων τους, δημιουργεί μεγάλες ελπίδες σ' αυτόν τον τομέα. Άλλωστε η κουλτούρα της; Υποδοχής και της φιλοξενίας με αφορμή γεγονότα όπως ο τρύγος, ή η απόσταξη της Τσικουδιάς (ρακοκάζανα), μπορεί να αποτελέσει ένα ακόμη πεδίο ανάπτυξης εναλλακτικών τουριστικών δραστηριοτήτων.

Συμπεράσματα

Η ανάλυση των αξόνων στους οποίους μπορεί να στηριχθεί η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη και η συνοπτική παράθεση των σχετικών δραστηριοτήτων και των δυνατοτήτων που υπάρχουν, μας βοήθησε στο να περιγράψουμε σε γενικές γραμμές την κατάσταση που επικρατεί στην Κρήτη από την άποψη του εναλλακτικού τουρισμού. Τα πρώτα συμπεράσματα με βάση όσα παραθέσαμε είναι ότι υπάρχει κατ' αρχήν μια μεγάλη βάση αγροτουριστικών

καταλυμάτων, τα οποία παρέχουν βασικές δυνατότητες διαμονής και διατροφής. Η ποιότητα αλλά και το εύρος των υπηρεσιών τους δεν μπορούν να διαπιστωθούν εύκολα, παρά το ότι ορισμένα από αυτά είναι διαπιστωμένα ότι προσφέρουν υψηλής ποιότητας και ευρείας κλίμακας υπηρεσίες και είναι πλήρως ενταγμένα στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον τους. Από την άλλη πλευρά, παρά τις δυνατότητες που παρέχει η Κρητική φύση και η Κρητική πολιτισμική παράδοση, δεν είναι ανεπτυγμένες πολύ άλλες εναλλακτικές δραστηριότητες, οι οποίες θα μπορούσαν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά με τις προσφερόμενες δυνατότητες διαμονής. Έτσι παρόλο που οι εναλλακτικές τουριστικές δραστηριότητες θα μπορούσαν να λειτουργήσουν και για τους τουρίστες που έρχονται και διαμένουν στα μαζικά τουριστικά θέρετρα και συχνά με το σύστημα “all inclusive”, προκαλώντας τους να διεκδικήσουν την έξοδό τους από τα μεγάλα οργανωμένα ξενοδοχεία και να γευτούν δραστηριότητες του γνήσιου Κρητικού περιβάλλοντος, εντούτοις εκτός από ορισμένες συνηθισμένες δραστηριότητες και μαζικές εκδρομές σε γνωστά μέρη (π.χ. διάσχιση φαραγγιού Σαμαριάς), δεν αναπτύσσονται άλλες.

Η πολυδιάσπαση και το μικρό μέγεθος των αγροτουριστικών εκμεταλλεύσεων καθώς και η έλλειψη θεσμικών μορφών καθοδήγησης και ενιαιοποίησης των πολιτικών προς αυτή την κατεύθυνση είναι οι σημαντικότερες αιτίες. Επιπλέον φαίνεται πως γενικά επικρατεί η τάση να δίνεται προτεραιότητα στο να έρθουν και να διαμείνουν στα ξενοδοχεία οι τουρίστες και θα δούμε τι θα βρουν αυτοί να κάνουν άλλωστε οι υποδομές των ξενοδοχείων είναι τέτοιες που τείνουν να υποκαταστήσουν και να εσωτερικεύσουν εντάσσοντας στα διάφορα προγράμματά τους τόσο το φυσικό, όσο κυρίως το κοινωνικό περιβάλλον της Κρήτης. (Μεγάλα Ξενοδοχεία με βραχώδεις παραλίες, «παραδοσιακά» καφενεία, Κρητικές βραδιές κ.λ.π).

4.5 Εναλλακτικές μορφές τουρισμού στη Κρήτη.

Η Κρήτη είναι το πέμπτο μεγαλύτερο νησί της Μεσογείου, όπου δεσπόζουν επιβλητικές οροσειρές, στρωμένο με φαράγγια, έχοντας χιλιάδες σπηλαία και πάνω από όλα το πιο ήπιο κλίμα στην Ευρώπη.

Η κρητική ύπαιθρος είναι γεμάτη ίχνη των πολιτισμών που άνθισαν εκεί. Πέρα από το Μινωικά μνημεία βλέπει κανείς Ελληνιστικά και Ρωμαϊκά ερείπια, Βυζαντινές εκκλησιές και μοναστήρια, Ενετικά κάστρα και φρούρια.

Από τα παραπάνω κατανοείται ότι η Κρήτη διαθέτει ως προορισμός τις προϋποθέσεις, τα στοιχεία εκείνα που χρειάζονται ώστε να αναπτυχθούν διάφορες μορφές εναλλακτικού τουρισμού. Όπως ο αγροτουρισμός, ο τουρισμός περιπέτειας, ο αθλητικός τουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός, κλπ (Hellenic SunEditions, 2003).

Οι απαραίτητες όμως προϋποθέσεις δεν αρκούν, αφού, ενώ υπάρχουν πολλοί προορισμοί πλούσιοι σε “απαραίτητες” προϋποθέσεις, αρκετοί από αυτούς δεν αναπτύσσονται επειδή στερούνται “επιβεβλημένων”, δηλαδή δημοσιών και/ή ιδιωτικών επενδύσεων (Ανδριώτης, 2005).

4.5.1 Διαφορές Μαζικού – Εναλλακτικού τουρισμού.

Ο εναλλακτικός τουρισμός θεωρείται ως διαμετρικά αντίθετος του μαζικού, με τον εναλλακτικό να εμφανίζεται ως καλός και ο μαζικός ως κακός (Lane 1989, 1993, Pearce 1992). Όπως έχουν αποκαλύψει πολλοί μελετητές, (π.χ. Andriotis 2000, EC 1993, Romeril 1985, Vanhove 1997), η πλειοψηφία των αρνητικών συνεπειών της

τουριστικής ανάπτυξης προκύπτει από το μαζικό τουρισμό, για το λόγο ότι συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό τουριστών, απαιτεί επενδύσεις μεγάλης κλίμακας και λιγότερη συμμετοχή της ντόπιας κοινωνίας στην αναπτυξιακή διαδικασία (Andriotis 2002a, Doggart & Doggart 1996, Faulkner 1998).

Οι αρνητικές επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού είναι πιο έκδηλες για τους τουριστικούς προορισμούς, γιατί ο μαζικός τουρισμός χαρακτηρίζεται από συγκέντρωση υποδομής και τουριστών στο χρόνο και στον τόπο, εμφανιζόμενοι με λιγότερη ευαισθησία στους εγχώριους πλουτοπαραγωγικούς πόρους εξ' αιτίας του εντατικού τύπου τουριστικής ανάπτυξης και της συμπεριφοράς των τουριστών που προσελκύονται από φθηνές αγοραστικές επιλογές (Coccosis 1996, Coccosis & Pargairis 1996, Pearce 1989).

Ο Πίνακας 1 επιχειρεί μία συνοπτική παρουσίαση των διαφοροποιητικών χαρακτηριστικών του μαζικού (ή με άλλα λόγια σκληρού) τουρισμού και του εναλλακτικού (ήπιου) τουρισμού, αναφορικά με τις γενικές του έννοιες, τις τουριστικές αναπτυξιακές στρατηγικές που υιοθετούνται, το πλαίσιο λογικής που ακολουθείται και τις διαθέσεις του τουρίστα.

Σκληρός Τουρισμός	Ήπιος Τουρισμός
<i>A. Γενικές έννοιες</i>	
Απερίσκεπτος	Συνετός
Απεχθής	Αμυντικός
Επιθετικός	Επιφυλακτικός
Γρήγορος/Ορμητικός	Αργός/Στοχαστικός
Υψηλών ρυθμών	Χαμηλών ρυθμών
Ανεξέλεγκτος	Ελεγχόμενος
Ασυντόνιστος	Συντονισμένος
Υπερβολικός	Μετριοπαθής
Βραχυπρόθεσμος	Μακροπρόθεσμος
Ειδικού ενδιαφέροντος	Γενικού ενδιαφέροντος
Εξωτερικά ελεγχόμενος	Ελεγχόμενος από τους ντόπιους
Μικρής αντοχής	Μεγάλης αντοχής
Ευαίσθητος στην τιμή	Ευαίσθητος στην αξία
Ποσοτικός	Ποιοτικός
Αυξανόμενος	Αναπτυσσόμενος

B. Τουριστικές Αναπτυξιακές Στρατηγικές	Σχεδιασμός πριν από την ανάπτυξη
1. Ανάπτυξη χωρίς σχεδιασμό	
2. Θεώρηση στις αναπτυξιακές μελέτες	Θεώρηση στην νοοτροπία
3. Κάθε κοινότητα σχεδιάζει για τον εαυτό της	Κεντρικός σχεδιασμός για μεγάλες περιοχές
4. Άναρχη ανάπτυξη	Συγκέντρωση της ανάπτυξης σε ορισμένες περιοχές
5. Τυχαία και διάσπαρτη ανέγερση οικοδομημάτων	Συντήρηση του εδάφους, συγκεντρωτική ανέγερση οικοδομών, διατήρηση ελεύθερου χώρου

6. Εντατική εκμετάλλευση της ιδιαίτερης αξίας των τοποθεσιών	Σεβασμός στην ιδιαίτερη αξία της κάθε τοποθεσίας
7. Ανέγερση αυξανόμενου αριθμού κτιρίων	Εκμετάλλευση και βελτίωση των κτιρίων που ήδη υπάρχουν
8. Κατασκευές για αόριστη ζήτηση	Καθορισμός ορίων για εξάπλωση
9. Ανάπτυξη τουρισμού σε όλες τις περιοχές	Ανάπτυξη τουρισμού μόνο σε κατάλληλες περιοχές και όπου υπάρχει διαθέσιμος ντόπιος πληθυσμός
10. Ανάθεση της τουριστικής ανάπτυξης σε εξωγενείς παράγοντες	Ευκαιρίες για λήψη αποφάσεων και συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού
11. Χρησιμοποίηση όλου του διαθέσιμου εργατικού δυναμικού (συμπεριλαμβανομένου και των αλλοδαπών)	Ανάπτυξη σχεδιασμένη σύμφωνα με τις δυνατότητες της περιοχής για τουρισμό τοπικά ελεγχόμενο
12. Θεώρηση στα οικονομικά προτερήματα	Αποτίμηση όλων των οικονομικών, οικολογικών και κοινωνικών προτερημάτων και μειονεκτημάτων
13. Θεώρηση του αγροτικού πληθυσμού μόνο ως κτηματίες και εργατικό δυναμικό	Διατήρηση και ενθάρρυνση της γεωργίας
14. Εγκατάλειψη των ζημιών στην κοινωνία	Οι ζημιές πληρώνονται από το δράστη
15. Ευμενή αντιμετώπιση στην ιδιωτική μεταφορά	Ενθάρρυνση της ντόπιας μεταφοράς

Πηγή: Krippendorf (1982)

4.6 Προβλήματα ανάπτυξης εναλλακτικού τουρισμού στη Κρήτη.

Ένα από τα βασικότερα προβλήματα για την λειτουργία των επιχειρήσεων εναλλακτικού τουρισμού είναι ότι πολλοί από τους κατοίκους της ενδοχώρας δεν έχουν τις απαραίτητες γνώσεις, την εκπαίδευση και την πείρα αναφορικά με τον τουρισμό (Busby and Rendle, 2000).

Οι κάτοικοι των περιοχών που υποδέχονται τους τουρίστες είναι απαραίτητο να συμμετέχουν ενεργά στην αναπτυξιακή διαδικασία και να είναι σύμφωνοι με τον τρόπο ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού στην περιοχή τους (Ανδριώτης, 2008), δυστυχώς στην Ελλάδα τις περισσότερες φορές οι κάτοικοι δεν συμμετέχουν στην αναπτυξιακή διαδικασία που επηρεάζει τις ζωές τους (Andriotis 2002c, 2003c, Andriotis & Vaughan 2003b, Papaioannou, Serntedakis and Tsiolis 1998).

Διαμέσου της συμμετοχής στην αναπτυξιακή διαδικασία οι κάτοικοι μιας περιοχής έχουν την ευκαιρία να καθορίσουν οι ίδιοι την έκταση και τη μορφή της τουριστικής ανάπτυξης καθώς και τον τρόπο που θέλουν να «πωλήσουν» την περιοχή τους (Γαλάνη-Μουταφή 1992, Timothy 1998).

Στη Κρήτη ο βαθμός ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι ιδιαίτερα χαμηλός, κυρίως γιατί έχει την εικόνα μαζικού τουριστικού προορισμού. Ένα από τα κυριότερα προβλήματα που έχει το νησί είναι οι πτήσεις κατά την διάρκεια του χειμώνα. Είναι σε όλους γνωστό ότι αρκετές αγροτικές καλλιέργειες όπως το μάζεμα της ελιάς, των πορτοκαλιών, η οινοποίηση κλπ γίνονται τους χειμερινούς μήνες πράγμα το οποίο θα μπορούσε να λειτουργήσει ως πόλος έλξης επισκεπτών τους μήνες

αυτούς. Δυστυχώς όμως δεν υπάρχουν πτήσεις τσάρτερ κατά την διάρκεια του χειμώνα.

Ακόμα σημαντικό ζήτημα είναι ότι οι αγροτικοί ξενώνες θα πρέπει να λειτουργούν με βάση συγκεκριμένα διεθνή πρότυπα, τα οποία είναι παγκοσμίως αναγνωρίσιμα από τους ανά την υφήλιο τουρίστες και να είναι πιστοποιημένα και διαπιστευμένα από τον ΕΟΤ. Πως όμως όταν λάβει κανείς υπόψη ότι ακόμα και τα «αστέρια» των ξενοδοχείων δεν πιστοποιούνται ακόμα ούτε από τον ΕΟΤ; Αν και έχουν γίνει προσπάθειες από το ελληνικό κράτος μέσω διαφόρων προγραμμάτων και επιδοτήσεων ώστε να προωθηθεί η ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού από την τοπική κοινωνία, η κατάληξη ήταν να χρηματοδοτηθούν κτίρια ως συνεδριακά και πολιτιστικά κέντρα και σήμερα να λειτουργούν ως κέντρα για γάμους και βαφτίσια ([www.pancreta.gr - patris](http://www.pancreta.gr-patris)).

Στην Ελλάδα η έλλειψη ενός κεντρικού φορέα για το συντονισμό των επιχειρήσεων εναλλακτικού τουρισμού, την παροχή πληροφοριών και την προβολή τους στο ευρύ κοινό και η ανικανότητα των ιδιοκτητών των εναλλακτικών τύπου επιχειρήσεων να προβάλλουν το προϊόν τους, δεν αφήνει πολλά περιθώρια κερδοφορίας (Ανδριώτης, 2008).

4.7 Διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά του εναλλακτικού τουρισμού.

Ο εναλλακτικός τουρισμός σε σύγκριση με το μαζικό έχει ποικίλα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά, τα οποία θα αναλυθούν παρακάτω και τα οποία είναι: τα κίνητρα του τουρίστα, ο εναλλακτικός τουρίστας, ο εναλλακτικός τουριστικός προορισμός, η κλίμακα επενδύσεων και η ενδογενής ανάπτυξη.

4.7.1 Τα κίνητρα του τουρίστα

Κάθε άτομο ταξιδεύει με σκοπό να ικανοποιήσει μια ή περισσότερες ανάγκες είτε αυτή είναι η επιθυμία διαφυγής από ένα περιβάλλον και η επιδίωξη της χαλάρωσης, είτε για επαγγελματικούς ή εκπαιδευτικούς λόγους.

Συνεπώς το κίνητρο αποτελεί την κινητήρια δύναμη που ωθεί κάποιο άτομο στην εκπλήρωση αυτής της ανάγκης. Γι' αυτό ένα από τα βασικότερα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά του εναλλακτικού τουρισμού αποτελεί το κυρίαρχο κίνητρο ή ομάδα κινήτρων που οδηγούν τον τουρίστα στην επιλογή κάποιου εναλλακτικού προορισμού (Ανδριώτης, 2006).

Η ομάδα των κινήτρων που οδηγούν σε εναλλακτικό τουρισμό συνδέεται άμεσα με πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης τα οποία διαφέρουν ριζικά από αυτά που έχει επιβάλλει ο οργανωμένος μαζικός τουρισμός. Συγκεκριμένα τα κίνητρα που ωθούν κάποιο άτομο σε «εναλλακτικό τύπο» ταξιδιού είναι διαφορετικά από τα κίνητρα του συνηθισμένου μαζικού τουρίστα που θεωρείται «απαθής», «λιγόνυχος», «νεοαποικιστής» και «άξεστος» (Cazes, 1989).

Ο εναλλακτικός τουρίστας έχει διαφορετικής μορφής κίνητρα που μπορούν να νοηθούν ως αυτά του λεγόμενου ενεργητικού τύπου τουρισμού (περιπλάνηση, περίπατος, αναρρίχηση, τουρισμός «περιπέτειας»), εξερευνητικού χαρακτήρα και συνάντησης (ιστορικοί και αρχαιολογικοί χώροι, συναναστροφή με τους ντόπιους κατοίκους, τον αυτόχθον πολιτισμό και τα ήθη και έθιμα) και δεσμευτικό χαρακτήρα (εθελοντικές υπηρεσίες σε κράτη του εξωτερικού, προσφορά βοήθειας και ενίσχυσης, συμμετοχή σε αρχαιολογικές ανασκαφές, εργασιακές κατασκηνώσεις, κλπ) (Cazes, 1989).

Συνεπώς, στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού οι διακοπές δεν πραγματοποιούνται σαν μια μεμονωμένη προσπάθεια φυγής από την καθημερινότητα αλλά το ταξίδι αποκτάει κάποιο νόημα με κοινωνικές, πολιτιστικές, περιβαλλοντολογικές

και εκπαιδευτικές προεκτάσεις. Συνοπτικά, οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού «καταγράφουν την έμφαση που δίνεται στα κίνητρα που σχετίζονται με το περιβάλλον και την αυτονομία στο ταξίδι» (Τσάρτας, 1996: 352).

Επίσης, το εναλλακτικό ταξίδι μπορεί να θεωρηθεί ως μια αντίδραση του τουρίστα στη μοντέρνα εμπορευματοποίηση και στην προσπάθεια των τουριστικών προορισμών να επιδείξουν μια σειρά «κατασκευασμένων» γεγονότων ως αυθεντικών (Ανδριώτης, 2006).

Δυστυχώς τα κίνητρα του τουρίστα που έρχονται στη Κρήτη και γενικότερα στην Ελλάδα είναι τελείως διαφορετικά από αυτά του εναλλακτικού τουρίστα. Οι συντριπτική πλειοψηφία των τουριστών επισκέπτονται το νησί κυρίως για τον ήλιο, τη θάλασσα και τη νυχτερινή ζωή. Μορφές τουρισμού όπως ο συνεδριακός ή ο αγροτουρισμός δεν έχουν σημαντικά μερίδια αγοράς.

4.7.2 Ο εναλλακτικός τουρίστας

Καθώς η τάση σήμερα επιβάλλει την προώθηση φιλικών προς το περιβάλλον εναλλακτικών μορφών τουρισμού και οι πολίτες συνειδητοποιημένοι πλέον, αλλά και κουρασμένοι με το παραδοσιακό τρόπο τουρισμού στρέφονται όλο και περισσότερο προς το διαφορετικό πρότυπο, που έχει καταφέρει να κερδίσει πολλούς υποστηρικτές, οι οποίοι αναζητούν κάτι νέο, περιπετειώδες για να διευρύνουν τους ορίζοντες τους μέσα από τις διακοπές τους.

Οι εναλλακτικοί τουρίστες αποτελούν ένα τμήμα της αγοράς με διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά στα κίνητρα που τους ωθούν σε τουριστική μετακίνηση, τις δραστηριότητές τους κατά τη διάρκεια των διακοπών τους κλπ. Οι διαφορές των εναλλακτικών τουριστών από όλα σχεδόν τα άλλα είδη τουρισμού τείνει να τους απομονώνει σε ευδιάκριτες κατηγορίες που η κάθε μια απ' αυτές παρουσιάζει τις δικές της ιδιαιτερότητες (Ανδριώτης).

Ο εναλλακτικός τουρίστας δεν αναζητά μεγάλα και σύγχρονα ξενοδοχεία που είναι κατασκευασμένα και εξοπλισμένα με διεθνή πρότυπα, αλλά συνηθίζει να επιλέγει μικρού μεγέθους καλύμματα που αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της ντόπιας κουλτούρας και τρόπου ζωής (Doswell, 2002).

Σύμφωνα με τους Laarman & Durst (1987) ο εναλλακτικός τουρίστας έχει τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- Προσπαθεί να επισκέπτεται μέρη που δεν έχει πατήσει ανθρώπινο πόδι.
- Διεγείρεται από το αίσθημα της περιήγησης.
- Προσπαθεί να αποφύγει τον πολιτισμό για κάποιο χρονικό διάστημα.
- Προσπαθεί να δημιουργήσει κανάλια επικοινωνίας με τον ντόπιο πληθυσμό.
- Δεν επιζητάει την ύπαρξη τουριστικής υποδομής.
- Συλλέγει περισσότερες πληροφορίες πριν και κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του.
- Ταξιδεύει μόνος του ή σε μικρές ομάδες.
- Είναι καλά εκπαιδευμένος.
- Έχει περισσότερα έσοδα από το μέσο όρο.
- Τείνει να παραμένει σε μια χώρα για περισσότερες μέρες από τον παραδοσιακό τουρίστα.

Οι τύποι των τουριστών που επισκέπτονται κάποιο τουριστικό προορισμό σχετίζονται άμεσα με το στάδιο του κύκλου ζωής που βρίσκονται. Σύμφωνα με το κοινά αποδεκτό μοντέλο του Butler (1980), ο κύκλος ζωής μιας τουριστικής περιοχής περνάει από τα εξής στάδια: εξερεύνηση, εμπλοκή, ανάπτυξη, εδραίωση, μαρasmus και τελικά ανανέωση ή πτώση. Οι εναλλακτικοί τουρίστες συνηθίζουν να επισκέπτονται μια περιοχή που βρίσκεται στο στάδιο της εξερεύνησης ή της εμπλοκής, όταν δηλαδή οι τουριστικές αφίξεις είναι λιγοστές, η υποδομή και η επικοινωνία με τον έξω κόσμο βρίσκονται στα σπάργανα της, οι αλλαγές στην κοινωνική δομή και στο περιβάλλον είναι σχεδόν ανύπαρκτες και ο έλεγχος των πλουτοπαραγωγικών πόρων βρίσκεται στα χέρια του ντόπιου πληθυσμού. Όταν όμως μια τουριστική περιοχή περάσει από το στάδιο της ανάπτυξης και στα επακόλουθα από αυτό στάδια, επέρχονται τρομακτικές αλλαγές στις κοινωνικό-πολιτιστικές και περιβαλλοντολογικές δομές (Andriotis 2001b, 2007) που οι εναλλακτικοί τουρίστες δεν μπορούν να τις αποδεχτούν και ως εκ τούτου αποχωρούν, αποφεύγοντας να επισκεφτούν ξανά αυτόν τον προορισμό, ενώ αναζητούν νέους, πιο αυθεντικούς και μη εμπορευματοποιημένους τόπους για τα μελλοντικά τους ταξίδια (Ανδριώτης, 2006).

Ο Smith (1978) με τη σειρά του αναφέρθηκε σε επτά τύπους τουριστών που κάνουν την εμφάνισή τους σε διαφορετικά στάδια ανάπτυξης και τους συσχέτισε με τις επιπτώσεις που έχουν κατά τη διάρκεια της παραμονής τους σ' ένα τουριστικό προορισμό. Σύμφωνα με τον ίδιο οι ανεξάρτητοι και οι περιηγητές (που σε αυτούς εντάσσονται και οι εναλλακτικοί τουρίστες) βιώνουν περισσότερο την ντόπια κουλτούρα και τον παραδοσιακό τρόπο ζωής, επιδρώντας λιγότερα αρνητικά στην ντόπια κοινωνία σε σύγκριση με τους οργανωμένους τουρίστες.

Τύπος τουρίστα	Αριθμός τουριστών	Επιπτώσεις στην κοινωνία
1. Εξερευνητής	Πολύ χαμηλός	Πολύ λίγες
1. Ελίτ	Εμφανίζονται πολύ σπάνια	
1. Εκκεντρικός	Εμφανίζονται αλλά όχι πολύ συχνά	
1. Ασυνήθιστος	Περιστασιακός	Σταδιακά αυξανόμενες
1. Αρχόμενα μαζικός	Σταθερή ροή	
1. Μαζικός	Συνεχόμενη ροή	Σημαντικές
1. Ναυλωμένος (charter)	Μαζικές αφίξεις	

Ο τουρισμός στις περισσότερες περιοχές της Κρήτης έχει φτάσει σύμφωνα με το μοντέλο του Butler (1980) για το κύκλο ζωής μιας τουριστικής περιοχής στο στάδιο του μαρασμού, και το νησί και οι κοινότητες του έχουν δεχτεί υπερ-ανάπτυξη με αρνητικές περιβαλλοντολογικές και κοινωνικές επιπτώσεις (Andriotis, 2003d).

Συνεπώς από τα παραπάνω συμπεράνουμε ότι το κύριο είδος των τουριστών που επισκέπτονται την Κρήτη είναι οργανωμένοι μαζικοί τουρίστες ενώ οι εναλλακτικοί τουρίστες αποφεύγουν να επιλέξουν την Κρήτη ως προορισμό τους, λόγω της εικόνας που έχει ως προορισμός φθηνού μαζικού τουρισμού.

Ακόμα σύμφωνα με τα επτά τύπους τουριστών του Smith (1978) θα μπορούσαμε να πούμε ότι η Κρήτη δέχεται περισσότερο τους δυο τελευταίους τύπους, αυτόν του μαζικού και αυτόν του ναυλωμένου που λόγω του μεγάλου αριθμού που επισκέπτονται το νησί κυρίως τη θερινή περίοδο, οι επιπτώσεις στη κοινωνία είναι σημαντικές γι' αυτό και οι αρμόδιοι θα πρέπει να βρουν λύσεις ώστε να ανανεώσουν το τουριστικό προϊόν και να προσελκύσουν τους εναλλακτικούς τουρίστες που ολοένα αυξάνονται.

4.7.3 Ο εναλλακτικός προορισμός

Διαφοροποιητικό χαρακτηριστικό του εναλλακτικού τουρισμού είναι επίσης και η τοποθεσία που επισκέπτεται ο τουρίστας (Ανδριώτης).

Μέσω του μαζικού τουρισμού δημιουργείται η τάση για ομοιογενοποίηση του τουριστικού προϊόντος κάτι που έρχεται σε αντιπαράθεση με τον εναλλακτικό τουρισμό που επικεντρώνεται στη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος. Στην επίτευξη αυτής της διαφοροποίησης σημαντικό ρόλο διαδραματίζει ο χώρος που επισκέπτεται ο τουρίστας (Ανδριώτης, 2006).

Στον εναλλακτικό τουρισμό, ελκυστικά στοιχεία είναι το «νέο, πρωτοποριακό, παρθένο ή ανεξερεύνητο» του προορισμού που τον διαφοροποιούν από άλλες κορεσμένες τουριστικές περιοχές. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο εναλλακτικός τουρίστας ελκύεται από ένα ιδανικά ονειρεμένο και ήσυχο περιβάλλον και από την ιδέα της συνάντησης με τον ντόπιο πληθυσμό, γεγονός που δεν συμβαδίζει με την αστικοποίηση του «μαζικού» τουριστικού προορισμού (Ανδριώτης).

Η φύση, η παράδοση, τα ήθη και έθιμα, οι παραδοσιακοί χοροί, τα τραγούδια και η ντόπια αρχιτεκτονική αποτελούν ελκυστικά χαρακτηριστικά ενός εναλλακτικού προορισμού (Ανδριώτης, 2006).

Η Κρήτη διαθέτει όλα αυτά τα χαρακτηριστικά που την καθιστούν ιδανική για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Η Κρήτη είναι η μεγαλύτερη νησιωτική ακτογραμμή της Ελλάδος, έχει μια από τις μεγαλύτερες συγκεντρώσεις αρχαιολογικών, ιστορικών και θρησκευτικών μνημείων και ένα από τα σημαντικότερα μνημεία της φύσης, το φαράγγι της Σαμαριάς και χιλιάδες άλλα σπηλαία. Χαρακτηρίζεται από μια ιδιαίτερη πολιτιστική και ιστορική παράδοση και συμβολή στην παγκόσμια ιστορία και τον πολιτισμό. Έχει μια πλουσιότατη λαογραφία και λαογραφική παράδοση και ατμόσφαιρα και τέλος το νησί φιλοξενεί μια πολύ μεγάλη ποικιλία χλωρίδας που περιλαμβάνει περισσότερα από εκατό είδη άγριων λουλουδιών και βότανων, και μοναδικούς αντιπροσώπους πανίδας όπως το μοναδικό κρητικό αγριοκάτσικο, το Κρι-κρι.

Θα πρέπει όλοι οι υπεύθυνοι παράγοντες να αναδείξουν την Κρήτη για αυτό που πραγματικά είναι, ένα μαγευτικό νησί με ένα πολιτισμό 4.000 ετών που παραμένει ανεξερεύνητο και έχει να προσφέρει πολλά παραπάνω από το κλασικό είδος τουρισμού (Hellenic SunEditions ,2003)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

5.1 ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT

Ο Τουρισμός δημιουργεί πλούτο, οικονομική άνθηση, θέσεις εργασίας, κοινωνική ευμάρεια και αποτελεί σημαντικό παράγοντα της παγκόσμιας και εθνικής ανάπτυξης. Αποτελεί παγκόσμιο κοινωνικό-οικονομικό φαινόμενο και προέρχεται από την ανάγκη του ανθρώπου να αποδράσει από την καθημερινότητα, την επιθυμία του για επαφή με τη φύση, την περιέργεια που έχει να εξερευνήσει άλλους τόπους και πολιτισμούς και την βασική ανάγκη για ξεκούραση, διασκέδαση και αναψυχή.

Συγκεκριμένα για τον Ελλαδικό χώρο αλλά και ιδιαίτερα για την Κρήτη ο τουρισμός:

- Συμμετέχει άμεσα κατά 4,5% στη δημιουργία του ΑΕΠ της Ελλάδος και 5,2% σε επίπεδο Κρήτης (2003).
- Απασχολεί τόσο σε επίπεδο Ελλάδος όσο και σε επίπεδο Κρήτης το 5,2% του εργατικού δυναμικού.
- Συμβάλλει στη μείωση του ελλείμματος Τρεχουσών Συναλλαγών με 6,5 δις \$ σε επίπεδο Ελλάδος και 3,8δις \$ σε επίπεδο Κρήτης.

Κατά την τελευταία δεκαετία η οικονομία της Κρήτης βασίστηκε κυρίως στην ανάπτυξη της γεωργίας αλλά και του τουρισμού. Ο τουρισμός στην Κρήτη έχει αναπτυχθεί σχεδόν ολοκληρωτικά με την μορφή του μαζικού παραθεριστικού τουρισμού και συγκεντρώνεται στα βόρεια παράλια του νησιού.

Ο τουρισμός είναι ο τομέας με το μεγαλύτερο κατά εργαζόμενο παραγόμενο προϊόν στην Κρήτη σήμερα. Είναι ο τομέας που παρουσίασε πολύ χαμηλή αύξηση του κατά εργαζόμενου παραγόμενου προϊόντος στην ελληνική οικονομία στη δεκαετία του 1990. Αλλά είναι επίσης ο τομέας που ευθύνεται σχεδόν αποκλειστικά για την αύξηση της απασχόλησης, όχι μόνο στην Κρήτη, αλλά και στο σύνολο της χώρας, στο σύνολο της Ε.Ε. και σε όλες τις βιομηχανικά ανεπτυγμένες οικονομίες.

Στη Λευκή Βίβλο για την Απασχόληση, την Ανάπτυξη και την Ανταγωνιστικότητα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αναγνωρίζεται ως ο μόνος τομέας με δυνατότητα αύξησης των θέσεων απασχόλησης στο μέλλον.

Αυτό που ουσιαστικά επιχειρείται στην παρούσα μελέτη είναι αρχικά ο εντοπισμός των πλεονεκτημάτων και αδυναμιών του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος και κατόπιν η ανάδειξη των ευκαιριών και απειλών που απορρέουν από το εξωτερικό περιβάλλον (μακροπεριβάλλον).

Η σπουδαιότητα της SWOT Analysis έγκειται στο ότι τα πορίσματά της λαμβάνονται σοβαρά υπόψη στη φάση της χάραξης της στρατηγικής για την τελική διαμόρφωση του προγράμματος της τουριστικής προβολής.

Αναλυτικότερα :

Α. Δυνατά Σημεία (Strengths) : Εκφράζονται σαν εγγενή πλεονεκτήματα του τουριστικού προϊόντος της Κρήτης σε σχέση με ανταγωνίστριες τουριστικές περιοχές. Τα πλεονεκτήματα αυτά αναφέρονται σε πόρους, στη διάρθρωση του κοινωνικο-οικονομικού ιστού και σε άλλους παράγοντες που καθορίζουν την αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα των τουριστικών δραστηριοτήτων.

Τα δυνατά σημεία έχουν ιδιαίτερη σημασία καθώς είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διακρίνουν το τουριστικό προϊόν της Κρήτης από τους ανταγωνιστές της. Συνεπώς μόλις αναγνωριστούν εντάσσονται αμέσως στο σχέδιο μάρκετινγκ προκειμένου να προβληθούν και να αποτελέσουν κίνητρο για τους δυνητικούς τουρίστες ώστε να επιλέξουν το νησί ως τον προορισμό των διακοπών τους.

Β. Αδύνατα Σημεία (Weaknesses): Σε αντίθεση με τα δυνατά σημεία, τα αδύνατα αποτελούν μειονεκτήματα που πιθανά δρουν περιοριστικά στην τουριστική ανάπτυξη. Πρόκειται για παράγοντες που με την αρνητική τους επιρροή, μειώνουν την απόδοση και αποτελεσματικότητα είτε ορισμένων, είτε όλων των παραμέτρων που συνδέονται με την τουριστική ανάπτυξη και ταυτόχρονα καταγράφονται ως προβλήματα.

Κρίνεται λοιπόν σκόπιμο μόλις εντοπιστούν τα αδύνατα σημεία του τουριστικού προϊόντος να τύχουν αποτελεσματικής αντιμετώπισης ώστε να περιοριστούν στο ελάχιστο δυνατό οι αρνητικές τους επιδράσεις ή ακόμα και να απαλειφθούν εάν αυτό είναι εφικτό.

Γ. Ευκαιρίες (Opportunities): Πρόκειται για τις τρέχουσες καθώς και μελλοντικές συνθήκες της τουριστικής αγοράς, αλλά και του «γενικού περιβάλλοντος» του νησιού, συνθήκες που έχουν ή τείνουν να έχουν θετική επιρροή στην ανάπτυξη του τουριστικού ρεύματος και βοηθούν τις προσπάθειες εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος και ενίσχυσης της τουριστικής προσφοράς και ανταγωνιστικότητας.

Δ. Απειλές (Threats): Πρόκειται σε αντίθεση με την προηγούμενη ομάδα, για τις τρέχουσες ή μελλοντικές συνθήκες του «γενικού περιβάλλοντος» που ασκούν αρνητική επιρροή στις προσπάθειες ανάπτυξης του τουριστικού προϊόντος της Κρήτης. Επιπλέον, απειλούν την βιώσιμη ανάπτυξη της με την έννοια ότι, άλλοτε δημιουργούν νέες μορφές προβλημάτων στην μέχρι σήμερα οργάνωση και λειτουργία των οικονομικών δραστηριοτήτων, και άλλοτε δυσκολεύουν τις προσπάθειες για μελλοντική βελτίωση τους.

Στη συνέχεια προσδιορίζονται αναλυτικά τα πλεονεκτήματα, οι αδυναμίες, οι ευκαιρίες και οι απειλές του τουριστικού προϊόντος της Κρήτης.

5.1.1. ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ

Άριστο κλίμα : Το κλίμα αποτελεί βασικό θετικό παράγοντα στην ανάπτυξη του τουρισμού και η Κρήτη εμφανίζει ισχυρό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα καθώς διαθέτει άριστο κλίμα με κύρια χαρακτηριστικά το πολύ υψηλό ποσοστό ηλιοφάνειας, το μεγάλης διάρκειας καλοκαίρι, που ξεκινά τον Απρίλιο και διαρκεί έως τον Οκτώβριο, και ταυτόχρονα τον πολύ ήπιο χειμώνα.

Ισχυρή γεωγραφική θέση : Η χωροθέτηση της Κρήτης στη μέση της Μεσογειακής λεκάνης, σε συνάρτηση με το μεγάλο μήκος της ακτογραμμής, συνιστούν σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι πολλών τουριστικών προορισμών παγκοσμίως. Το νησί της Κρήτης είναι το μεγαλύτερο σε έκταση νησί στην Ελλάδα. Πολλοί το χαρακτηρίζουν ως το πιο πρόσφορο έδαφος για ανάπτυξη στην περιοχή όχι μόνο της Ελλάδος αλλά και της Ευρώπης γενικότερα. Αυτή η ανάπτυξη μπορεί να προέλθει με την εκμετάλλευση των ισχυρών σημείων της νήσου, με αποτέλεσμα την προσέλκυση διαφορετικών πηγών επενδυτικού χαρακτήρα. Η ισχυρή σημείο μπορεί να θεωρηθεί η γεωγραφική θέση της Κρήτης που μπορεί να ενισχύσει την ανάπτυξη του εμπορίου των Νομών της π.χ με καταλληλότερες υποδομές όπως μεγαλύτερο διεθνές αεροδρόμιο και λιμάνι το οποίο θα αποτελέσει τη νότια πύλη της Ευρώπης.

Υψηλό επίπεδο και επάρκεια φυσικών και ανθρωπογενών πόρων : Η Κρήτη, έχει να επιδείξει ένα μοναδικό και υψηλής οικολογικής αξίας φυσικό περιβάλλον (προστατευόμενες περιοχές και περιοχές φυσικού κάλλους, ενδημική πανίδα και

χλωρίδα, σπάνια οικοσυστήματα, όμορφες και εξαιρετικά καθαρές παραλίες, άθικτα φυσικά τοπία, καθώς και μεγάλο πλούτο ανθρωπογενών πόρων (παγκόσμιας φήμης και σπουδαιότητας αρχαιολογικά μνημεία, παραδοσιακοί οικισμοί και σύνολα, μοναδικότητα ηθών, εθίμων και φιλόξενη ατμόσφαιρα), στοιχεία που συνθέτουν ένα μείγμα δυνατών πόλων έλξης επισκεπτών από όλο τον κόσμο.

Ικανοποιητική παραγωγική δομή : Η Κρήτη είναι ιδιαίτερα γνωστή για την παραγωγή ποιοτικών αγροτικών προϊόντων και την γαστρονομία του που μπορούν είτε να διατεθούν στην τουριστική αγορά είτε να αποτελέσουν αυτόνομο τουριστικό προϊόν. Σημειώνεται ότι η κρητική κουζίνα απολαμβάνει ιδιαίτερης αναγνώρισης διεθνώς και αποτελεί σημαντικό αλλά ανεκμετάλλευτο έως σήμερα τουριστικό πόρο.

Επαρκείς τουριστικές υποδομές διαμονής : Η Κρήτη διαθέτει υψηλής ποιότητας και ποικιλίας ξενοδοχεία και καταλύματα αλλά και εστιατόρια, κέντρα εστίασης και καφεενεία, γνωστά για τις άριστες υπηρεσίες που προσφέρουν στην πλειοψηφία τους. Σημειώνεται ότι ενώ για την Ελλάδα το ποσοστό ξενοδοχειακού δυναμικού στις κατηγορίες Α' και Πολυτελείας είναι 31% το αντίστοιχο ποσοστό της Κρήτης είναι υψηλότερο της τάξης περίπου του 40%, ενώ στην Ανατολική Κρήτη (Ν. Ηρακλείου – Ν. Λασιθίου) φθάνει κοντά το 50% (48,68%, 1999). Επίσης, υπάρχει μίγμα κατηγοριών ξενοδοχείων, συμπεριλαμβανομένων των ενοικιαζόμενων δωματίων, το οποίο αντιστοιχεί με το μίγμα κοινωνικοοικονομικής διαστρωμάτωσης των πληθυσμών των ανεπτυγμένων χωρών, απ' όπου προέρχεται η συντριπτική πλειοψηφία τουριστών.

Υψηλή φήμη : Η Κρήτη αποτελεί έναν κλασσικό τουριστικό προορισμό παγκοσμίου φήμης με τους επισκέπτες να έχουν διαμορφώσει την εικόνα ενός ασφαλούς και φιλικού προορισμού. Η εικόνα αυτή μεταφέρεται και μεταδίδεται στη χώρα προέλευσής τους γεγονός που συνιστά έμμεση, αλλά ουσιαστική και αποτελεσματική διαφήμιση.

Ικανοποιητικό επίπεδο επαναλαμβανόμενου τουρισμού : Η επαναληψιμότητα της επίσκεψης των τουριστών ξεπερνά το 40%. Ο μέσος όρος προηγούμενων επισκέψεων ανέρχεται σε 3,5 φορές και αφορά κυρίως Σκανδιναβούς και Βέλγους. Διαπιστώνεται συνεπώς ένας πυρήνας τακτικών επισκεπτών που παραδοσιακά προτιμούν την Κρήτη για τις καλοκαιρινές διακοπές τους. Υψηλό ποσοστό εκπλήρωσης των προσδοκιών των τουριστών 86%, υψηλή πρόθεση για επαναληπτική επίσκεψη στο μέλλον 83%, πρόθεση επίσκεψης τον αμέσως επόμενο χρόνο 22% και σύσταση των ίδιων διακοπών σε φίλους και γνωστούς 76%.

Υψηλή τουριστική ζήτηση : Η Κρήτη εμφανίζει πολύ υψηλή τουριστική ζήτηση με αύξηση της τάξης του 10% ανά δεκαετία, με κυριότερες χώρες προέλευσης τις Ευρωπαϊκές. Επιπλέον αποτελεί τον πρώτο τουριστικό προορισμό της Ελληνικής Τουριστικής Αγοράς σε ό,τι αφορά τις διανυκτερεύσεις, με την πληρότητα να κυμαίνεται από 75% έως και 110% κατά την τουριστική περίοδο Απριλίου-Οκτωβρίου. Υψηλό είναι επίσης το ποσοστό εκπλήρωσης των προσδοκιών των τουριστών (86%) που επισκέπτονται το νησί, καθώς και εκείνων που είναι πρόθυμοι (76%) να το συστήσουν σε γνωστούς και φίλους ως ελκυστικό τουριστικό προορισμό.

Καταξιωμένος τουριστικός προορισμός : Η Κρήτη κατέχει πρωτεύουσα θέση ως μαζικός τουριστικός προορισμός, ιδιαίτερα δημοφιλής για τον ήλιο, τη θάλασσα και τις παραλίες, μεταξύ άλλων περιοχών με κοινά χαρακτηριστικά στη Μεσογειακή λεκάνη. Η μεγάλη πολιτιστική και ιστορική κληρονομιά μπορεί επίσης να θεωρηθεί ως ένα αξιόλογο συγκριτικό πλεονέκτημα. Η κατάλληλη εκμετάλλευση των ήδη υπάρχοντων ιστορικών, αρχαιολογικών και θρησκευτικών μνημείων (με την Κνωσό να αποτελεί τον δεύτερο μεγαλύτερο σε αριθμό επισκεπτών αρχαιολογικό χώρο της Ελλάδος) μπορεί να επιφέρει ευνοϊκότερο κλίμα για την ανάπτυξη του τουρισμού.

Επίσης η δημιουργία νέων αλλά και η αναστήλωση παλαιών μνημείων μπορεί να συμβάλλει στην διαμόρφωση ενός διαφορετικού χαρακτήρα του νησιού. Δηλαδή δίνοντας ζωή στην ιστορία και κατασκευάζοντας καινούρια μνημεία με βάση την ήδη υπάρχουσα πολιτιστική κληρονομιά δημιουργείται διαφορετικό κλίμα τουριστικής ανάπτυξης και υψηλότερης ποιότητας τουριστικό προϊόν.

Κατεξοχήν προορισμός πτήσεων charters : Ένα μεγάλο μέρος των αλλοδαπών τουριστών έρχονται με πτήσεις Charter, οι οποίες προσδιορίζονται από χαμηλότερο κόστος συγκριτικά με τις κανονικές, γεγονός το οποίο συνιστά σημαντικό πλεονέκτημα για το κρητικό τουριστικό προϊόν.

5.1.2.ΑΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ

Χαμηλή ποιότητα δημόσιων υποδομών και υπηρεσιών : Το νησί της Κρήτης εμφανίζει χαμηλό επίπεδο σε ορισμένες βασικές υποδομές οι οποίες επηρεάζουν άμεσα την τουριστική ανάπτυξη και τον βαθμό ικανοποίησης των επισκεπτών.

Τέτοιου είδους αδυναμίες εντοπίζονται κυρίως στον τομέα των μεταφορών και αφορούν:

- την κακή οργάνωση των αεροδρομίων και των λιμανιών,
- τις καθυστερήσεις των πτήσεων,
- το χαμηλό επίπεδο ποιότητας των μέσων μαζικής μεταφοράς,
- την κυκλοφοριακή συμφόρηση,
- την ανεπαρκή σήμανση του οδικού δικτύου.

Είναι γεγονός ότι οι διαδικασίες και η λειτουργία της Δημόσιας Διοίκησης χαρακτηρίζονται από γενικά αργούς ρυθμούς, στοιχείο που επιφέρει αρνητικές συνέπειες στην ανάπτυξη του τόπου. Η γραφειοκρατία είναι αποτέλεσμα της ελλιπούς οργάνωσης και της έλλειψης σύγχρονων μεθόδων διοίκησης που δρα ως ανασταλτικός παράγοντας στην παροχή υπηρεσιών υψηλού επιπέδου προς τους πολίτες και τις επιχειρήσεις.

Προβλήματα καταγράφονται επίσης στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος με την ανεξέλεγκτη απόθεση απορριμμάτων σε κοινόχρηστους χώρους και παραλίες και την κακή εικόνα σε ότι αφορά την καθαριότητα, στοιχεία που προκαλούν αρνητική εικόνα στους επισκέπτες.

Έλλειψη υποστηρικτικών τουριστικών υποδομών : Ουσιαστικό ρόλο στην εύρυθμη και προσοδοφόρα λειτουργία των τουριστικών μηχανισμών κάθε τουριστικής περιοχής διαδραματίζουν μια σειρά από υποστηρικτικές υποδομές, όπως τα συνεδριακά κέντρα, οι εγκαταστάσεις γκολφ, οι μαρίνες κλπ. που αφενός διαφοροποιούν και εμπλουτίζουν το τουριστικό προϊόν και αφετέρου συντελούν στην επέκταση της τουριστικής σαιζόν αμβλύνοντας το πρόβλημα της εποχικότητας. Το Ηράκλειο εμφανίζεται να υστερεί σημαντικά σε αυτόν τον τομέα την ίδια στιγμή που ανταγωνίστριες περιοχές και χώρες έχουν σημειώσει πολύ μεγάλη πρόοδο διεκδικώντας έτσι σημαντικό μερίδιο στην τουριστική αγορά.

Εποχικότητα : Συνέπεια (α) του μαζικού τουρισμού του ήλιου και της θάλασσας που περιορίζεται χρονικά το μέγιστο σε 8 μήνες (β) της μη επαρκούς αξιοποίησης και ανάδειξης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της ενδοχώρας, τα οποία είναι ικανά να στηρίξουν έναν τουρισμό 12 μηνών (π.χ. ορεινός τουρισμός, οικοτουρισμός) και (γ) της έλλειψης υποδομών θεματικού τουρισμού, είναι η αδυναμία επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου και συνεπώς η έντονη εποχικότητα που δημιουργεί προβλήματα οριακής βιωσιμότητας σε τουριστικές επιχειρήσεις.

Χαμηλή ποιότητα στελεχιακού δυναμικού : Ο ανθρώπινος παράγοντας παίζει σημαντικό ρόλο στην προσφορά του τουριστικού προϊόντος τόσο από πλευράς

παραγωγικότητας, όσο και από πλευράς ποιότητας. Συνεπώς για την επίτευξη των παραπάνω είναι αναγκαίο οι απασχολούμενοι στον τουρισμό να χαρακτηρίζονται από επαγγελματική ευσυνειδησία, υψηλή ειδικευση και επικοινωνιακή ευχέρεια. Δυστυχώς όμως ένα σημαντικό τμήμα του στελεχιακού δυναμικού που απασχολείται στον ευρύτερο τουριστικό κλάδο στην Κρήτη αλλά και στην Ελλάδα γενικότερα στερείται αυτών των προσόντων θέτοντας έτσι το νησί και τη χώρα μας σε μειονεκτική θέση έναντι των άλλων χωρών.

Απουσία τουριστικού Marketing : Οι προσπάθειες προβολής του κρητικού τουριστικού προϊόντος κρίνονται ανεπαρκείς και αναποτελεσματικές. Αυτό αποδίδεται κατά κύριο λόγο, στην έλλειψη ενός ολοκληρωμένου και μακροπρόθεσμου Σχεδίου Μάρκετινγκ το οποίο θα εφαρμόζεται σε βάθος χρόνου μεθοδικά, συντονισμένα και αποτελεσματικά. Συνέπεια αυτού είναι ότι μέχρι σήμερα πραγματοποιούνταν αποσπασματικές και μεμονωμένες πρωτοβουλίες τουριστικής προβολής από διάφορους φορείς όπως ΕΟΤ, ΝΕΤΠ, Δήμοι, ιδιωτικοί φορείς χωρίς συνεργασία και προηγούμενη συμφωνία μεταξύ τους ως προς τις προτεραιότητες και τους στόχους ώστε να επιτυγχάνεται συμπληρωματικότητα και όχι επικάλυψη.

Δυσκολία διείσδυσης σε μεγάλες αγορές του εξωτερικού : Πρόκειται για αδυναμία του κρητικού και γενικότερα του ελληνικού προϊόντος να αυξήσει το μερίδιο αγοράς σε χώρες που αποτελούν κατεξοχήν πηγή προσέλκυσης τουριστών όπως είναι η Γερμανία και η Μ. Βρετανία. Επιπλέον καταγράφεται αδυναμία διείσδυσης σε νέες αγορές (Χώρες Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης). Η εν λόγω αδυναμία αποδίδεται στην ανεπαρκή μεθοδολογία προβολής του τουριστικού προϊόντος, καθώς και στους μη ανταγωνιστικούς όρους προσφοράς του.

Μειωμένη ανταγωνιστικότητα έναντι νέων τουριστικών προορισμών : Το ελληνικό τουριστικό προϊόν υφίσταται έντονο ανταγωνισμό από νέους τουριστικούς προορισμούς με παρόμοιο προϊόν αλλά με χαμηλότερο κόστος παραγωγής όπως η Τουρκία, η Κροατία, η Βουλγαρία, η Τυνησία, το Μαρόκο κλπ.

Έντονη εξάρτηση από αποφάσεις, επιλογές και πολιτικές μεγάλων τουριστικών πρακτορείων του εξωτερικού : Το τουριστικό προϊόν της Κρήτης είναι ιδιαίτερα ευάλωτο σε εξωτερικές επιδράσεις και εξαρτάται απόλυτα από τις εκάστοτε αποφάσεις των μεγάλων τουριστικών γραφείων της Ευρώπης, λόγω (α) έλλειψης κεντρικού-στρατηγικού σχεδιασμού και προγραμματισμού, (β) έλλειψης συστηματικής κεντρικής τουριστικής πολιτικής και (γ) εξάρτησης από την πρακτική των πτήσεων charters που ελέγχουν κατ' αποκλειστικότητα οι Tour Operators.

Χωρική συγκέντρωση υποδομών περιβάλλοντος και τουρισμού και δυσκολία διάχυσης στην ενδοχώρα : Καταγράφεται συγκέντρωση τουριστικών υποδομών και εξυπηρετήσεων σε παραθαλάσσιες κυρίως περιοχές του βόρειου άξονα και σε ορισμένους θύλακες των νοτίων παραλίων (εξαιρέσεις αποτελούν ελάχιστες περιοχές της ενδοχώρας που μόλις τώρα αρχίζουν να αναπτύσσονται τουριστικά).

Παρατηρείται παράλληλα δημιουργία - λειτουργία τεχνικών (υποστηρικτικών) υποδομών στις ίδιες περιοχές (καθώς εδώ υπάρχουν οι περισσότερες χρήσεις- ανάγκες) ενώ αντίθετα καταγράφονται περιορισμοί ανάπτυξης της ενδοχώρας, λόγω ανεπάρκειας βασικών υποδομών και δυσκολίας διάχυσης της τουριστικής ανάπτυξης από τις τουριστικές περιοχές προς αυτήν, λόγω εγγενών αδυναμιών.

Απουσία τουριστικής δραστηριότητας κατά τη χειμερινή περίοδο : Στοιχείο το οποίο αποτελεί σημαντικό μειονέκτημα για το τουριστικό προϊόν καθώς πέραν της τουριστικής περιόδου αιχμής, τα πάντα νεκρώνουν (εκτός των μεγάλων αστικών κέντρων), έτσι ώστε και να θέλει κάποιος επισκέπτης να διαμείνει σε έναν τέτοιο προορισμό δεν έχει επιλογές για ενασχόληση, διασκέδαση κλπ.

Απότομη διόγκωση ιδιωτικής επενδυτικής δραστηριότητας : Στην περίοδο που η Κρήτη αναδείχθηκε ως σημαντικός τουριστικός προορισμός η ανταπόκριση του ιδιωτικού τομέα ήταν άμεση μεν, ανεξέλεγκτη και άναρχη δε. Συνέπεια αυτού ήταν ότι μέσα σε δύο δεκαετίες οι ανεκμετάλλευτες παραλιακές εκτάσεις φιλοξένησαν ξενοδοχειακές μονάδες και καταλύματα, καθώς και κάθε άλλου είδους τουριστικές υποδομές, αλλοιώνοντας το κρητικό τοπίο και προξενώντας ανεπανόρθωτες κατά τόπους βλάβες στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον.

Έλλειψη θεσμικού πλαισίου ρύθμισης των χρήσεων γης : Η έλλειψη χωροταξικού σχεδιασμού (μόλις πρόσφατα εκπονήθηκε χωροταξική μελέτη) ευνόησε σε πολλές περιπτώσεις την αυθαιρεσία και την αισθητική υποβάθμιση που συνθέτουν κατά κανόνα την υφιστάμενη εικόνα του οικιστικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.

5.1.3.ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ

Διοργάνωση Ολυμπιακών Αγώνων 2004 : Οι Ολυμπιακοί αγώνες έχουν ιδιαίτερη σημασία για τη χώρα που τους διοργανώνει και για τον τουρισμό ειδικότερα, καθώς η Ολυμπιάδα δεν αποτελεί μόνο ένα ιδιαίτερο αθλητικό γεγονός, που συνιστά κίνητρο επίσκεψης, αλλά κυρίως μια ευκαιρία που ο απόηχός της διαρκεί περίπου δέκα χρόνια, όσο και το διάστημα που ασχολείται η κοινή γνώμη με τη διοργανώτρια χώρα. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες αποτελούν λοιπόν ορόσημο για την περαιτέρω εξέλιξη του τουρισμού. Η Κρήτη και συγκεκριμένα το Ηράκλειο επωφελήθηκε από το γεγονός αυτό καθώς το Ηράκλειο ήταν μία από τις Ολυμπιακές πόλεις στην Ελλάδα το 2004. Το κυριότερο όφελος βρίσκεται αρχικά στο επικοινωνιακό επίπεδο με ζητούμενο τη μετεξέλιξη της δημοσιότητας σε ενεργή ζήτηση για προϊόντα, υπηρεσίες και διαμονή. Τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα που προκύπτουν από την Ολυμπιάδα είναι:

- η προσέλκυση τουριστών υψηλού εισοδηματικού προφίλ και η
- δημιουργία μιας μόνιμης τουριστικής πελατείας,
- Η διαμόρφωση ευνοϊκής εικόνας για την χώρα και τις ολυμπιακές
- πόλεις,
- Η δημιουργία και ο εκσυγχρονισμός βασικών αλλά και τουριστικών
- υποδομών,
- Η χρησιμοποίηση των διεθνών μέσων επικοινωνίας για ένα μεγάλο
- χρονικό διάστημα για τη μετάδοση διαφόρων μηνυμάτων.

Δυνατότητες ανάπτυξης θεματικού τουρισμού : Η Κρήτη διαθέτει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά όπως πλούσιο και σε πολλές περιπτώσεις άθικτο φυσικό περιβάλλον, άριστο κλίμα, αξιόλογους πολιτιστικούς και ανθρωπογενείς πόρους, ποιοτικά τοπικά προϊόντα, τοπική παράδοση κλπ, τα οποία αποτελούν το θεμέλιο λίθο και τα απαιτούμενα συστατικά στοιχεία για την ανάπτυξη του θεματικού τουρισμού (αθλητικός, φυσιολατρικός, θρησκευτικός, γαστρονομικός κ.α.), ο οποίος διεθνώς σημειώνει έντονη ζήτηση. Η προώθηση του θεματικού τουρισμού πρέπει να αποτελέσει πρώτη προτεραιότητα, αφού θα συμβάλλει στη διαφοροποίηση και στον εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος, στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητάς του, στην ανάδειξη και ανάπτυξη αναξιοποίητων αλλά με λανθάνουσα (τουριστική) δυναμική περιοχών του νησιού λειτουργώντας ανασχετικά στις τάσεις εγκατάλειψής της και συμβάλλοντας στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου. Η Μεσόγειος παρουσιάζει σημαντικές ευκαιρίες περαιτέρω ανάπτυξης και θα πρέπει να υπερβούμε το παραδοσιακό πρότυπο Τουρισμού “Ήλιος και Θάλασσα” και να προσανατολιστούμε σε εναλλακτικές μορφές Τουρισμού που θα σηματοδοτήσουν μια νέα περίοδο Τουριστικής Ανάπτυξης και Τουριστικής Πολιτικής για τον Ευρωπαϊκό και Μεσογειακό χώρο.

Προώθηση διατροφής και γαστρονομίας ως “νέο τουριστικό προϊόν” : Τουριστικό προϊόν με υψηλή προστιθέμενη αξία, η γαστρονομία αποκτάει ολοένα και μεγαλύτερη θέση στη διεθνή τουριστική αγορά. Τα κρητικά προϊόντα και η κρητική κουζίνα διεκδικούν σημαντικό μερίδιο σε αυτήν, λόγω της αναγνωρισμένης υψηλής τους ποιότητας και των ευεργετικών επιδράσεων στην ανθρώπινη υγεία. Προϊόντα όπως το λάδι, το κρασί, το μέλι, τα γαλακτοκομικά κλπ. αλλά και οι μοναδικές γεύσεις της Κρητικής Κουζίνας ανταποκρίνονται στο συνεχώς αυξανόμενο ενδιαφέρον της διεθνούς Κοινότητας που αναζητά εκτός των άλλων την ποιότητα των τροφίμων και την ιδιαιτερότητα της τοπικής γαστρονομίας. Έτσι ο συνδυασμός αυτός μπορεί να αποτελέσει ένα νέο προϊόν για το Ηράκλειο με πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα τόσο για τον τουρισμό, όσο και για την τοπική παραγωγή.

Χρηματοδοτικές Ευκαιρίες για τον τουρισμό : Στα πλαίσια της τρέχουσας προγραμματικής περιόδου (ΚΠΣ) σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο προβλέπεται ενίσχυση δράσεων του τουριστικού τομέα με στόχο τη μείωση της εποχικότητας, την αναβάθμιση της ποιότητας, τη διασύνδεση με τον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα, τη διασύνδεση με τον πολιτισμό και την παράδοση και την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών. Συγκεκριμένα χρηματοδοτικά κίνητρα δίδονται μέσω των Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Ανάπτυξης Αγροτικών Περιοχών και Ειδικών Αγροτικών Περιοχών μέσω του Ε.Π. Αγροτικής Ανάπτυξης και Ανασυγκρότησης της Υπαίθρου 2007-2013 και του ΠΕΠ Κρήτης αντίστοιχα καθώς και μέσω της Κ.Π. Leader+ και του Ε.Π. Ανταγωνιστικότητα.

Αυξανόμενη σημασία των νέων τεχνολογιών στον τουρισμό : Πάγιο αίτημα της εθνικής και κοινοτικής πολιτικής και στρατηγικής η υλοποίηση καινοτόμων δράσεων που βρίσκει απάντηση, εκτός των άλλων, στη διασύνδεση του τουρισμού με τις νέες τεχνολογίες. Η Κρήτη διαθέτει συγκριτικό πλεονέκτημα λόγω της ύπαρξης σπουδαίων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και υποδομών (ΙΤΕ, Τεχνολογικό Πάρκο, Πανεπιστήμιο, ΤΕΙ), τα οποία ήδη έχουν να επιδείξουν σπουδαίο έργο στον τομέα του τουρισμού: πληροφοριακά συστήματα για τον τουρισμό, ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων, πρωτοποριακές δράσεις στον τομέα της υγείας που συνδέονται με τον τουρισμό, ηλεκτρονική προβολή κ.λπ.

Ολοκλήρωση βασικών έργων τεχνικής υποδομής : Τεράστιας σημασίας για την τουριστική ανάπτυξη του νησιού είναι η ολοκλήρωση βασικών υποδομών, όπως η επίλυση του θέματος των αερομεταφορών (στην Ανατολική Κρήτη). Από την προηγούμενη επίσης προγραμματική περίοδο εκκρεμεί η ολοκλήρωση σημαντικών τεχνικών έργων (βιολογικών, ΧΥΤΑ, έργων ύδρευσης) τα οποία θα αυξήσουν τη φέρουσα ικανότητα των περιοχών που θα εξυπηρετήσουν.

Τάσεις αύξησης του εγχώριου τουρισμού : Αποτελεί σημαντική εξέλιξη διότι, εκτός των άλλων, ο εγχώριος τουρισμός (μαθητικός, εκπαιδευτικός, Τρίτης Ηλικίας, οικογενειακός) καταναλώνει περισσότερο κατά τη διάρκεια των διακοπών του. Ο εγχώριος τουρισμός στην Κρήτη έχει τα περιθώρια να αυξηθεί τα επόμενα χρόνια διότι: (α) το 95,5% των Ελλήνων παραμένει στη χώρα μας για διακοπές (β) 8 στους 10 Έλληνες προτιμούν διακοπές του ήλιου και της θάλασσας, (γ) το έτος 2000 το 15,2% των αφίξεων στην Κρήτη ήταν ημεδαποί ενώ στην Ελλάδα 1 στους 4 είναι Έλληνες επισκέπτες.

Αξιοποίηση Ειδικών Τουριστικών Υποδομών : Από την εποχή ακόμα των ΜΟΠ έως και το Γ' ΚΠΣ χρηματοδοτήθηκαν υποδομές για την ενίσχυση εκτός των άλλων και του τουριστικού προϊόντος της Κρήτης. Χρηματοδοτήθηκε για παράδειγμα η δημιουργία πολιτιστικών και φυσιολατρικών διαδρομών σε πάρα πολλά μέρη του νησιού χωρίς μέχρι σήμερα να έχουν αξιοποιηθεί, ενώ σε πολλές περιπτώσεις έμειναν ημιτελείς ή εγκαταλείφθηκαν.

Αξιοποίηση αναδυόμενων αγορών : Τα ανεκμετάλλευτα τμήματα της ευρωπαϊκής και αμερικανικής αγοράς, αλλά και νέες αγορές όπως της Κίνας και των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης, όπως έχει ήδη αναφερθεί, μπορούν να αποδώσουν σημαντική πρόσθετη τουριστική κίνηση. Προς την κατεύθυνση αυτή είναι αναγκαία η ανάπτυξη μιας συνεχούς και σοβαρής προσπάθειας μέσω ενός αποτελεσματικού μέσο-μακροπρόθεσμου Σχεδίου Μάρκετινγκ. Αρωγός σε αυτή την προσπάθεια είναι διάφορα ευνοϊκά για το νησί και το Νομό στοιχεία όπως: η γεωγραφική θέση, η οικονομική ανάπτυξη των χωρών αυτών καθώς και το γεγονός ότι γενικότερα η Ελλάδα φαίνεται να εξασκεί μια μέσου επιπέδου έλξη στα ανώτερα εισοδηματικά στρώματα αυτών των αγορών.

Θετική εικόνα του κρητικού τουριστικού προϊόντος : Η Κρήτη είναι ένας πολύ γνωστός τουριστικός προορισμός κυρίως για την ιστορία, τα μνημεία, τον πολιτισμό, τη θάλασσα και τις ακρογιαλιές της. Η εικόνα που έχει διαμορφωθεί για το τουριστικό προϊόν του νησιού είναι ιδιαιτέρως θετική και αυτό υπογραμμίζεται από διάφορα στοιχεία όπως: α) θεωρείται ασφαλής ταξιδιωτικός προορισμός β) χαρακτηρίζεται από υψηλό αίσθημα φιλοξενίας και γ) θεωρείται ότι έχει “ταυτότητα” και είναι “Ξεχωριστή”. Αυτό συνεπώς που πρέπει να αποδείξουμε είναι η ποιοτική διάσταση και η διαφορετικότητα του τουρισμού της και να προβάλουμε εκείνο το προϊόν το οποίο έχουμε έτοιμο και μπορούμε να προσφέρουμε σε άριστη ποιότητα και ανταγωνιστική τιμή.

Επικράτηση του Ευρώ : Η κυκλοφορία του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος στις χώρες της Ευρώ-ζώνης, συμπεριλαμβανόμενης και της Ελλάδας, αναμένεται να ενισχύσει την τουριστική δραστηριότητα μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. Η ευκαιρία εντοπίζεται στο ότι με την εισαγωγή του ευρώ αυξάνεται η δυνατότητα της άμεσης τιμολογιακής σύγκρισης του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος. Προκειμένου όμως να αποδειχθεί η εξέλιξη αυτή θετική για την τουριστική ανάπτυξη, θα πρέπει η ποιότητα των υπηρεσιών να είναι αντίστοιχη του ζητούμενου τιμήματος (value for money).

5.1.4. ΑΠΕΙΛΕΣ

Ισχυρός ανταγωνισμός σε διεθνές επίπεδο : Αποτελεί απειλή, αλλά ταυτόχρονα κίνητρο (πρόκληση) για την διαφοροποίηση και ποιοτική αναβάθμιση του τουρισμού στην Κρήτη, ο διεθνής ανταγωνισμός που ολοένα μεγεθύνεται και προέρχεται από: ο τις αναπτυσσόμενες τουριστικά χώρες (Ισπανία, Ιταλία, Κύπρος) που προσφέρουν πολύ υψηλό επίπεδο τουριστικού προϊόντος, στο οποίο το Ηράκλειο καλείται να «απαντήσει» με αναβάθμιση των υποδομών και των υπηρεσιών της. ο τους ανερχόμενους τουριστικούς προορισμούς (Κροατία, Βουλγαρία, Μαρόκο, Τυνησία κλπ.) που διαθέτουν παρθένο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον και προσελκύουν ολοένα αυξανόμενη μερίδα των τουριστών που αναζητούν τη «διαφορετικότητα» στον τόπο που επισκέπτονται. Αποτελεί σημαντική απειλή για την Κρήτη, η οποία οφείλει την τουριστική της ανάπτυξη σε μεγάλο βαθμό στη «διαφορετικότητά της» σε σύγκριση με τους προορισμούς των αναπτυσσόμενων δυτικών κρατών. το σύμπλεγμα των προορισμών της Μεσογείου, οι οποίοι διαθέτουν παρόμοιο τουριστικό «προφίλ», αλλά με υψηλότερη ποιότητα υποδομών και υπηρεσιών και μεγαλύτερη διείσδυση στην αγορά.

Υστέρηση σε επίπεδο προβολής : Ο ανταγωνισμός που υφίσταται η Κρήτη ως τουριστικός προορισμός από άλλες περιοχές όπως είναι π.χ. η Τουρκία δεν είναι απόρροια μόνο των καλύτερων και πληθέστερων βασικών και υποστηρικτικών τουριστικών υποδομών που διαθέτει αλλά κυρίως είναι αποτέλεσμα της θεαματικής

βελτίωσης που παρουσιάζει ως προς τη δαπάνη, τον τρόπο και τις ενέργειες τουριστικής προβολής.

Μειωμένη τουριστική συνείδηση : Καθώς αυξάνεται ο ανταγωνισμός ολοένα και περισσότερο καθίσταται φανερή η ανάγκη επίτευξης υψηλότερου επιπέδου επαγγελματισμού και συνέπειας, τόσο από τους επιχειρηματίες όσο και από στελέχη του δημοσίου τομέα και τους εισαγόμενους που δραστηριοποιούνται στον χώρο του τουρισμού. Πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι η επιβίωση και η περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού εξαρτάται από την οργάνωση, τη σοβαρότητα, την ευσυνειδησία, τον επαγγελματισμό, την ευγένεια, την ταχύτητα αντίδρασης, την ύπαρξη και πιστή εφαρμογή προγραμμάτων Μάρκετινγκ και κυρίως την έγκαιρη και έγκυρη διαφημιστική προβολή του τουριστικού προϊόντος στο εσωτερικό και εξωτερικό.

Εξάρτηση από το μέλλον των αερομεταφορών : Στοιχείο αποτύπωσης της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος αποτελεί ο τρόπος έλευσης των επισκεπτών. Η Κρήτη αποτελεί κατεξοχήν προορισμό αεροπορικών αφίξεων. Ιδιαίτερα αυξημένο είναι το ποσοστό των πτήσεων τύπου Charter. Είναι γεγονός ότι απαραίτητη προϋπόθεση της ανάπτυξης ενός τουριστικού προορισμού είναι η ύπαρξη σύγχρονου διεθνούς αεροδρομίου. Τα προβλήματα που καταγράφονται τόσο στα αεροδρόμια της Κρήτης, όσο και στις αεροπορικές εταιρείες συνιστούν κίνδυνο και επηρεάζουν άμεσα το δυναμικό ενδιαφέρον διεθνών και εγχώριων επενδυτών και επισκεπτών.

Αλλοίωση της οικιστικής ταυτότητας : Συνέπεια εκτός των άλλων και της τουριστικής ανάπτυξης, η απρογραμματίστη ή και αυθαίρετη πολλές φορές δόμηση τουριστικών υποδομών και εγκαταστάσεων στη λογική του εύκολου και γρήγορου κέρδους, σε συνδυασμό με την έλλειψη κεντρικού σχεδιασμού και νομοθετικού πλαισίου που να ρυθμίζει χρήσεις γης και προδιαγραφές δόμησης, έχει προκαλέσει τη μερική και, σε πολλές περιπτώσεις, πλήρη αλλοίωση του δομημένου περιβάλλοντος.

Οι συνέπειες βαρύνουν τόσο τον ντόπιο πληθυσμό (υποβάθμιση της ποιότητας ζωής) όσο και τον ίδιο τον τουρισμό, δεδομένου ότι υποβαθμίζεται ένας από τους ισχυρότερους τουριστικούς πόρους, το οικιστικό περιβάλλον.

Υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος : Η αλόγιστη τουριστική ανάπτυξη δημιουργεί υψηλό κίνδυνο πρόκλησης μη αναστρέψιμων συνεπειών στο φυσικό περιβάλλον εάν δε ληφθεί μέριμνα σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο για τον έλεγχο και περιορισμό των τουριστικών δραστηριοτήτων. Η δημιουργία σημαντικών φορέων διαχείρισης σε προορισμούς οικολογικού ενδιαφέροντος με σκοπό την προστασία και ελεγχόμενη τουριστική αξιοποίηση τους καθώς επίσης και η πρόβλεψη μέτρων από τους ΟΤΑ για την διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος είναι ενέργειες που δεν επιδέχονται αναβολή ή διαφορετική προσέγγιση. Προς τον σκοπό αυτό θα πρέπει να δοθεί άμεση και ιδιαίτερη σημασία στον αποτελεσματικό καθαρισμό κοινόχρηστων χώρων και την αποτελεσματική αποκομιδή των απορριμμάτων. Θα πρέπει να δημιουργηθεί φορέας καθαρισμού των ακτών και των παράκτιων περιοχών σε επίπεδο νησιού. Θα πρέπει επίσης να θεσμοθετηθούν αυστηροί κανόνες αρχιτεκτονικής τόσο των τουριστικών καταλυμάτων, όσο και άλλων οικοδομημάτων. Προς τον σκοπό αυτό θα πρέπει να εξετασθεί η περίπτωση φορέα προστασίας φυσικού τοπίου. Ο φορέας θα ασχολείται κυρίως με την αρχιτεκτονική μορφή και το ύφος των οικοδομημάτων και όχι με άλλα θέματα πολεοδομικής έγκρισης

Χαμηλό επίπεδο συνεργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα : Η αδυναμία αποδοτικής συνεργασίας του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα, επιδρά αρνητικά ως προς την περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη του νησιού. Συνέπεια της απουσίας μιας τέτοιας συνεργασίας είναι να μην έχει γίνει μέχρι σήμερα πράξη, η συντονισμένη και συνολική προβολή του τουριστικού προϊόντος της Κρήτης, αντίθετα, οι μεμονωμένες

ενέργειες που συνεπάγονται κατακερματισμό των πόρων χωρίς αποτελεσματικότητα, είναι εκείνες που κυριαρχούν. Επίσης αρνητικό στοιχείο της έλλειψης συνεργασίας είναι η μεμονωμένη και πολλές φορές στρεβλή αντιμετώπιση σοβαρών θεμάτων ειδικά σε περιόδους ύφεσης ή κρίσεων με τελικό αποτέλεσμα την υποβάθμιση της εικόνας του Ηρακλείου.

Η ανάλυση του τουρισμού μέσω του SWOT analysis ((Strengthen-Weakness-Opportunities- Threats), (Δυνάμεις- Αδυναμίες- Ευκαιρίες- Απειλές)) έδειξε ότι τα σημαντικά πλεονεκτήματα της Κρήτης υπερκαλύπτουν οποιεσδήποτε αδυναμίες τις οποίες έχει. Με την κατάλληλη εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων που παρέχει το νησί της Κρήτης, καθώς και με την χάραξη ιδιαίτερου στρατηγικού σχεδιασμού οι περαιτέρω προοπτικές ανάπτυξης της Κρήτης είναι από τις πλέον αισιόδοξες του ελληνικού χώρου.

5.2 Προτάσεις για Αναβάθμιση του Τουρισμού στην Κρήτη

Η Κρήτη έχει μία σημαντική ιστορική και πολιτιστική διαδρομή από την περίοδο του Μινωικού Πολιτισμού μέχρι σήμερα. Διαθέτει πλούσιους φυσικούς πόρους, εύφορες εκτάσεις για γεωργική και κτηνοτροφική εκμετάλλευση, ιστορικά και πολιτισμικά στοιχεία παγκοσμίου ενδιαφέροντος αλλά και περιοχές φυσικού κάλλους, που σε συνδυασμό με τις ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν, αποτελούν τη βάση της ανάπτυξης της οικονομίας της, με περισσότερο ανεπτυγμένους σήμερα τον πρωτογενή τομέα και τον τριτογενή, κυρίως λόγω τουρισμού. Η γεωγραφική θέση της Κρήτης είναι προνομιακή με βάση τις ροές μεταφορών, εμπορίου και τουρισμού που εισέρχονται και εξέρχονται κάθε χρόνο από το νησί. Αυτονόητο είναι ότι για να προσελκύσει μια χώρα τουρίστες θα πρέπει οι σχέσεις με τις χώρες προέλευσης και ειδικά τις γειτονικές να είναι ειρηνικές.

5.2.1 Περιβάλλον

Η αύξηση της τουριστικής κίνησης, εξαρτάται κυρίως από τρεις παράγοντες:

- α) Την καλή οικονομία των χωρών προέλευσης,
- β) Την παγκόσμια ηρεμία, αλλά και την ηρεμία στις σχέσεις μεταξύ των κρατών και
- γ) Το φυσικό, δομημένο και πολιτιστικό περιβάλλον της χώρας υποδοχής.

Όταν υπάρχει υγιής οικονομία ο πελάτης-καταναλωτής έχει τη δυνατότητα να προγραμματίσει τις διακοπές του άνετα και με ασφάλεια. Το πιο βασικό όμως είναι το περιβάλλον με την ευρεία έννοια της χώρας προορισμού. Η χώρα μας διαθέτει πολλές περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, εθνικούς δρυμούς, αισθητικά δάση, σπάνια βιοποικιλότητα, άριστες κλιματολογικές συνθήκες και μια ανεξάντλητη αρχαιολογική και πολιτιστική κληρονομιά. Κατά συνέπεια πρέπει να δώσουμε ιδιαίτερη βαρύτητα στα έργα υποδομής ώστε να αναδείξουμε το τουριστικό μας προϊόν.

Από τα παραπάνω, εύκολα καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο τουρισμός βρίσκεται σε στενή εξάρτηση με το φυσικό περιβάλλον και μάλιστα, σύμφωνα με ορισμένες εκτιμήσεις, σε ποσοστό 90%. Αυτό σημαίνει ότι το φυσικό περιβάλλον αποτελεί βασική παράμετρο της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής. Ο τουρισμός καλείται να αναδείξει και να αξιοποιήσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο το φυσικό περιβάλλον, με σκοπό να παραχθούν οικονομικά, κοινωνικά, πολιτισμικά και περιβαλλοντικά οφέλη. Για να κερδίσουμε την αειφορία των ωφελειών που προέρχονται από τον τουρισμό, τότε θα πρέπει να εκμεταλλευτούμε «αειφορικά» το φυσικό περιβάλλον, έτσι ώστε να προσφέρει αενάως τις ίδιες τουλάχιστον υπηρεσίες.

Για να επιτευχθεί αυτό θα πρέπει οι σχέσεις τουρισμού και φυσικού περιβάλλοντος να είναι αρμονικές έτσι ώστε να υπάρξει παράλληλα και η μεταξύ τους ισορροπία. Με άλλα λόγια δεν μπορεί να γίνει μονομερής ανάπτυξη του τουρισμού, διότι θα γίνεται σε βάρος του φυσικού περιβάλλοντος αξιώνοντας περισσότερους φυσικούς πόρους ή υποβαθμίζοντάς τους.

Στη χώρα μας, είναι χαρακτηριστική η υπερσυγκέντρωση τουριστών και η σημαντική περιβαλλοντική επιβάρυνση ορισμένων περιοχών, οι οποίες αναπτύχθηκαν επιλεκτικά και μονομερώς, σε αντίθεση με άλλες περιοχές εξίσου αξιόλογες που παρέμειναν αναξιοποίητες. Η υπερσυγκέντρωση τουριστών δε συνοδεύτηκε με αύξηση των επεμβάσεων στο φυσικό περιβάλλον, με αποτέλεσμα την εμφάνιση σοβαρών περιβαλλοντικών επιβαρύνσεων και απωλειών. Κάποια από τα προβλήματα που δημιουργούνται στο περιβάλλον είναι:

- α) η απώλεια σημαντικών εκτάσεων πρασίνου,
- β) ο κατατεμαχισμός των τοπικών ενοτήτων,
- γ) η καταστροφή των βιοτόπων,
- δ) η μείωση της βιοποικιλότητας και τέλος
- στ) τη ρύπανση των υδάτων και γενικά την απαξίωση του φυσικού περιβάλλοντος, η οποία, σε τελική ανάλυση, υποβαθμίζει με τη σειρά της, αν δεν αναιρεί, τις φυσικές ιδιαιτερότητες της χώρας μας.

Την κρισιμότητα της κατάστασης μπορούμε να τη συνειδητοποιήσουμε αν λάβουμε υπόψη ότι σε επίπεδο χώρας υφίσταται ήδη ένα υψηλό ανταγωνιστικό δυναμικό μεταξύ τουρισμού και φυσικού περιβάλλοντος, πολύ περισσότερο δε στον παράκτιο χώρο, όπου ο τουρισμός παρουσιάζει πολλαπλάσια ένταση.

Οι περιβαλλοντικές επιβαρύνσεις επιδρούν αρνητικά στον τουρισμό, αφού επηρεάζουν την ποσότητα και ποιότητα του τουριστικού προϊόντος το οποίο πρέπει πάντοτε να ανταποκρίνεται στα συνεχώς ανερχόμενα standards των τουριστών.

Αποτέλεσμα της διάστασης μεταξύ «πραγματικού» και «επιθυμητού» ήταν η εμφάνιση στη δεκαετία του '90 σημείων «κόπωσης» των τουριστών, που συνοδεύτηκε με σταδιακή «εγκατάλειψη» παραδοσιακών τουριστικών κέντρων και αναζήτηση άλλων περιοχών με «περισσότερο» φυσικό περιβάλλον. Η τάση αυτή εξελίσσεται αυξητικά μέχρι τις μέρες μας.

Η συνειδητοποίηση της κατάστασης αυτής και η ανάγκη προσαρμογής στις απαιτήσεις της ζήτησης συνέβαλαν στην εμφάνιση νέων όρων στην τουριστική ορολογία: ήπιος, εναλλακτικός, πράσινος, αειφορικός τουρισμός, οικοτουρισμός, κ.λπ. Όροι, που χρησιμοποιούνται κατά κόρον τα τελευταία χρόνια για να υποδηλώσουν την εναλλακτική πρόταση τουρισμού, σε αντίθεση προς τον μαζικό τουρισμό. Κατά συνέπεια, είναι απαραίτητη η δημιουργία ενός πλαισίου προσδιορισμού των νέων αυτών μορφών τουρισμού για να συνειδητοποιηθούν οι βασικές προϋποθέσεις ανάπτυξής τους και, σε συνδυασμό με τις υπάρχουσες δυνατότητες, να καταδειχθούν οι διαγραφόμενες προοπτικές τους.

5.2.2 Τουριστικό Προϊόν

Είναι αδύνατο να οριοθετήσει με σαφήνεια, ο τομέας του τουρισμού και των ταξιδιών δεδομένου ότι οι τουριστικές δραστηριότητες επηρεάζουν και επηρεάζονται από μία μεγάλη ποικιλία παραγόντων. Οι παράγοντες αυτοί μπορεί να είναι είτε κοινωνικοί, είτε οικονομικοί είτε να σχετίζονται άμεσα με το φυσικό περιβάλλον του κάθε κράτους. Στις μέρες μας, είναι κοινά παραδεκτό ότι ο τουρισμός επηρεάζει κάθε πτυχή της καθημερινής ζωής ενός τόπου και μπορεί να εξελιχθεί σε κύριο μοχλό ανάπτυξής του.

Ο τουρισμός, όμως σε αντίθεση με άλλους παραγωγικούς κλάδους, είναι μία λειτουργία που αποτελείται από τη ζήτηση των καταναλωτών για υπηρεσίες. Ο τουρισμός δεν είναι μία απλή συναλλαγή, αλλά μία ευρεία ποικιλία αγαθών και υπηρεσιών για μεταφορές, κατάλυμα, τρόφιμα και ποτά, εισόδους σε μνημεία και αξιοθέατα και σουβενίρ.

Η τουριστική ανάπτυξη κάθε χώρας τουριστικού προορισμού, συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Μορφών τουρισμού δηλ. που διαφοροποιούνται από αυτό που κατά κύριο λόγο έχει αναπτύσσεται στη χώρα μας και αφορά στον μαζικό τουρισμό και που έχει συνδυαστεί με τον ήλιο και τη θάλασσα. Για να καταφέρουμε λοιπόν να αναδείξουμε ένα τουρισμού ποιοτικά ανώτερο από αυτόν που είδη υπάρχει πρέπει να διαχωρίσουμε και να οριοθετήσουμε το τουριστικό προϊόν. Βάση αυτού κρίνεται απαραίτητο να δοθεί προτεραιότητα στην ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι.

Οι κυριότερες μορφές εναλλακτικού τουρισμού είναι:

- **Κοινωνικός τουρισμός:** Στον οποίο κατατάσσονται άτομα τρίτης ηλικίας, νέοι, αλλά και άτομα με χαμηλό εισόδημα παρέχοντας δυνατότητα διανυκτέρευσης σε μεγάλα ξενοδοχειακά συγκροτήματα με μικρό κόστος.
- **Αγροτουρισμός:** Στον οποίο υπάρχει, συνδυασμένη μορφή άσκησης τουριστικού και αγροτικού επαγγέλματος.
- **Τουρισμός στην ύπαιθρο:** Μια εξειδίκευση του αγροτουρισμού με περισσότερη παραμονή στην ύπαιθρο.
- **Τουρισμός τρίτης ηλικίας:** Απαιτεί υποδομή καλού επιπέδου και παράλληλη υποδομή κρατικών υπηρεσιών.
- **Αθλητικός-ορειβατικός-περιηγητικός – πολιτιστικός τουρισμός:** Προσφέρει την δυνατότητα εξοικείωσης με την τοπική κουλτούρα της χώρας. Σύμφωνα με το περιοδικό Τουρισμός & Οικονομία, ο Ευρωπαίος τουρίστας αλλάζει συνήθειες καταναλωτικής συμπεριφοράς, ανάπαυσης, διασκέδασης, κλπ. και αναζητεί ουσιαστικότερη γνωριμία με τους τουριστικούς προορισμούς, με τη γνήσια και αυθεντική εικόνα των τόπων και των ανθρώπων τους. Το πλαίσιο αυτό καλύπτει το τουριστικό αυτό προϊόν. Σχετικά με τον πολιτιστικό τουρισμό η υπάρχουσα υποδομή της χώρας περιλαμβάνει:

_ 86 μουσεία σε όλη την Ελλάδα τα οποία δέχονται περίπου 2.500.000 επισκέπτες ετησίως,

_ 64 επισκέψιμους αρχαιολογικούς χώρους οι οποίοι δέχονται περίπου 5.800.000 επισκέπτες ετησίως,

_ Γύρω στους 600 χαρακτηρισμένους παραδοσιακούς οικισμούς,

_ Γύρω στα 10.000 κηρυγμένα μνημεία. Υπολογίζεται ότι από τις επισκέψεις σε μουσεία και σε αρχαιολογικούς χώρους προκύπτουν έσοδα που υπερβαίνουν τα 30 εκατ. Ευρώ.

- **Οικολογικός:** Δεν απαιτεί ιδιαίτερη υποδομή αρκεί να υπάρχουν συγκεκριμένες προδιαγραφές. Απευθύνεται κατά κύριο λόγο στους φυσιολάτρες. Οι δραστηριότητες αλλά και τα καταλύματα που χρησιμοποιούνται έχουν σχεδιαστεί με σεβασμό στη φύση. Στη μορφή του τουρισμού αυτού περιλαμβάνονται οι Εθνικοί δρυμοί, οι παραδοσιακοί οικισμοί, τα σπήλαια, φαράγγια, μονοπάτια, βιότοποι κ.α. Το Υπουργείο Ανάπτυξης είχε παλαιότερα ανακοινώσει τις πρωτοβουλίες που έχει αναλάβει η Πολιτεία για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού στην Ελλάδα. Μεταξύ αυτών των πρωτοβουλιών είναι και η χάραξη εθνικής στρατηγικής για τον οικοτουρισμό, με προτεραιότητα στις τέσσερις πόλεις (Πάτρα, Ηράκλειο, Βόλος, Θεσσαλονίκη), η υλοποίηση έργων δράσεων οικοτουρισμού μέσα στα πλαίσια του

Επιχειρησιακού Σχεδίου, η δημιουργία εθνικού συντονιστή-διαχειριστή του αγροτουρισμού, μέσω της Αγροτουριστικής Α.Ε κ.α

- **Τουρισμός υγείας και ιαματικός τουρισμός:** Απαιτεί υποδομή, μπορεί να αναπτυχθεί σε ήδη υπάρχουσες περιοχές με ιαματικά λουτρά. Έχει σκοπό την αξιοποίηση και την εκμετάλλευση των πηγών καθώς και την αναβάθμιση αυτών που υπάρχουν ήδη. Το προϊόν αυτό απευθύνεται στον επισκέπτη που επιθυμεί να συνδυάσει διακοπές με πρόγραμμα υγείας, ξεκούρασης, γυμναστικής, υγιεινής διατροφής και φυσικής διαβίωσης. Στην Ελλάδα οι δυνατότητες θεωρούνται απεριόριστες, υπάρχει σπάνια ποιότητα φυσικοχημικής σύστασης των πηγών και οι πηγές βρίσκονται σε περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

- **Θαλάσσιος τουρισμός:** Απευθύνεται σε ειδικές κατηγορίες τουριστών που θέλουν να ταξιδέψουν στα Ελληνικά νησιά. Ελκύει τουρίστες υψηλών εισοδημάτων και σκοπό έχει την αξιοποίηση των θαλάσσιων πόρων της χώρας. Τα μέτρα που εφαρμόζονται για την προώθηση και ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού είναι η χρηματοδότηση των μαρίνων από τον αναπτυξιακό νόμο, η προώθηση των τουριστικών καταφυγίων ως δημόσιων επενδύσεων στο Γ΄ ΚΠΣ, ο εκσυγχρονισμός του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου για ενθάρρυνση των επενδύσεων, και η προβολή του θαλάσσιου τουρισμού. Όσον αφορά τις κρουαζιέρες, η Ελλάδα κατατάσσεται μεταξύ των δημοφιλέστερων προορισμών. Μεγάλο μέρος των ταξιδιών αναψυχής στην Ελλάδα γίνεται από κρουαζιερόπλοια με ελληνική σημαία τα οποία πραγματοποιούν μονοήμερες, τριήμερες, τετραήμερες, επτάήμερες και πολυήμερες κρουαζιέρες στα ελληνικά λιμάνια.

- **Επαγγελματικός τουρισμός:** Απαιτεί υποδομή υψηλού επιπέδου και παράλληλη υποδομή ψυχαγωγίας. Περιλαμβάνει μεμονωμένα επαγγελματικά ταξίδια, συνέδρια, ταξίδια κινήτρων και εμπορικές εκθέσεις. Η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού έχει μεγάλη προοπτική ανάπτυξης αλλά και ευεργετικές επιδράσεις στην ανάπτυξη του κλάδου αφού προσφέρει την δυνατότητα επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου στα παραθεριστικά κέντρα και στα ξενοδοχεία πόλεων. Μια τέτοια επιμήκυνση θα έχει ως αποτέλεσμα την ηπιότερη εποχικότητα που χαρακτηρίζει το ελληνικό τουριστικό προϊόν.

- **Εσωτερικός τουρισμός:** Απαιτεί αλλαγή πολιτικής τόσο των κρατικών φορέων όσο και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

- **Χειμερινός τουρισμός:** Η μορφή αυτή έχει αναπτυχθεί συστηματικά στη χώρα μας κατά τα τελευταία χρόνια. Όσον αφορά στο χιονοδρομικό τουρισμό, το κέντρο Παρνασσού είναι το μεγαλύτερο και αρτιότερα οργανωμένο χιονοδρομικό κέντρο στην Ελλάδα. Η διεξόδυση του σπορ της χιονοδρομίας στην Ελλάδα είναι αρκετά χαμηλή. Εντούτοις, τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί μια γενικότερη τάση ανάπτυξης για χειμερινό τουρισμό στην ορεινή Ελλάδα, που συνδυάζει τη χιονοδρομία με την ορειβασία, ειδικά σε άτομα νεαρής ηλικίας. Ο τουρισμός χειμερινών σπορ είναι πιο απαιτητικός σε ποιότητα όσον αφορά τις υποδομές και τον προορισμό του ταξιδιού. Συνεπώς, για την επιτυχή προσέλκυση χειμερινού τουρισμού οι προσπάθειες πρέπει να επικεντρωθούν στην κατασκευή υποδομών υψηλής ποιότητας, καθώς και στην προσφορά υπηρεσιών υψηλού επιπέδου σε περιοχές που συνδυάζουν τη φυσική ομορφιά και την εύκολη πρόσβαση σε αρχαιολογικούς χώρους/ μνημεία.

- **Χρονομεριστικός τουρισμός (time sharing):** Ο οποίος δίνει την δυνατότητα στον τουρίστα να είναι ο ιδιοκτήτης του καταλύματος στο οποίο μένει για την συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Παρά το γεγονός ότι παρέχει σημαντικά πλεονεκτήματα για τους αγοραστές όσο και για τους εμπλεκόμενους επιχειρηματίες,

δεν έχει αναπτυχθεί επαρκώς. Τα οφέλη από την ανάπτυξη της χρονομεριστικής μίσθωσης στην Ελλάδα είναι πολλά και σχετίζονται όχι μόνο με την πληρότητα των καταλυμάτων, αλλά κυρίως με το ότι οι αγοραστές χρονομεριδίων είναι τουρίστες υψηλού εισοδηματικού και κοινωνικού επιπέδου.

• **Θρησκευτικός τουρισμός:** Ο οποίος έχει άμεση σχέση με τους θρησκευτικούς προορισμούς της Ελλάδας και απευθύνεται κατά κύριο λόγο σε άτομα τρίτης ηλικίας. Σε συνεργασία πολιτείας και εκκλησίας μπορούν να:

_ Βελτιωθούν οι χώροι υποδοχής των επισκεπτών και να προσφερθούν όλες οι ανέσεις στους χώρους διαμονής, εστίασης κλπ. με τη βοήθεια της εκκλησίας.

_ Επισημανθούν όλοι οι θρησκευτικοί προορισμοί,

_ Αποτυπωθούν όλοι οι θρησκευτικοί τόποι και να διαφημιστούν με τη βοήθεια του ΕΟΤ στο εσωτερικό και εξωτερικό,

_ Διαμορφωθούν συγκεκριμένα προγράμματα για ορθόδοξους αλλοδαπούς αλλά και αλλοδαπούς άλλων θρησκειών,

• **Φυσιολατρικός τουρισμός:** Επισκέψεις σε διάφορες περιοχές φυσικού κάλλους, είτε αυτές τοποθετούνται κοντά σε θάλασσα, είτε κοντά σε βουνό (ορεινές περιοχές).

Η σημειούμενη φθίνουσα ανταγωνιστικότητα του Ελληνικού τουριστικού προϊόντος επιβάλλει την έναρξη συντονισμένης προσπάθειας για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Η προώθηση αυτών των τουριστικών προϊόντων καθώς και η δημιουργία εγκαταστάσεων ειδικής τουριστικής υποδομής, θα συμβάλουν ουσιαστικά στην αύξηση του τουρισμού στη χώρα μας και στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου. Η αναβάθμιση του Ελληνικού τουριστικού προϊόντος θα πρέπει να προσανατολιστεί σε τουριστικές δραστηριότητες οι οποίες θα εξασφαλίζουν θεματικές διακοπές, αναψυχή, άθληση, βελτίωση της υγείας, εξερεύνηση της ενδοχώρας και περιπέτεια. Η ελληνική αγορά θα πρέπει να δημιουργήσει ένα προϊόν που να εξυπηρετεί ποικίλα ενδιαφέροντα και να απευθύνεται σε πιο εύρωστες οικονομικά τάξεις αλλοδαπών τουριστών. Τα έργα υποδομής που θα υποστηρίξουν την αναβάθμιση αυτή θα πρέπει να περιλαμβάνουν μαρίνες, κέντρα τουρισμού υγείας, συνεδριακά κέντρα, γήπεδα γκολφ καθώς και μεγάλες σύγχρονες και πολυτελείς ξενοδοχειακές μονάδες για να εξυπηρετήσουν τουρίστες υψηλότερου εισοδήματος.

5.2.3 Συγκοινωνίες

Την τελευταία εικοσαετία έχουν γίνει πολλές προσπάθειες στον τομέα των υποδομών μεταφορών. Τα υπάρχοντα οδικά δίκτυα χαρακτηρίζουν την μεγάλη ανάπτυξη της βόρειας παραλίας σε βάρος της νότιας και της ενδοχώρας του νησιού, όπου χαρακτηριστική είναι η έλλειψη κάθετων οδικών αξόνων και του νότιου άξονα που θα έπρεπε να αποτελέσουν τον κύριο στόχο ενός νέου σχεδιασμού. Παράλληλα τα αεροδρόμια και τα λιμάνια της Κρήτης πρέπει να είναι σε θέση να επιτρέψουν την ομαλή διακίνηση των εκατομμυρίων τουριστών, αλλά και των αγροτικών προϊόντων του νησιού. Εκεί κυρίως εντοπίζεται και η ανάγκη ολοκλήρωσης των βασικών έργων υποδομής. Παρακάτω θα δούμε αναλυτικά αυτά τα έργα:

1. Ο Βόρειος Οδικός Άξονας Κρήτης (Β.Ο.Α.Κ.): Για τη διασύνδεση των πόλεων της βόρειας ζώνης της Κρήτης από Κίσσαμο μέχρι Σητεία, των λιμένων και των αεροδρομίων της, άρχισε η κατασκευή του Β.Ο.Α.Κ., ο οποίος αποτέλεσε αργότερα τμήμα του πρωτεύοντος οδικού δικτύου. Μέσα στα πλαίσια του Περιφερειακού Σχεδιασμού Ανάπτυξης της Κρήτης, αποφασίσθηκε η λειτουργική αναβάθμισή του σε αυτοκινητόδρομο. Επιβάλλεται η ολοκλήρωση του Β.Ο.Α.Κ. στα τμήματα που δεν

έχει κατασκευασθεί, η σύνδεσή του με τις πόλεις, τα αεροδρόμια και λιμάνια, όπου δεν έχει γίνει. Επίσης επιβάλλεται η ταχεία προώθηση εκπόνησης των μελετών αναβάθμισης του Β.Ο.Α.Κ. σε αυτοκινητόδρομο, η σύνδεσή του με χρηματοδότησης και κατασκευής των σχετικών έργων.

2. Τα Έργα Συλλογής, Μεταφοράς, Επεξεργασίας και Διάθεσης Λυμάτων: Η Κρήτη είναι μία προνομιά, από πλευράς κάλλους, περιοχή της ανατολικής Μεσογείου. Είναι λοιπόν πολύ σημαντική η προστασία του φυσικού περιβάλλοντός της (θαλάσσιου, επιφανειακού, υπόγειων νερών κλπ.) και κατ' επέκταση η προστασία της υγείας των κατοίκων και των εκατοντάδων χιλιάδων τουριστών οι οποίοι την επισκέπτονται και διαμένουν σε αυτήν. Γι' αυτό το λόγο, τα Έργα Συλλογής, Μεταφοράς, Επεξεργασίας και Διάθεσης των Λυμάτων στην Κρήτη πρέπει να αντιμετωπισθούν ως ένα μεγάλο και καίριο θέμα και παράλληλα να καταστρωθεί ένα ενιαίο σχέδιο εξασφάλισης οικονομικών πόρων για την ολοκλήρωσή τους.

3. Το Ενεργειακό Πρόβλημα της Κρήτης: Στην Κρήτη υφίσταται από ετών έλλειμμα μεταξύ προσφοράς ηλεκτρικής ενέργειας και ζήτησης, με αποτέλεσμα οι συχνές διακοπές οι οποίες δημιουργούνται κατά τις περιόδους αιχμής οι οποίες συμπίπτουν με τις περιόδους μεγάλης τουριστικής κινητικότητας ενώ επηρεάζεται σημαντικά και η ανάπτυξη του τόπου, αλλά και η εικόνα που παρουσιάζει η Κρήτη.

Το ενεργειακό πρόβλημα να αντιμετωπισθεί με ένα ενιαίο ορθολογικό σχεδιασμό, ο οποίος να προβλέπει άμεσες λύσεις. Σύμφωνα λοιπόν με τα παραπάνω, για να αναβαθμιστεί ο τουρισμός στην Κρήτη, πρέπει πριν απ' όλα να δοθεί μεγάλη σημασία στην ολοκλήρωση των βασικών έργων υποδομής. Τα έργα αυτά εκτός του ότι θα καλυτερεύσουν την καθημερινότητα των κατοίκων, θα δημιουργήσουν με τη σειρά τους τις προϋποθέσεις για την αναβάθμιση του τουρισμού.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο στο οποίο πρέπει να δοθεί προσοχή είναι το περιβάλλον. Η Κρήτη φημίζεται για τις περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, τα αισθητικά δάση, την σπάνια βιοποικιλότητα, τις άριστες κλιματολογικές συνθήκες και μια ανεξάντλητη αρχαιολογική και πολιτιστική κληρονομιά. Κατά συνέπεια πρέπει να δώσουμε ιδιαίτερη βαρύτητα στα έργα υποδομής ώστε να αναδείξουμε το τουριστικό μας προϊόν. Οι άξονες δράσεις για τον τουρισμό και την παράλληλη προστασία του περιβάλλοντος είναι οι εξής:

- Διαφοροποίηση των τουριστικών δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένης της καλύτερης διαχείρισης του μαζικού τουρισμού και την ενθάρρυνση εναλλακτικών τύπων τουρισμού.
- Βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών, έμφαση στην πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση των επισκεπτών, καθώς και στην καλύτερη διαχείριση της ροής των επισκεπτών.
- Αλλαγή της συμπεριφοράς των τουριστών. Στο πλαίσιο αυτό ενθαρρύνονται ειδικές δράσεις, όπως τηλεοπτικές καμπανιές, σύνταξη κώδικα συμπεριφοράς και ενθάρρυνση των επισκεπτών για κατάλληλη επιλογή μέσων μεταφοράς.

Η βιώσιμη ανάπτυξη του Τουρισμού προϋποθέτει διάφορους τομείς:

α) Σχεδιασμός (Πολεοδομία – Χωροταξία): Ο σχεδιασμός των τουριστικών περιοχών πρέπει να γίνεται με βάση την Φέρουσα Ικανότητα κάθε περιοχής. Θα πρέπει να γίνεται οριοθέτηση περιοχών με τουριστική ανάπτυξη, να χρησιμοποιούνται τεχνικές για τη διαχείριση της ροής των επισκεπτών, να γίνει ουσιαστική εφαρμογή Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων για κάθε έργο τουριστικής ανάπτυξης, να παρέχεται βοήθεια στις υποβαθμισμένες περιοχές προκειμένου να επανενταχθούν στην τουριστική αγορά, να γίνεται συστηματική και λεπτομερειακή καταγραφή περιοχών και να προτείνονται συνδυασμοί που θα αξιοποιούν την ποικιλία των μνημείων και της γεωγραφικής και της γεωγραφίας, θα πρέπει να υιοθετηθούν μέτρα για την

επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, να υπάρξει ενθάρρυνση ήπιων παρεμβάσεων και γενικότερα ενθάρρυνση ήπιων μορφών τουρισμού (π.χ. αγροτουρισμός) που σέβονται τις ιδιαιτερότητες του τόπου υποδοχής κ.α.

β) Θεσμική οργάνωση: Θα πρέπει να υιοθετηθούν μέτρα για την προστασία παραδοσιακών οικισμών, περιοχών με ιδιαίτερα οικολογικό ενδιαφέρον που αποτελούν ταυτόχρονα και τουριστικούς προορισμούς. Ταυτόχρονα θα πρέπει να ενισχυθεί η διαδικασία παρακολούθησης και εφαρμογής των διαφόρων κανονισμών που προβλέπονται γι' αυτές τις περιοχές.

γ) Οικονομική ανάπτυξη: Θα πρέπει να υιοθετηθούν κίνητρα για την ενθάρρυνση ορισμένων τύπου τουρισμού που σέβεται τις τοπικές ιδιαιτερότητες.

δ) Έρευνα: Παράλληλα με τα παραπάνω απαιτείται να συνεχισθεί η μελέτη των επιπτώσεων από το φαινόμενο του τουρισμού αλλά και των δυνατοτήτων αποκατάστασης για περιοχές που αντιμετωπίζουν ήδη προβλήματα υποβάθμισης. Η χώρα μας παρά τα προβλήματα που αντιμετωπίζει έχει πολλαπλές δυνατότητες ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Για να ανταποκριθούμε στις νέες αυτές προκλήσεις δεν πρέπει απλά και μόνο να επιλύσουμε τα όποια προβλήματα υποδομών και εξυπηρέτησεων. Επιβάλλεται να αναζητήσουμε και στη συνέχεια να υιοθετήσουμε μια καινούργια άποψη που θα θέτει τα προβλήματα του περιβάλλοντος στο κέντρο του ενδιαφέροντος.

Μετά από όλα αυτά μερικά χρήσιμα συμπεράσματα για το μέλλον του τουρισμού μπορούν να εξαχθούν είτε θετικά είναι αυτά είτε αρνητικά.

5.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όσο και να προσπαθήσει κανείς να εκτιμήσει το τουριστικό προϊόν, τόσο σε τοπικό επίπεδο (Κρήτη), όσο και σε εθνικό, δύσκολα θα μπορέσει να καταλήξει σε ασφαλή συμπεράσματα. Ο τουρισμός αποτελεί μία από τις κυριότερες πηγές εσόδων για την κρητική οικονομία και όχι μόνο για αυτή. Θα περίμενε, λοιπόν, κανείς να τον χαρακτηρίζει σταθερότητα όσον αφορά την ζήτηση και συνέπεια και υπευθυνότητα από την μεριά των εμπλεκόμενων σε αυτόν φορέων.

Απεναντίας όμως, ο τουρισμός της Κρήτης είναι κάθε χρόνο άμεσα εξαρτημένος από πολλούς εξωτερικούς και αστάθμητους παράγοντες. Το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν δεν έχει φτάσει ακόμα σε εκείνο το επίπεδο στο οποίο δε θα έχει ανάγκη τα κολακευτικά σχόλια των διαφόρων tour operators ή την πολιτική των χαμηλών τιμών και προσφορών προκειμένου να παρουσιάζει ικανοποιητικά ποσοστά.

Μέχρι σήμερα, όλοι όσοι ασχολούνται με τον τουρισμό είχαν συνηθίσει στην ιδέα ενός μαζικού και χαμηλής ποιότητας τουρισμού, ο οποίος κάνει την εμφάνιση του τους καλοκαιρινούς κυρίως μήνες. Ακόμα και οι ανώτεροι εισοδηματικά επισκέπτες δεν αποτελούν την καλύτερη «πάστα» επισκεπτών, αφού επιλέγουν άλλους δημοφιλέστερους τουριστικούς προορισμούς. Έτσι, προκειμένου να προσελκυστούν και αυτές οι κατηγορίες, οι ξενοδόχοι αρκούνται στην παροχή μέτριων υπηρεσιών σε πολύ δελεαστικές τιμές, μειώνοντας όμως σημαντικά και τα κέρδη τους, αλλά και υποβαθμίζοντας αρκετά ένα υποτιθέμενο ανώτερο προσφερόμενο τουριστικό προϊόν.

Δεν έχει ακόμα ξεκαθαρίσει στη συνείδηση των τουριστικών επιχειρηματιών αν θέλουν μαζικό τουρισμό χαμηλής ποιότητας ή τουρισμό ανώτερου επιπέδου, ο οποίος προϋποθέτει όμως και αναβάθμιση του προσφερομένου τουριστικού προϊόντος. Με δεδομένη, βέβαια, και την κρίση που υπάρχει στις διεθνείς αγορές και

η οποία δεν αφήνει ανεπηρέαστο και το τουριστικό προϊόν , θα πρέπει γίνουν πολλές παραχωρήσεις και εκ νέου σχεδιασμός της τουριστικής πολιτικής, προκειμένου να επιτευχθεί αυτό.

Η συμμετοχή και η προβολή του τουριστικού προϊόντος σε σημαντικές εκθέσεις του εξωτερικού είναι μια πρόταση. Ακόμα περισσότερο η αναζήτηση νέων αγορών που δεν έχουν εμφανίσει σημάδια κορεσμού όπως οι αγορές την ανατολικών χωρών θα ενίσχυαν σημαντικά τη ζήτηση του. Όμως, όλες οι ενέργειες που θα γίνονται θα πρέπει να κινούνται σε ορισμένους άξονες και κάτω από ένα κοινό πλαίσιο. Δεν θα πρέπει για παράδειγμα οι επιχειρηματίες του τουρισμού, είτε αυτοί είναι ξενοδόχοι, είτε είναι εστιατόρες ή οτιδήποτε άλλο , να αναλώνονται σε αυτό το ανελέητο κυνήγι τιμών που μόνο ζημιά τους προσφέρει και υποβάθμιση στο τουριστικό προϊόν.

Οι αρμόδιες υπηρεσίες που έχουν συσταθεί για τον έλεγχο του τουριστικού προϊόντος θα πρέπει να παρεμβαίνουν όποτε και όταν κρίνεται σκόπιμο, και έχοντας περισσότερο το χαρακτήρα συμβούλου για τις επιχειρήσεις. Θα πρέπει να τεθούν κάποια κριτήρια που θα αφορούν την ποιότητα, και των οποίων η εφαρμογή θα πρέπει να αποτελεί πρώτη προτεραιότητα για αυτές τις υπηρεσίες. Η ελαστική συμπεριφορά και η αδυναμία ελέγχου των επιχειρήσεων από πλευράς τους κράτους είναι ένας από τους λόγους που το τουριστικό προϊόν στην Κρήτη αλλά και στην Ελλάδα γενικότερα είναι υποβαθμισμένο.

Τέλος, θα πρέπει να γίνει συνείδηση σε όλους τους εμπλεκόμενους με τον τουρισμό, ότι ο τουρισμός με την παραδοσιακή του μορφή δεν είναι η μόνη πηγή εσόδων για αυτούς. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού έχουν ήδη αρχίσει να εμφανίζονται, και μάλιστα σε τόπους όπως η Κρήτη που ενδείκνυται για τέτοιες μορφές , η πιθανότητα να προσελκυστούν και τέτοιοι επισκέπτες είναι πολύ μεγάλη.

Συμπερασματικά, η περιορισμένη τουριστική ανάπτυξη στη χώρα μας οφείλεται στην απουσία ουσιαστικής τουριστικής πολιτικής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Andriotis K. (2003) Local Authorities in Crete and the Development of Tourism.
2. Andriotis K. (August, 2004) The Perceived Impact of Tourism Development by Cretan Residents, *Tourism and Hospitality Planning & Development* Vol. 1, No. 2,
3. Andriotis K. (2001) Tourism Planning and Development in Crete: Recent Tourism Policies and their Efficacy, *Journal of Sustainable Tourism* Vol. 9, No. 4.
4. Andriotis K. (2003) Tourism in Crete: A Form of Modernisation. *Current Issues in Tourism* Vol. 6, No 1.
5. Andriotis, K. (2003) Problems Faced By The Cretan Tourism Industry As Perceived By The Business People. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*. 51(1): 21-30.
6. Andriotis K. (2004) Problems Of Island Tourism Development the Greek insular regions . "Coastal Mass Tourism. Diversification and Sustainable Development in Southern Europe". Bramwell, B. (ed.). Clevedon: Channel View Publications, 2004, pp. 114-132.
7. Andriotis K. (2003) Dependency on Tour Operators. Problems faced by Cretan Tourism business and the views of their owners/managers.
8. 2004, Εναλλακτικός Τουρισμός.
9. Ανδριώτης Κ. (2006) Αειφορία – Εναλλακτικές μορφές τουρισμού.
10. Ανδριώτης Κ. (2003) Ο εναλλακτικός τουρισμός και τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά του.
11. Ανδριώτης Κ. (2008) Αειφορία και Εναλλακτικός τουρισμός.
12. Καραγιάννης Στ. – Έξαρχος Γ. (2006), Τουρισμός – Τουριστική Οικονομία, Ανάπτυξη,
13. Πολιτική, Ηράκλειο: Εκδόσεις Κέντρο Τεχνολογικής Έρευνας Κρήτης
14. Hellenic Sun Editions (2003) Ιδανικός προορισμός η Ελλάδα των 4 εποχών για όλες τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού.
15. Τσάρτας, Π., (1996), "Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό", Εκδόσεις Έξαντας, Αθήνα 1996
16. Laarman, J.G. and P.B. Durst, (1987), "Nature travel and tropical forests, FPEI Working Paper 23, Research Triangle Park, NC: Southeastern Center of Forest Economics Research., 1987
17. Κοκκώσης Χ. και Τσάρτας Π. (2001), Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
18. Γαλάνη-Μουτάφη Β. (2002), Έρευνες για τον Τουρισμό στην Ελλάδα και την Κύπρο: Μια Ανθρωπολογική Προσέγγιση, Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός επίσης βλ. σχετική αναφορά του εμποροβιομηχανικού επιμελητηρίου Ηρακλείου: www.bee.gr/images/news/QUALITY_TOURISM.pdf
19. Roger Doswell, (2002) "Τουρισμός- Ο ρόλος του αποτελεσματικού μάνατζμεντ"
20. ΘΑΝΑΣΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ, ΘΩΜΗ ΜΕΛΙΔΟΥ & ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ, ο Αγροτουρισμός στην Ελλάδα, στο : www.ethnos.gr/article.asp?catid. τελ. Προσβ. 27-11-2009
21. Τερζάκης Δημήτρης , Αθλητικός Τουρισμός και Ευρωπαϊκή Αθλητική Πολιτική Σήμερα! http://www.traveldailynews.gr/makeof.asp?central_id=1712&permanent_id=2, 16-9-2009
22. Μασούρη Πηνελόπη. (2009), Κρήτη: Τοπία και Άνθρωποι, Αθήνα: Ψυχογιός

23. Cazes,G.H. (1989),"Alternative tourism: Reflections on an ambiguous concept.In:Singh,T.V., Theus, H.L & Go, F.M (eds).Towards Appropriate Tourism: TheCase of Developing Countries , Frankfurt: Peter Lang"1989
24. Ψιλάκης Νίκος –Μαρία, Κρητική Παραδοσιακή Κουζίνα Εκδόσεις Καρμάνωρ επίσης: Καφάτος Α. Η διατροφή ως πρόληψη, Αθήνα, εφημ. ΕΞΙΠΡΕΣ, 22-7-2008,
25. Αγοραστάκης Γιώργος, (2005), Κρητική διατροφή. Χανιά: Νομαρχιακή ΑυτοδιοίκησηΧανίων
26. Doggart,C. & N.Doggart,(1996)"Environmental impacts of tourism in developing countries, Travel and Tourism Analyst.2, 1996
27. Laarman,J.G. and P.B. Durst,(1987),"Nature travel and tropical forests, FPEI Working Paper 23,Research Triangle Park,NC:Southeastern Center of ForestEconomics Research.,1987

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αθ. Σταμούλης.
2. Γιάκκα Μ. (2005) Οι Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού στα Ιόνια Νησιά.
3. Κάπρου Π. (2001) Ανάπτυξη και Περιβάλλον.
4. Κομιλης Π. (2001) Οικοτουρισμός- Η εναλλακτική προοπτική αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης . Προπομπός.
5. Κοκκώσης Χ.- Τσάρτας Π. (2001) Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον. Κριτική.
6. Σπιλάνης Γ. (2004) Βιώσιμος τουρισμός και φέρουσα ικανότητα σε ευαίσθητα νησιωτικά οικοσυστήματα.
7. Φλογαίτη Ε.(2005) Εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφορία.
8. Ελληνική Γραμματεία Α.Ε.
9. 2004, Εναλλακτικός Τουρισμός.

ΔΙΑΔΥΚΤΙΟ

www.anatolh.com/index.php/elladakosmos/elkosreportaz/2142-2008-11-08-10-32-51.html

www.coastlearn.org/gr/tourism-gr/con_capacity.html

www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=2165&Itemid=32

www.en.wikipedia.org.

www.eurobank.gr/research

www.falirovice.com/entertainment/alternative-turism

www.itr.si/javno/youth_farm/el/non-agric-

www.naturcert.com/greece/NaturCert.php?category_id=21&subcategory_id=40

www.news.pathfinder.gr/announcements/90404.html

www.pelekanakisgeorgios.blogspot.com/2008/05/blog-post_16.html

www.Pancreta.gr

www.traveldailynews.gr

www.uneptie.org

